

KATARZYNA JASIŃSKA-ZDUN

LINGUA

LATINA

SKRYPT DLA STUDENTÓW

SPIS TREŚCI

1. WSTĘP DO JĘZYKA ŁACIŃSKIEGO	5
1.1 HISTORIA JĘZYKA	5
1.1.1 ALFABET ŁACIŃSKI.....	5
1.1.2 WYMOWA	6
1.1.3 ILOCZAS.....	6
1.1.4 PODZIAŁ NA SYLABY	7
2. FLEKSJA JĘZYKA ŁACIŃSKIEGO.....	8
2.1 CZĘŚCI MOWY	8
2.2 DEKLINACJA	8
2.3 KONIUGACJA	9
2.4 SZYK ZDANIA ŁACIŃSKIEGO.....	10
3. KULTURA 1: BOGOWIE.....	11
4. PODSTAWY FLEKSJI.....	13
4.1 FORMY PODSTAWOWE	13
4.2 RODZAJ RZECZOWNIKÓW	13
4.3. FORMY PODSTAWOWE CZASOWNIKA	13
4.4 GRAMATYKA POLSKA 1	14
.....	14
5. DEKLINACJA I, CZASOWNIK ESSE	16
5.1 ODMIANA DEKLINACJI I.....	16
5.1.1 WZÓR ODMIANY DEKLINACJI I (rzeczownik z przymiotnikiem).....	16
5.1.2 ODMIANA IMION GRECKICH.....	17
5.2 ODMIANA CZASOWNIKA ESSE.....	18
5.3. MĘSKIE WYJĄTKI DEKLINACJI I	19
6. DATIVUS POSSESSIVUS i ORZECZENIE IMIENNE.....	19
6.1 DATIVUS POSSESSIVUS.....	19
6.2 PRZYIMKI ŁACIŃSKIE	21
6.3 ORZECZENIE IMIENNE.....	22
6.4 FUNKCJE CZASOWNIKA ESSE.....	23
7. CO POWINIENIEŚ JUŻ UMIEĆ 1	24
7.1 ZAKRES MATERIAŁU.....	24
7.2 SPRAWDZIAN 1	25
8. DEKLINCJA II. PRZYMOTNIKI	27
8.1 DEKLINACJA II.....	27
8.1.1 ZASADY DOTYCZĄCE NEUTRÓW.....	27
8.1.2 SŁOWA ZAKOŃCZONE NA -ER	28
8.1.3 WZÓR ODMIANY DEKLINACJI II	29
8.1.4 WZÓR ODMIANY DEKLINACJI II (RZECZOWNIK).....	29

8.1.5 WYJĄTKI DEKLINACJI II	30
8.1.6 PRZYMIOTNIKI DEKLINACJI I / II.....	30
8.1.7 ODMIANA PRZYMIOTNIKÓW DEKLINACJI I / II	31
8.1.8 ODMIANA „MIESZANA”	34
9. KULTURA 2: BIBLIA	38
9.1 JĘZYKI BIBLII.....	38
9.2 PRZEKŁADY BIBLII	38
9.3 KSIĘGI BIBLII.....	38
10. GRAMATYKA POLSKA 2.....	42
10.1 BUDOWA ZDANIA	42
10.1.1. ZWIĄZKI POMIĘDZY WYRAZAMI W ZDANIU	43
10.1.2 ĆWICZENIA GRAMATYKA POLSKA 2.....	44
11. CZASOWNIKI REGULARNE KONIUGACJI I-IV	45
11.1 FORMY PODSTAWOWE CZASOWNIKA	45
11.2 OKREŚLANIE PRZYNALEŻNOŚCI DO KONIUGACJI	46
11.2.1 CO KRYJE SIĘ POD <i>AMO 1 I AUDIO 4?</i>	46
11.3 INDICATIVUS PRAESENTIS ACTIVI.....	47
11.3.1 KOŃCÓWKI ODMIANY	47
11.3.2 PRZYKŁADY ODMIANY.....	47
11.3.3 KONIUGACJA III MIĘKKA.....	48
11.3.4 NIEREGULARNE IMPERATIVY	48
11.3.5 ĆWICZENIA Z CZASOWNIKA	49
11.3.6 RZĄD CZASOWNIKA	53
12. ZAIMKI OSOBOWE I DZIERŻAWCZE, GENETIVUS PARTITIVUS.....	54
12.1 ZAIMKI OSOBOWE (RZECZOWNE)	54
12.2 GENETIVUS PARTITIVUS	55
12.2.1 TWORZENIE I TŁUMACZENIE <i>GENETIWU PARTITIWU</i>	56
12.3 ZAIMKI DZIERŻAWCZE (PRZYMIOTNE)	57
12.3.1 SPOSÓB TŁUMACZENIA NEUTRÓW ZAIMKÓW DZIERŻAWCZYCH.....	58
13. SENTENCJE 1.....	59
14. INDICATIVUS PRAESENTIS PASSIVI, CZASOWNIK <i>POSSUM</i>	60
14.1 KOŃCÓWKI ODMIANY	60
14.2 PRZYKŁADY ODMIANY	60
14.3 ZMIANA STRONY CZASOWNIKA W PRAESENS.....	61
14.4 ZAMIANA ZDANIA NA STRONĘ BIERNĄ	62
14.5 ABLATIVUS AUCTORIS	63
14.6 ABLATIVUS REI EFFICIENTIS.....	63
14.7 METODA ZAMIANY ZDANIA NA STRONĘ BIERNĄ.....	63
14.8 METODA ZAMIANY ZDANIA NA STRONĘ CZYNNĄ.....	64

14.9	ĆWICZENIA NA ZMIANĘ STRONY ZDAŃ	65
14.10	CZASOWNIK <i>POSSUM, POSSE (MÓC)</i>	66
15.	CO POWINIENIEŚ JUŻ UMIEĆ 2	69
15.1	ZAKRES MATERIAŁU	69
15.2	SPRAWDZIAN 2.....	70
16.	ACCUSATIVUS CUM INFINITIVO; ZAIMEK <i>SE</i>	73
16.1	ACCUSATIVUS CUM INFINITIVO (ACI).....	73
16.1.1	<i>VERBA REGENTIA</i>	73
16.1.2	TŁUMACZENIE ACI	74
16.1.3	TWORZENIE ACI.....	75
16.2	INFINITIVUS W ZDANIACH	76
16.3	CZASOWNIKI MODALNE	76
16.4	ĆWICZENIA NA TWORZENIE ACI.....	77
16.5	ZAIMEK <i>SE</i> , ZAIMKI W ACI	78
16.5.1	ZAIMEK OSOBOWY W ACI.....	78
16.5.2	ZAIMEK ZWROTNY	79
17.	IDIOMY 1, SKRÓTY SŁOWNIKOWE	80
17.1	SKRÓTY SŁOWNIKOWE.....	80
17.2	IDIOMY 1	81
18.	IMPERFECTUM ACTIVI I PASSIVI, OKREŚLENIA CZASU	83
18.1	KOŃCÓWKI ODMIANY IMPERFECTI	83
18.2	ODMIANA IMPERFECTI CZASOWNIKÓW REGULARNYCH	83
18.3	ODMIANA IMPERFECTI CZASOWNIKÓW <i>ESSE</i> i <i>POSSE</i>	84
18.4	OKREŚLENIA CZASU	85
19.	DEKLINACJA III	86
19.1	ROZPOZNAWANIE RODZAJU PO NOMINATIWIE	87
19.2	GENETIVUS SINGULARIS.....	88
19.3	KOŃCÓWKI ODMIANY DEKLINACJI III	90
19.4	PRZYNALEŻNOŚĆ DO PODGRUP	91
19.4.1	PARI- I IMPARISYLLABA	91
19.4.2	ZAWARTOŚĆ PODGRUP.....	92
19.4.3	RZECZOWNIK <i>VIS</i>	94
19.5	PRZYMIOTNIKI DEKLINACJI III	95
19.6	LISTA NAJPOPULARNIEJSZYCH SŁÓWEK III DEKLINACJI.....	103
20.	ASTROLOGIA I ASTRONOMIA	107
21.	CO POWINIENIEŚ JUŻ UMIEĆ 3	111
21.1	ZAKRES MATERIAŁU	111
21.2	SPRAWDZIAN 3.....	112

1. WSTĘP DO JĘZYKA ŁACIŃSKIEGO

1.1 HISTORIA JĘZYKA

1.1.1 ALFABET ŁACIŃSKI

A a B b C c D d E e F f G g H h I i K k L l M m
N n O o P p Q q R r S s T t U u V v X x Y y Z z

1. Przeczytaj tekst i odpowiedz na pytania.

- Skąd wywodzi się alfabet łaciński?
- Dlaczego litery Y i Z są w alfabecie łacińskim (a co za tym idzie i w polskim) na końcu?
- Czy alfabet łaciński ewoluował?
- Jaki język współczesny posługuje się najbardziej podobnym alfabetem?
- Jak częsta w języku łacińskim złotego wieku jest litera K?

Alfabet łaciński wywodzi się z alfabetu etruskiego i w II w. p.n.e. składał się z 21 znaków. Pierwotnie pomiędzy F a H była litera Z. Została ona usunięta w IV wieku p.n.e. jako zbędna (język łaciński nie ma tego dźwięku) przez cenzora Appiusza Klaudiusza Caecusa. Na to miejsce wprowadzono literę G, która jest graficznym wariantem litery C. Do tamtej pory litera C służyła do oddawania zarówno głoski K, jak i głoski G, natomiast od czasu reformy C oznaczało wyłącznie głoskę K. Zmiana ta spowodowała także ograniczenie stosowania litery Q, a K prawie zupełnie wyszła z użycia. Litera Y została dodana, a Z ponownie dodana w I wieku p.n.e. w celu dokładnego oddawania w piśmie wyrazów greckich. W średniowieczu pojawia się litera W powstała z podwojonego V, oznaczającego samogłoskę U (stąd angielska nazwa W – double U). Jednak litera ta jest pierwotnie po prostu ligaturą (połączeniem) stosowaną zamiast sekwencji VV, co oznacza sylabę wu – i stąd pochodzi jej polska nazwa. Wreszcie w połowie XVI wieku litera I, oznaczająca do tej pory zarówno samogłoskę, jak i półsamogłoskę, zostaje rozróżniona na I oraz J. Analogicznego rozróżnienia dokonuje się dla V, litera ta rozdziela się na U dla samogłoski oraz V dla półsamogłoski (lub spółgłoski). Najbardziej podobnym alfabetem posługuje się obecnie język angielski.

EPOKI ROZWOJU ŁACINY

2. Przyporządkuj dzieła / twórców do okresów rozwoju łaciny.

- Łacina archaiczna (— koniec lat 80. I w. a.Ch.n.) _____
- Łacina klasyczna (złota) (I w a.Ch.n / I p.Ch.n)** _____
- Łacina srebrna (I –III w.) _____
- Łacina nowożytna (IV w. – XVII/XIX w.) _____
 - Caesar, Cicero, Horatius, Vergilius, Ovidius
 - Erasmus Rotterodamensis, Ioannes Longinus, Ioannes Cochanovius, Nicolaus Copernicus, *Vulgata*, *Gaudeamus Igitur*
 - pierwsze przekłady Biblii na łacinę, Tacitus, Gellius
 - zapisy na ceramice i w kamieniu, *Septuaginta*

1.1.2 WYMOWA

		późna ¹	restituta ²	kiedy	przykład	wymowa p.	wymowa r.	znaczenie
DYFTONGI	ae	e	aj	zawsze	saepe	se-pe	saj-pe	często
	oe	e	oj		poena	pe-na	poj-na	kara
	au	au			aurum	au-rum		złoto
	eu	eu			Europa	Éu-ro-pa		Europa
	aë	ae			aër	a-er		powietrze
	oë	oe			poëta	po-é-ta		poeta
litera qu	qu	kw	kł		quoque	quo-que	kło-kle	także
litera c	c	c	k	przed <ul style="list-style-type: none"> e, i, y dyftongami 	cena Cicero caelum	ce-na Ci-ce-ro cae-lum	ke-na Ki-ke-ro kaj-lum	uczta Cyceron niebo
		k		przed <ul style="list-style-type: none"> a,o,u spółgłoskami, na końcu wyrazu 	carus coram cupio lac	ka-rus ko-ram kú-pi-o lak	drogi wobec pragnę mleko	
litera s	s	s		zawsze	rosa	ro-sa		róża
litera t	t	t		zawsze	otium	ó-ti-um		odpoczynek
litera v	v	w	ł	zawsze	vinum	wi-num	li-num	wino
bitka ngu	ngu	ngw	ngł	zawsze	lingua	lin-gwa	lin-gła	język
bitka ph	pf	f		zawsze	philosophus	fi-ló-so-fus		filozof
bitka rh	rh	r		zawsze	rhombus	rom-bus		romb
bitka th	th	t		zawsze	cathedra	ka-té-dra		krzesło
bitka ch	ch	ch		zawsze	chatacter	cha-rák-ter		właścivość

1.1.3 ILOCZAS

W łacinie każda z samogłosek może być 1) długa: ā, ē, ō, ū, ī

2) krótka: ă, ě, ɔ, ŭ, ĭ

Akcent pada na sylabę **przedostatnią**, jeśli jest ona **długa** (natūra *natura*, magīster *nauczyciel*); jeśli jest **krótka**, akcent cofa się na **trzecią od końca** (con-di-cī-o *warunek*, ma-xī-mus *największy*).

SAMOGŁOSKA STOJĄCA BEZPOŚREDNIO PRZED SAMOGŁOSKĄ JEST ZAWSZE KRÓTKA

Akcent nigdy nie pada na „ptaszka”

¹ Wymowa późna powinna być stosowana do tekstów kościelnych (mszalnych, *Vulgaty*), średniowiecznych i późniejszych. Jest to wymowa popularniejsza w Polsce.

² Wymowa restytuowana brzmi świetnie w przypadkach tekstów epoki klasycznej oraz renesansowych tekstów humanistycznych. Jest to wymowa powszechniejsza wśród mówiących po łacinie na zachodzie Europy.

2. FLEKSJA JĘZYKA ŁACIŃSKIEGO

2.1 CZĘŚCI MOWY

główne części mowy		szczegółowe części mowy		przykład		odmienia się przez
polski	łacina	polski	łacina	polski	łacina	
rzeczownik	substantivum			<i>pan</i>	<i>dominus</i>	przypadki, liczby
przymiotnik	adiectivum			<i>jasny</i>	<i>clarus</i>	przypadki, liczby
		zaimkowy	pronominale	<i>żaden</i>	<i>nullus</i>	
przysłówek	adverbium			<i>jasno</i>	<i>clare</i>	—
liczebnik	numerale	główny	cardinale	<i>dziesięć</i>	<i>decem</i>	— (z wyjątkami)
		porządkowy	ordinale	<i>dziesiąty</i>	<i>decimus</i>	przypadki
		podziałowy	distributivum	<i>po dziesięć</i>	<i>deni</i>	— (z wyjątkami)
		przysłówkowy	adverbium numerale	<i>dziesięć razy</i>	<i>decies</i>	—
zaimek	pronomen	osobowy	personale	<i>ja</i>	<i>ego</i>	przypadki, liczby
		zwrotny	reflexivum	<i>się (jego)</i>	<i>se</i>	przypadki, liczby
		dzierżawczy	possessivum	<i>mój</i>	<i>meus</i>	przypadki, liczby
		wskazujący	demonstrativum	<i>ten</i>	<i>hic</i>	przypadki, liczby
		względny	relativum	<i>który</i>	<i>qui</i>	przypadki, liczby
		nieokreślony	indefinitum	<i>ktoś</i>	<i>aliquis</i>	przypadki, liczby
czasownik	verbum			<i>kocham</i>	<i>amo</i>	osoby, czasy, strony
imiesłów	participium			<i>kochający</i>	<i>amans</i>	przypadki, liczby

2.2 DEKLINACJA

DEKLINACJA (odmiana NOMINA) – odmiana przez przypadki i liczby (5 deklinacji)

- rzeczownik (*substantivum*)
- przymiotnik (*adiectivum*)
- liczebnik (*numerale*)
- zaimek (*pronomen*)
- imiesłów (*participium*)

W odmianie NOMINA występują:

A. PRZYPADKI (CASUS)

	zaimek pytajny	
1 NOMINATIVUS (Nom.) <i>Mianownik</i>	Quis? Quid?	<i>Kto? Co?</i>
2 GENETIVUS (Gen.) <i>Dopełniacz</i>	Cuius?	<i>Kogo? Czego?</i>
3 DATIVUS (Dat.) <i>Celownik</i>	Cui?	<i>Komu? Czemu?</i>
4 ACCUSATIVUS (Acc.) <i>Biernik</i>	Quem? Quid?	<i>Kogo? Co?</i>
5 ABLATIVUS (Abl.) <i>Narzędnik + Miejscownik</i>	Quo?	<i>Kim? Czym?</i>
6 VOCATIVUS (Voc.) <i>Wołacz</i>	—	—

B. LICZBY

singularis (sg.) *pojedyncza*pluralis (pl.) *mnoga*

C. RODZAJE (GENERA)

masculinum *m* (*męski*)femininum *f* (*żeński*)neutrum *n* (*nijaki*)

2.3 KONIUGACJA

KONIUGACJA (odmiana VERBA) – odmiana przez osoby, liczby, tryby, czasy, strony (4 koniugacje)

- czasownik (*verbum*)

W odmianie VERBA występują:

- OSOBY** (PERSONAE): **1os., 2os., 3os.**
- LICZBY** (NUMERI): **singularis** (sg.) *pojedyncza* **pluralis** (pl.) *mnoga*
- TRYBY** (MODI)
 - indicativus *tryb oznajmujący (orzekający)*, np. *mówią, siedział, będziesz*
 - imperativus *tryb rozkazujący*, np. *mów! siedźcie! niech będzie!*
 - coniunctivus *tryb łączący*
- CZASY** (TEMPORA)
 - praesens *teraźniejszy*, np. *robi*
 - imperfectum *przeszły niedokonany*, np. *robił*
 - futurum primum *przyszły prosty*, np. *zrobi, będzie robił*
 - perfectum *przeszły dokonany*, np. *zrobił*
 - plusquamperfectum *zaprzyszły*, np. *zrobił był*
 - futurum exactum *przyszły uprzedni*, np. *będzie robił*
- STRONY** (GENERA VERBI): **activum** (act.) *czynna* **passivum** (pass.) *bierna*

PRAWIDŁO DOTYCZĄCE RODZAJU niektórych rzeczowników*Miesiące, wiatry, rzeki, ludy**za mężczyzn uchodziły wprzód.**A drzewa, kraje, wyspy, miasta,**te rodzaj miały jak niewiasta*

2.4 SZYK ZDANIA ŁACIŃSKIEGO

Łacina jest językiem posiadającym pełną fleksję, dlatego szyk zdania, podobnie jak w języku polskim, a odmiennie np. od angielskiego, nie musi być ściśle określony; zmiana szyku nie musi powodować zmiany lub utraty sensu. Za najbardziej naturalny szyk uważa się jednak w łacinie szyk następujący:

<i>Matka</i>	<i>dobra</i>	<i>synowi</i>	<i>swojemu</i>	<i>wodę</i>	<i>zimną</i>	<i>codziennie</i>	<i>daje.</i>
Mater	bona	filio	suo	aquam	frigidam	cotidie	dat.
<i>rzeczownik</i>	<i>przymiotnik</i>	<i>rzeczownik</i>	<i>zaimek</i>	<i>rzeczownik</i>	<i>przymiotnik</i>		<i>czasownik</i>
<i>podmiot</i>	<i>przydawka</i>	<i>dop. dalsze</i>	<i>przydawka</i>	<i>dop. bliższe</i>	<i>przydawka</i>	<i>okolicznik</i>	<i>orzeczenie</i>
grupa podmiotu		dopełnienie dalsze		dopełnienie bliższe		okolicznik	orzeczenie
<i>grupa podmiotu</i>		<i>grupa orzeczenia</i>					

- grupa podmiotu przed grupą orzeczenia (tak samo jak w języku polskim)
- orzeczenie na końcu zdania (inaczej niż w języku polskim)
- rzeczownik przed przymiotnikiem (inaczej niż w języku polskim)

GALLIA EST OMNIS DIVISA IN PARTES TRES

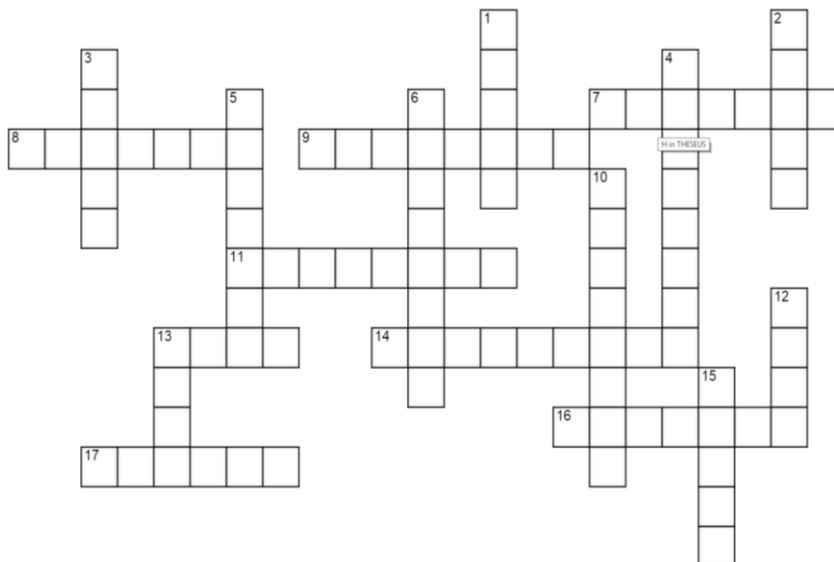
1. Podaj odpowiednie formy w języku polskim.

a Nominativus pluralis od <i>wojsko</i> -	i Accusativus singularis od <i>słowo</i> -
b Genetivus singularis od <i>żołnierz</i> -	j Ablativus pluralis od <i>pan</i> -
c Dativus pluralis od <i>książka</i> -	k Ablativus singularis od <i>życie</i> -
d Genetivus pluralis od <i>pisarz</i> -	l Accusativus pluralis od <i>okręt</i> -
e Vocativus singularis od <i>ślawny</i> -	m Dativus singularis od <i>sila</i> -
f Ablativus singularis od <i>wojna</i> -	n Accusativus pluralis od <i>lud</i> -
g Nominativus singularis od <i>spodnie</i> -	o Genetivus pluralis od <i>piękny</i> -
h Accusativus singularis od <i>pies</i> -	p Vocativus pluralis od <i>syn</i> -

3. KULTURA 1: BOGOWIE

 1. Rozwiąż krzyżówkę, wstawiając odpowiednie nazwy bogów i herosów

VOCABULARIUM

Achilles _____
 Apollo _____
 Bacchus _____
 Cerberus _____
 Ceres _____
 Diana _____
 Hercules _____
 Iaso _____
 Iuno _____
 Iuppiter _____
 Mars _____
 Mercurius _____
 Minerva _____
 Minotaurus _____
 Neptunus _____
 Perseus _____
 Pluto _____
 Proserpina _____
 Theseus _____
 Venus _____
 Vulcanus _____

DIRECTE

- 1 cerva, arcus, sagittae
 2 defuncti, infernus, Cerberus
 3 pulchritudo, malum, columba
 4 mare, equus, tridens
 5 vinum, uvae, corona
 6 Troia, sagitta, Graeci
 10 fulmen, aquila, pater deorum
 12 bellum, galea, gladius
 13 regina deorum, pavo
 15 Proserpina, cornu plenum

TRANSVERSUM

- 7 Ariadna, Minotaurus, filum, labyrinthus
 8 noctua, hasta, sapientia
 9 malleus, faber, ignis
 11 duodecim labores, clava
 13 Argonautes, vellus aureum
 14 alae, nuntius deorum
 16 Medusa, gladius, scutum
 17 lyra, arcus, sagittae, Musae

 2. Wpisz łacińskie imiona bogów i herosów na podstawie danych o ich pokrewieństwie.

- a. soror **Apollinis**
- b. uxor **Iovis**
- c. coniunx **Veneris**
- d. filia **Cereris**
- e. pater **Minervae**
- f. coniunx **Proserpinae**
- g. pater **Herculis**
- h. fratres **Iovis** et

4. PODSTAWY FLEKSJI

FORMY PODSTAWOWE TO PODSTAWA

4.1 FORMY PODSTAWOWE to formy podawane przez słownik przy każdym wyrazie (zwykle **boldem**). Stanowią one podstawę do tworzenia dalszych form, informują, jak odmienia się dane słowo. **Bez nich niemożliwa jest prawidłowa odmiana słowa.** W zależności od części mowy formami podstawowymi są:

FORMY PODSTAWOWE				
część mowy	FORMA 1	FORMA 2	FORMA 3	FORMA 4
rzeczownik	Nom. sg. ³	Gen. sg. ⁴	—	—
przymiotnik	Nom. sg. <i>m</i>	Nom. sg. <i>f</i>	Nom. sg. <i>n</i>	—
zaimek	Nom. sg. <i>m</i>	Nom. sg. <i>f</i>	Nom. sg. <i>n</i>	—
czasownik	1 os. <i>praes.</i>	<i>inf. praesentis</i>	1 os. <i>perf.</i>	<i>supinum</i>

4.2 RODZAJ RZECZOWNIKÓW

Przy każdym rzeczowniku po formach podstawowych (Nom. sg, Gen. sg.) słownik podaje jego **rodzaj**: *m*, *f* lub *n*. Jest to bardzo ważna informacja. Jak myślisz, dlaczego?

dea, -ae f. (por. *deus*; *dat.-abl. pl. także dis i deabus*, zwł. w zwrocie *dis deabusque*, np. CIC. Rab. perd. 5) **I. wł. bogini** CATO Agr. 139: *si deus, si d-a es*. ENN. Sc. 55: *iudicium inter d-as tris*. CIC. Verr. 6, 188: *quae d-ae illos Hennenses lacus lucosque incolitis cunctaeque Siciliae... praesidetis*. PROP. 3, 3, 37: *una d-arum...* Calliopea fuit. QUINT. Inst. 10, 1, 82: *in labris eius sedisse quandam persuadendi d-am*. **II. przen.** **1. o śmiertelnej kobiecie** OV. Am. 3, 2, 60: *pace loquar Veneris, tu d-a maior eris*. **2. posąg bogini** LIV. 29, 14, 13: *in aedem Victoriae... pertulere d-am*.

Rys. 3 *Hasło dea,ae (słownik M. Plezi)*

- Co oznacza *-ae* po wyrazie *dea*?
- Co oznacza litera *f* ujęta na obrazku w kółko?
- Jak sądzisz, co oznaczają pozostałe skróty i numery w haśle?
- Skąd można się tego dowiedzieć?

4.3. FORMY PODSTAWOWE CZASOWNIKA

Czasowniki mają 4 lub 3 formy podstawowe:

amo, amāre, amāvi, amātum kochać; być zakochanym; lubić

Rys. 4 *Hasło amo, amare, amavi, amatum (słownik J. Mańkowskiego)*

³ W przypadku rzeczowników, które nie mają liczby pojedynczej (tzw. *pluralia tantum*), jest to Nom. pl.

⁴ W przypadku rzeczowników, które nie mają liczby pojedynczej (tzw. *pluralia tantum*), jest to Gen. pl.

sum, esse, fui (*part. fut. act. futūrus*)

A.

[występuje jako czasownik mogący samodzielnie pełnić w zdaniu funkcję orzeczenia]

▪ być; istnieć; ⊕ *Ego sum, qui sum*
„Jam jest, którym jest”

4.4 GRAMATYKA POLSKA 1

declino = pochyłać się,

skłaniać się

niem.: *Deklination*

pol.: *deklinacja*

ros. : *склонение*

1. Zaznacz odpowiednie pola.

Deklinacja jest odmianą przez:

- czasy
- liczby
- osoby
- przypadki
- rodzaje
- strony
- tryby

3. Zaznacz odpowiednie pola.

W języku polskim deklinują następujące części mowy:

- czasownik
- imiesłów
- liczebnik główny
- liczebnik porządkowy
- partykuła
- przyimek
- przymiotnik
- przysłówek
- rzeczownik
- spójnik
- zaimek

Rys. 5 *Hasło* sum, esse, fui

(*słownik J. Mańkowskiego*)

CZĘŚCI MOWY

czasownik
imiesłów
liczebnik
partykuła
przyimek
przymiotnik
rzeczownik
spójnik
zaimek
przysłówek

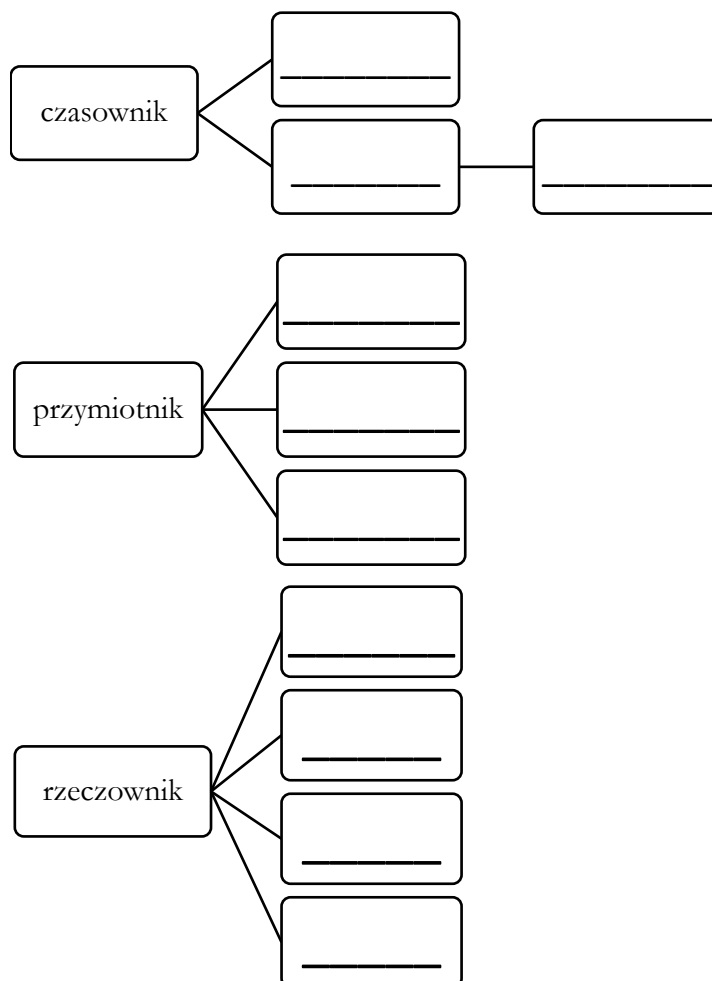
CZĘŚCI ZDANIA

dopełnienie
okolicznik
orzeczenie
podmiot
przydawka

2. Jakie funkcje z zdaniu mogą pełnić?

Uzupełnij graf, wpisując we właściwe miejsca nazwy części zdania z listy powyżej.

 4. Podpisz odpowiednio części mowy i części zdania.

a.	Chłopiec	czyta	ciekawą	książkę.			część mowy
							część zdania
b.	Wszyscy	przyjaciele	zostali	zaproszeni	na	kolację.	część mowy
							część zdania
c.	Miłość	czyni	wielkie	cuda.			część mowy
							część zdania
d.	Wręczyłem	wczoraj	najwyższą	nagrodę	najlepszemu	zawodnikowi.	część mowy
							część zdania
e.	Oddaj	mu	szybko	jego	pieniądze.		
							część mowy
							część zdania
f.	W świątyni	jest	wiele	ołtarzy.			część mowy
							część zdania

 5. Przeczytaj poniższe zdania polskie i ich łacińskie przekłady. Czy widzisz jakieś różnice w ich budowie? Z jakim typem orzeczenia mamy do czynienia?

- Ostatni będzie pierwszym. *Ultimus primus erit.*
- Dziewczynka jest uczennicą. *Puella discipula est.*
- Chłopcy są przyjaciółmi. *Pueri amici sunt.*
- Kornelia jest córką. *Cornelia filia est.*
- Świątynia jest budynkiem. *Templum aedificium est.*
- Marek został lekarzem. *Marcus factus medicus est.*
- Chłopiec był nieszczęśliwy. *Puer miser erat.*

.....

.....

.....

.....

.....

.....

5. DEKLINACJA I, CZASOWNIK ESSE

5.1 ODMIANA DEKLINACJI I

O przynależności rzeczownika do jednej z pięciu łacińskich deklinacji decyduje końcówka Gen. sg.⁵

Nominativus nie dostarcza dostatecznych informacji na temat przynależności tego rzeczownika do konkretnej deklinacji. Dlatego rzeczowniki łacińskie należy podawać w dwóch formach (w formach podstawowych): **Nom. sg.**, **Gen. sg.**, np.: *dea,ae* (lub *dea, deae*), a nie tylko w Nominativie, np.: *dea*.

DEKLINACJA I

Nom. sg.: -a

Gen. sg.: -ae⁶

Nom. pl.: -ae; Gen. pl.: -arum⁷

Rodzaj: *feminina* (żeńskie)

Części mowy: **rzeczownik**; **przymiotnik f**; **liczebnik porządkowy f**; **zaimek dzier. f**

Wyjątki: *masculina*, oznaczające zawody, zajęcia i narodowości męzczyzn

Przykłady: *dea,ae* f, *poeta,ae* m

Rzeczowniki (niezależnie od rodzaju), przymiotniki i liczebniki porządkowe *feminina* odmieniają się TAK SAMO

KOŃCÓWKI DEKLINACJI I

	sg.	pl.
Nom.	-a	-ae
Gen.	-ae	-arum
Dat.	-ae	-is
Acc.	-am	-as
Abl.	-ā	-is
Voc.	-a	-ae

- Zauważ, że te same końcówki powtarzają się w różnych przypadkach:

- a **Nom., Abl., Voc. sg.**
- ae **Gen., Dat. sg.; Nom., Voc. pl.**
- is **Dat., Abl. pl.**

- Zauważ, że niektóre przypadki mają niepowtarzalne końcówki:

- Acc. sg. i Acc. pl.**
- Gen. pl.**

- Zauważ, że **Abl. sg.** ma długie -ā

- Jak sądzisz, czy powtarzalność końcówek w I deklinacji jest dla Ciebie atutem, czy wadą? Dlaczego? _____
- Jak będą się odmieniały *masculina* I deklinacji? Jak żeńskie słowa tej deklinacji, czy inaczej? _____
- Raz jeszcze: jakie znaczenie ma rodzaj rzeczownika (*m,f,n*)? _____
- Czy znając jedynie I deklinację możesz odmieniać *masculina* tej deklinacji z przymiotnikami? _____

⁵ W przypadku rzeczowników, które nie mają liczby pojedynczej (tzw. *pluralia tantum*), jest to Gen. pl.

⁶ Końcówka -ae po przecinku w formach podstawowych jest skrótem, stosowanym przez niektóre słowniki zamiast całego *Genetivn*. Np. *dea,ae* f = *dea, deae* f. Słowniki zaoszczędzają w ten sposób miejsce.

⁷ W przypadku *pluralia tantum*.

Jak odmieniać słówka I deklinacji? Po odcięciu końcówki *-a* z Nominatiwu sg.⁸, wstawiamy w to miejsce końcówki pozostałych przypadków. Niczego nie ucinamy, nie zlewamy, nie dodajemy⁹.

CASUS (PRZYPADEK)	SINGULARIS (L. POJ.)	PLURALIS (L. MN.)
NOMINATIVUS <i>Quis? Quid?</i>	epistul- a long- a długi list	epistul- ae long- ae długie listy
GENETIVUS <i>Cuius?</i>	epistul- ae long- ae długiego listu	epistul- arum long- arum długich listów
DATIVUS <i>Cui?</i>	epistul- ae long- ae długiemu listowi	epistul- is long- is długim listom
ACCUSATIVUS <i>Quem? Quid?</i>	epistul- am long- am długi list	epistul- as long- as długie listy
ABLATIVUS <i>Quo?</i>	epistul- ā long- ā długim listem	epistul- is long- is długimi listami
VOCATIVUS —	epistul- a long- a! długi liście!	epistul- ae long- ae! długie listy!

5.1.2 ODMIANA IMION GRECKICH (nieco inna niż słów łacińskich)¹⁰

Typ: Aeneas,ae – Eneasz; Anchises,ae – Anchizes; Niobe,ae – Niobe

CASUS (PRZYPADEK)	Aeneas <i>m</i>	Anchises <i>m</i>	Niobe <i>f</i>
NOMINATIVUS <i>Quis? Quid?</i>	Aene- as	Anchis- es	Niob- e , Niob- a
GENETIVUS <i>Cuius?</i>	Aene- ae	Anchis- ae	Niob- ae
DATIVUS <i>Cui?</i>	Aene- ae	Anchis- ae	Niob- ae
ACCUSATIVUS <i>Quem? Quid?</i>	Aene- an , Aene- am	Anchis- en , Anchis- am	Niob- en , Niob- am
ABLATIVUS <i>Quo?</i>	Aene- ā	Anchis- e , Anchis- ā	Niob- ā
VOCATIVUS	Aene- a!	Anchis- e , Anchis- a!	—

Odmiana dla prawników

CASUS (PRZYPADEK)	SINGULARIS (L. POJ.)	PLURALIS (L. MN.)
NOMINATIVUS <i>Quis? Quid?</i>	rix- a magn- a wielki spór	rix- ae magn- ae wielkie spory
GENETIVUS <i>Cuius?</i>	rix- ae magn- ae wielkiego sporu	rix- arum magn- arum wielkich sporów
DATIVUS <i>Cui?</i>	rix- ae magn- ae wiekiemu sporowi	rix- is magn- is wielkim sporom
ACCUSATIVUS <i>Quem? Quid?</i>	rix- am magn- am wielki spór	rix- as magn- as wielkie spory
ABLATIVUS <i>Quo?</i>	rix- ā magn- ā wielkim sporem	rix- is magn- is wielkimi sporami
VOCATIVUS	rix- a magn- a! wielki sporze!	rix- ae magn- ae! wielkie spory!

⁸ W przypadku *pluralia tantum* odcinamy końcówkę *-arum* z Nom. pl. i postępujemy analogicznie.

⁹ Pojawienie się dwóch liter *-ii-* obok siebie, jest zjawiskiem w łacinie normalnym, nie zlewamy ich w jedno *-i-*.

¹⁰ Te nazwy własne zachowują w niektórych przypadkach swoje formy greckie, w niektórych mają formy oboczne (łacińskie i greckie), w niektórych – łacińskie, zgodnie z Deklinacją I.

5.2 ODMIANA CZASOWNIKA *ESSE*FORMY PODSTAWOWE: SUM, ESSE, FUI *JESTEM, BYĆ, BYŁEM*

PRAESENS							
ACTIVUM							
INDICATIVUS				IMPERATIVUS			
singularis		pluralis		singularis		pluralis	
1	sum	<i>jestem</i>	sumus	<i>jesteśmy</i>	-	-	-
2	es	<i>jesteś</i>	estis	<i>jesteście</i>	es!	<i> bądź!</i>	este! <i> bądźcie!</i>
3	est	<i>jest</i>	sunt	<i>są</i>	-	-	-
infinitivus praesentis (<i>bezokolicznik czasu teraźniejszego</i>): esse <i>być</i>							

TERMINY TECHNICZNE i ich skróty¹¹:

- activum,i – strona czynna (act.)
- praesens,entis – czas teraźniejszy (praes.)
- indicativus,i – tryb oznajmujący / orzekający (ind.)
- imperativus,i – tryb rozkazujący (imp.)
- infinitivus,i – bezokolicznik (inf.)

Co oznaczają końcówki po przecinku?

Czy te słowa należą do I Deklinacji?

Czy wszystkie te słowa należą do tej samej deklinacji?

 1. Napisz po łacinie (pamiętaj o odmianie!¹²):

a. tryb rozkazujący czasu teraźniejszego _____

b. tryb oznajmujący strony czynnej czasu teraźniejszego _____

c. bezokolicznik strony czynnej czasu teraźniejszego _____

d. tryb oznajmujący czasu teraźniejszego _____

e. tryb rozkazujący czasu teraźniejszego strony czynnej _____

f. 3 os. trybu oznajmującego strony czynnej _____

g. 2 os. czasu teraźniejszego strony czynnej _____

¹¹ W większości słowników, gramatyk, sprawdzianów itp. stosowane są w/w skróty. Warto wiedzieć, co oznaczają. Te same skróty stosowane są w gramatyce greckiej.

¹² W łacinie, podobnie jak w polskim czy rosyjskim, prawie wszystkie słowa się odmieniają.

2. Podaj następujące formy:

- ind. praes. od *sum, esse* _____
- imp. praes. act., 2 sg. od *sum, esse* _____
- Gen. sg. od *dea, ae* f _____
- Nom. sg. od *puella, ae* f _____
- inf. praes. od *sum, esse, fui* _____
- Gen. sg. od *Aeneas, ae* m _____
- 1 os. sg. ind. praes. act. od *amo, amare, amavi, amatum* _____
- Nom. pl. od *dea, ae* f _____

5.3. MĘSKIE WYJĄTKI DEKLINACJI I

W łacinie, podobnie jak w języku polskim, pojawiają się rzeczowniki rodzaju męskiego zakończone na **-a** (jak *poeta, wojewoda, mężczyzna*). Odmieniają się one według deklinacji **pierwszej**, pamiętać jednak należy, że **PRZYMIOTNIKI JE OKREŚLAJĄCE BĘDĄ W RODZAJU MĘSKIM**. Rzeczowniki rodzaju męskiego deklinacji I oznaczają przeważnie zawody, zajęcia i narodowości mężczyzn. Najpopularniejsze z nich (ale nie wszystkie¹³) to:

advena, ae <i>m</i>	przybysz	agricola, ae <i>m</i>	rolnik
auriga, ae <i>m</i>	woźnica	Belga, ae <i>m</i>	Belg
evangelista, ae <i>m</i>	autor ewangelii	incola, ae <i>m</i>	mieszkaniec
nauta, ae <i>m</i>	żeglarz	Persa, ae <i>m</i>	Pers
poeta, ae <i>m</i>	poeta	pirata, ae <i>m</i>	pirat
scriba, ae <i>m</i>	pisarz	Scytha, ae <i>m</i>	Scyta

6. DATIVUS POSSESSIVUS I ORZECZENIE IMIENNE

6.1 DATIVUS POSSESSIVUS

Zauważ, jak zbudowana jest ta nazwa: składa się ona z nazwy przypadku *Dativus* (*Celownik*) i określenia *Possessivus* (*posiadania*). Dativus Possessivus to **funkcja przypadku** Dativu. Funkcja przypadku = specjalne tłumaczenie tego przypadku.

DATIVUS POSSESSIVUS składa się z conajmniej dwóch elementów:

- Dativu** rzeczownika (dowolnej deklinacji, liczby i rodzaju)
- Czasownika **esse** (w dowolnym czasie i trybie)

Jeśli zauważysz takie połączenie w obrębie jednego zdania – weź pod uwagę możliwość pojawienia się funkcji **DATIVUS POSSESSIVUS**.

¹³ Pozostałe *masculina* tej deklinacji rozpoznasz w słowniku po budowie: Nom. sg na -a, Gen. sg. na -ae, rodzaj *m*.

Dativus w połączeniu z czasownikiem **esse** wyraża **stan posiadania**. Przy tłumaczeniu na język polski rzeczownik w datiwie staje się podmiotem (mianownik), a orzeczenie (czasownik *esse*) tłumaczy się przez odpowiednią formę polskiego czasownika *mieć*.

SPOSÓB TŁUMACZENIA I TWORZENIA *DATIVU POSSESSIVU*

ZASADA TWORZENIA: W **Datiwie** stawiamy osobę / rzecz, która coś posiada

W **Nominatiwie** stawiamy osobę / rzecz posiadaną

Czasownik **esse** **uzgadnia** swoją formę z **łacińskim**

Nominatiwem (osobą / rzeczą posiadaną)¹⁴

SPOSÓB TUMACZENIA:

- a) **Puellis** multae amicae sunt (*Dziewczynom liczne przyjaciółki są*) = **Dziewczyny mają liczne przyjaciółki**
- b) **Italiae** insulae sunt (*Italii wyspy są*) = **Italia ma wyspy**
- c) **Dominae** serva pigra est (*Pani niewolnica leniwa jest*) = **Pani ma leniwą niewolnicę**

1. Przetłumacz zdania.

- a. Dianae cerva est _____
- b. Discipulis magistra nova est _____
- c. Deis multae arae sunt _____
- d. Romae viae longae sunt _____
- e. Europae terrae multae sunt _____
- f. Amicae nostrae forma pulchra est _____
- g. Varsaviae historia longa est _____
- h. Graeciae permultae insulae sunt _____

2. Napisz po łacinie.

- a. Pani ma róże _____
- b. Bogini ma skrzydła _____
- c. Sąsiadki mają przyjaciółkę _____
- d. Kobieta ma córki _____
- e. Willa ma bramę _____
- f. Piraci mają bogactwa _____
- g. Rolnik ma klacz _____
- h. Belgowie mają różne piwa _____

¹⁴ Przy próbie tłumaczenia Dativu Possessivu bez świadomości jego obecności, powstają zdania typu: *Dziewczynce liczne przyjaciółki są, Chłopcom były ciekawe książki*, itp. Takie brzmienie zdania powinno uczulić tłumacza na obecność **DATIVU POSSESSIVU**.

3. Przetłumacz wyrażenia z oryginałów łacińskich.

- Ad Kalendas Graecas _____
- Ad operam _____
- Ad vitam aeternam _____
- Aqua fons vitae est _____
- Contra naturam _____
- Ex gratia _____
- Ex undis divitiae _____
- Gloria patriae _____
- Historia magistra vitae est _____
- In memoriam _____
- Lingua Latina _____
- Hannibal ante portas _____

6.2 PRZYIMKI ŁACIŃSKIE

Przyimek to nieodmienna część mowy stojąca przed formami deklinującymi (rzeczownik, przymiotnik, zaimek, liczebnik itp.). Przyimki wymagają po sobie form w odpowiednim przypadku. Przy każdym przyimku w słowniku łacińskim zapisano, jakim rządzi przypadkiem. W języku łacińskim przyimki rządzą wyłącznie dwoma przypadkami na literę A-: **ACCUSATIVUS** i **ABLATIVUS**

a (ab) (Abl.) – od, przez (przy stronie biernej)
ad (Acc.) – do, ku, na (bez wchodzenia w dane miejsce)
ante (Acc.) – przed (o czasie i miejscu)
apud (Acc.) – u (u kogoś)
circa (Acc.) – dookoła, około
contra (Acc.) – przeciw
cum (Abl.) – z (towarzystwie)
de (Abl.) – o, z (wychodzenie, wyciąganie czegoś)
e (ex) (Abl.) – z (wychodzenie, wyciąganie czegoś)
in (Abl.) – w (bez ruchu, bycie w danym miejscu)
in (Acc.) – do, w, ku (z wejściem w dane miejsce)
inter (Acc.) – pomiędzy, wśród
per (Acc.) – przez (przechodzenie przez coś)
post (Acc.) – po
sine (Abl.) – bez
sub (Abl.) – pod
super (Abl.) – nad

a przed słowem zaczynającym się na spółgłoskę
ab przed słowem zaczynającym się na samogłoskę

VOCABULARIUM

advena,ae m – przybysz
aeterna – wieczna
agricola,ae m – rolnik
aqua,ae f – woda
ara,ae f – ołtarz
auriga,ae m – woźnica
Belga,ae m – Belg
cervisia,ae f – piwo
discipula,ae f – uczennica
divina – boska
divitiae,arum f – bogactwo / bogactwa
domina,ae f – pani
epistula,ae f – list
equa,ae f – klacz
Europa,ae f – Europa
evangelista,ae – autor Ewangelii
femina,ae f – kobieta
fons = źródło
forma,ae f – kształt, figura
Graeca – grecka
Graecia,ae f – Grecja
gratia,ae f – łaska, wdzięczność
historia,ae f – historia, dzieje
imperativus,i m – tryb rozkazujący
incola,ae m – mieszkaniec
indicativus,i m – tryb oznajmujący
infinitivus,i m – bezokolicznik
insula,ae f – wyspa
Italia,ae f – Italia
Kalendae,arum f – Kalendy
lingua,ae f – życie
longa – długa
magistra,ae f – nauczycielka
magna – wielka, duża
memoria,ae f – pamięć
multae – liczne (ż)
nauta,ae m – żeglarz
nostra – nasza
nova – nowa
opera,ae f – dzieło
permultae – przeliczne, bardzo liczne
Persa,ae m – Pers
pigra – leniwa
pirata,ae m – pirat
poeta,ae m – poeta
porta,ae f – brama
praesens,entis – teraźniejszy
puella,ae f – dziewczyna
pulchra – piękna
rixa,ae f – sprzeczka, spór
rosa,ae f – róża
sancta – święta
scriba,ae m – pisarz, skryba
scriptura,ae f – pismo
Scytha,ae m – Scyta
serva,ae f – niewolnica
sum,esse,fui – jestem
terra,ae f – ziemia, kraj
unda,ae f – fala
varia – różna
Varsavia,ae f – Warszawa
via,ae f – ulica, droga
vicina,ae f – sąsiadka
villa,ae f – willa
vita,ae f – życie

6.3 ORZECZENIE IMIENNE

Orzeczenie imienne składa się co najmniej z 2 elementów¹⁵:

1. ŁĄCZNIK – dowolna forma czasownika *być*
2. ORZECZNIK – dowolna forma deklinacyjna, najczęściej rzeczownik

Orzeczenie imienne w języku polskim i łacińskim NIE jest zbudowane tak samo. Różnica tkwi w formie ORZECZNIKA

		POLSKI			ŁACINA		
a.	<i>Ostatnia</i>	<i>jest</i>	<i>pierwszą.</i>	<i>Ultima</i>	<i>prima</i>	<i>est.</i>	
	podmiot	orzeczenie			podmiot	orzeczenie	
		łącznik	orzecznik		orzecznik	łącznik	
	MIANOWNIK		NARZĘDNIK	MIANOWNIK	MIANOWNIK		
b.	<i>Dziewczyniki</i>	<i>są</i>	<i>przyjaciółkami.</i>	<i>Puellae</i>	<i>amicae</i>	<i>sunt.</i>	
	podmiot	orzeczenie			podmiot	orzeczenie	
		łącznik	orzecznik		orzecznik	łącznik	
	MIANOWNIK		NARZĘDNIK	MIANOWNIK	MIANOWNIK		

 4. Napisz po łacinie. Nazwij części mowy, części zdania i określ przypadki.

- a. Dziewczynka jest przyjaciółką. _____
- b. Atena jest boginią. _____
- c. Mądrość jest łaską boską. _____
- d. Łacina jest starożytnym językiem. _____
- e. Kobiety bywają (są) nauczycielkami. _____
- f. Córki niewolnicy są niewolnicami. _____
- g. Biblia jest Pismem (*Scriptura*) Świętym (*sacra*). _____
- h. Woda jest życiem. _____

¹⁵ Przy wskazywaniu orzeczenie w tekście w przypadku orzeczenia imiennego należy wskazać oba elementy: łącznik i orzecznik.

6.4 FUNKCJE CZASOWNIKA *ESSE*

Czasownik *esse* może pojawić się w zdaniu w kilku funkcjach:

1. Przy określeniu, że coś się gdzieś znajduje:

Artemida jest w lesie (Diana in silva est).

2. Przy orzeczeniu imiennym, gdy chcemy powiedzieć, że coś jest czymś lub ktoś jest kimś:

Artemida jest boginią (Diana dea est).

3. Przy Dativie Possessiwie, gdy chcemy powiedzieć, że ktoś coś ma:

Artemida ma łanię (Dianae cerva est).

5. Przetłumacz tekst. Wskaż orzeczenia.

De Europa antiqua

Europae antiquae multae diversae terrae sunt. Magnae et clarae terrae Europae antiquae sunt Graecia et Italia. Aliae terrae Europae antiquae sunt Bohemia, Britannia, Germania, Hispania. In Graecia Athenae sunt, in Italia Roma est; Bohemiae Praga est. Graeciae et Italiae multae magnae parvaeque insulae sunt, ut Sicilia, Sardinia, Salamina. Salamina insula pugnā cum Persis clara est. Sicilia insula Aetnā clara est. Quo autem Sardinia clara est? Sardiniae multae et pulchrae actae harenosae sunt.

Incolae insularum saepe nautae aut piratae sunt, incolae terrarum internarum saepe agricolae sunt. In Graecia et in Italia permultae statuae dearum antiquarum sunt, ut statua Minervae, sapientiae deae, cum noctua et hasta, statua Dianae, silvarum deae, cum cerva. Noctua enim Minervae, cerva Dianae dicata est. Linguae in singulis terris nunc diversae sunt, sed lingua Latina multarum linguarum contemporanearum quasi avia est.

VOCABULARIUM

- que – i
 acta,ae f – plaża
 Aetna,ae f – Etna (wulkan)
alia – inna
Athenae,arum f – Ateny
aut – lub, albo
autem – zaś
 avia,ae f – babka
 Bohemia,ae f – *później* Czechy
 Britannia,ae f – *później* Anglia
clara – sławna, jasna
 contemporanea – współczesna
 dicata – poświęcona
 diversa – różna, różnorodna
enim – bowiem
 Germania,ae f – *później* Niemcy
 harenosa – piaszczysta
 Hispania,ae f – Hiszpania
 interna – wewnętrzna
Italia,ae f – później Włochy
nunc – teraz
parva – mała
 Praga,ae f – Praga
pugna,ae f – bitwa
 quasi – jakby, niby
saepe – często
 Salamina,ae f – Salamina
 Sardinia,ae f – Sardinia
sed – ale, lecz
 Sicilia,ae f – Sycylia
 singula – pojedyncza, poszczególna
statua,ae f – posąg
 ut = jak

7. CO POWINIENES JUZ UMIEĆ 1

7.1 ZAKRES MATERIAŁU

PODSTAWY

- Rozumieć, co oznaczają kreski i „ptaszki” nad samogłoskami
- Umieć prawidłowo wymawiać, akcentować i dzielić na sylaby słowa łacińskie
- Znać alfabet łaciński
- Znać łacińskie nazewnictwo przypadków, liczb, rodzajów, stron, trybów

W DZIEDZINIE FLEKSJI i SKŁADNI

- Odmieniać czasownik *esse* w *indicativie* i *imperativie praesentis*
- Odmieniać rzeczowniki I deklinacji i przymiotniki żeńskie I deklinacji (jeśli jesteś studentem filologii klasycznej, historii lub Cywilizacji Śródziemnomorskiej, powinieneś umieć odmieniać również greckie imiona I deklinacji (s. 18))
- Odmieniać zaimek pytajny *Quis? Quid?*
- Tworzyć i tłumaczyć Dativus Possessivus
- Tworzyć i tłumaczyć orzeczenie imienne
- Zaklasyfikować słowa do I deklinacji
- Znać na pamięć wyróżnione w sekcjach VOCABULARIUM słowa, oraz przyimki *ad, ante, cum, ex, in* (wraz z przypadkiem, jakim rządzą)

W DZIEDZINIE PRZEKŁADU

- Umieć prawidłowo przetłumaczyć najprostszy preparowany tekst łaciński i najprostsze wyrażenia z oryginału

W DZIEDZINIE ŚWIADOMOŚCI JĘZYKOWEJ

- Mieć pojęcie o podobieństwach i różnicach pomiędzy językiem polskim i łacińskim
- Mieć pojęcie o szyku łacińskim
- Rozumieć układ hasła w słowniku
- Rozumieć, co to są i do czego służą formy podstawowe
- Umieć odnaleźć słówka I deklinacji i czasownik *esse* w słowniku
- Znać podstawowe zjawiska gramatyczne i składniowe w języku polskim

W DZIEDZINIE KULTURY

- Umieć wymienić i wydatować etapy rozwoju języka łacińskiego
- Znać greckie i łacińskie imiona najważniejszych bóstw, herosów i potworów
- Znać imiona co najmniej trzech prozaików i trzech poetów epoki klasycznej
- Znać zakres działania i atrybuty bóstw

7.2 SPRAWDZIAN 1

1. Jakich liter alfabetu łacińskiego nie ma w **alfabecie** polskim?

2. Podziel na sylaby, podkreśl sylabę akcentowaną, zaznacz sylabę krótką w słowie *filia*

3. Napisz, jak jest po łacinie:

a. *Kogo? Czego?* _____

b. *rodzaj nijaki* _____

c. *tryb oznajmujący* _____

4. Odmień przez przypadki (wpisz pełne nazwy przypadków i liczb) wyrażenie *filia pulchra*

PRZYPADEK	L.p.:	L.m.:

5. Podaj następujące formy:

a. *3. os. indicativu praesentis* od czasownika *sum,esse* _____

b. *Dat. zaimka pytajnego Quis? Quid?* _____

c. *Acc. sg. rzeczownika Aeneas*¹⁶ _____

6. Napisz po łacinie zdania:

a. Bogini zaś ma przyjaciółkę. _____

b. Grecja i Rzym są krajami. _____

c. Królowa bowiem jest na wyspie. _____

7. Napisz, co znaczą (po polsku / po łacinie) słowa¹⁷:

a. mądrość _____

b. gratia,ae _____

c. e (ex) (Abl.) _____

d. mała _____

e. bitwa _____

f. brama _____

g. sed _____

¹⁶ Tylko studenci filologii klasycznej, historii i cywilizacji śródziemnomorskiej.

¹⁷ Pamiętaj o podaniu form podstawowych przy rzeczownikach.

8. Napisz łacińskie nazwy greckich bóstw:

- a. Artemida _____
 b. Zeus _____
 c. Hefajstos _____
 d. Hera _____
 e. Dionizos _____

9. Połącz bóstwo / herosa z atrybutem, wpisując obok cyfry odpowiednią literę:

	BÓSTWO / HEROS	ATRYBUT
1	Afrodyta	a koń
2	Hera	b maczuga
3	Posejdon	c paw
4	Apollo	d lira
5	Herakles	e gołębica

10. Wymień imiona czterech autorów łacińskich epoki klasycznej. Napisz przy każdym, czy był poetą, czy prozaikiem.

- a. _____
 b. _____
 c. _____
 d. _____

11. Zapisz datację epoki klasycznej (Złotego Wieku) języka łacińskiego _____

12. Jaki okres nastąpił po epoce klasycznej? _____

13. Co to jest deklinacja? _____

14. Jakie części mowy deklinują?¹⁸ _____

15. Po co przy rzeczowniku podawany jest rodzaj? _____

16. Czy słówka **silva,ae f** i **nauta,ae m** odmieniają się tak samo? Zakreśl prawidłową odpowiedź. TAK / NIE

17. Co to jest orzecznik? _____

18. W jakim przypadku stoi orzecznik?

- a. w łacinie _____
 b. w polskim _____

¹⁸ W języku polskim i łacińskim deklinują te same części mowy.

8. DEKLINACJA II. PRZYMIOTNIKI

8.1 DEKLINACJA II

O przynależności rzeczownika do jednej z pięciu łacińskich deklinacji decyduje końcówka Gen. sg.¹⁹

Nominativus nie dostarcza dostatecznych informacji na temat przynależności tego rzeczownika do konkretnej deklinacji. Dlatego rzeczowniki łacińskie należy podawać w dwóch formach (w formach podstawowych): **Nom. sg.**, **Gen. sg.**, np.: *deus, i* (lub *dominus, domini*), a nie tylko w Nominativie, np.: *dominus*.

DEKLINACJA II

Nom. sg.: -us *m* | -er *m* | -um *n*

Gen. sg.: -i²⁰

Nom. pl.: -i *m* | -a *n*

Gen. pl.: -orum²¹

Rodzaj: *masculina (męskie)* | *neutra (nijakie)*

Części mowy: **rzeczownik; przymiotnik m n; liczebnik porządkowy m n; zaimek dzier. m n**

Wyjątki: *feminina*

Przykłady: *deus, i m* | *puer, eri m* | *templum, i n* | *alvus, i f* | *vulgus, i n*

8.1.1 ZASADY DOTYCZĄCE NEUTRÓW

Słówka rodzaju nijakiego (*neutra*) odmieniają się według deklinacji II, III i IV. Jest ich w łacinie bardzo wiele. Bez względu na część mowy i deklinację, do której należą, rządzą się dwiema specyficznymi zasadami:

1. **Nominativus = Accusativus = Vocativus**. Te trzy przypadki mają zawsze tę samą formę w obrębie danej liczby.

2. W *pluralis* **Nominativus, Accusativus, Vocativus** mają zawsze końcówkę **-a**.

UWAGA. Dopóki nie zbadasz, do której deklinacji należy słowo, forma *dea* i forma *templa* może wydawać Ci się tą samą formą tej samej deklinacji. Tymczasem *dea, ae* to słówko żeńskie deklinacji I w *Nom.*, *Abl.* lub *Voc. sg.*, a *templa* to słówko nijakie deklinacji II w *Nom.*, *Acc.* lub *Voc. pl.*

Jak sądzisz, czy napotkasz w tekstach więcej *femininów* deklinacji I na **-a**, czy *neutrów* na **-a**?

1. **Nominativus, Accusativus, Vocativus singularis** – w *neutrach* wyglądają tak samo
2. **Nominativus, Accusativus, Vocativus pluralis** – w *neutrach* wyglądają tak samo i kończą się na **-a**

¹⁹ W przypadku rzeczowników, które nie mają liczby pojedynczej (tzw. *pluralia tantum*), jest to Gen. pl.

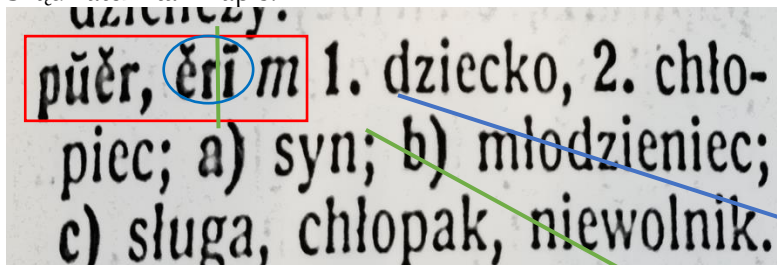
²⁰ Końcówka *-i* po przecinku w formach podstawowych jest skrótem, stosowanym przez niektóre słowniki zamiast całego *Genetivu*. Np. *deus, i m* = *deus, dei m*. Słowniki zaoszczędzają w ten sposób miejsce.

²¹ W przypadku *pluralia tantum*.

8.1.2 SŁOWA ZAKOŃCZONE NA -ER

Część słówek męskich deklinacji II (rzeczowników i przymiotników) kończy się w mianowiku na **-er**. Genetivus singularis tych słówek powinien kończyć się na **-i**, jak we wszystkich słowach tej deklinacji.

Skąd zatem taki zapis?

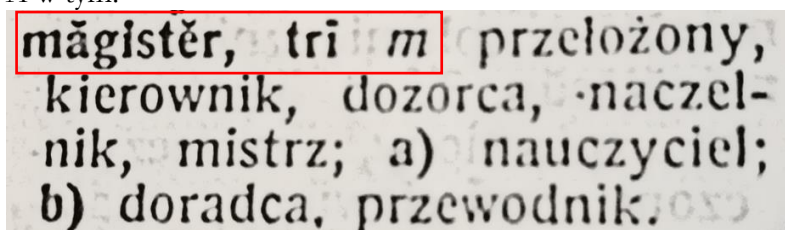

*Dlaczego po przecinku znajduje się coś więcej, niż końcówka **-i**?*

Wynika to z charakteru słówek, kończących się w Nom. sg. na **-er**. Mają one ruchome **-e-**. Oznacza to, że w trakcie odmiany **-e-** może zostawać lub znikać.

Słownik ma obowiązek przedstawić słówko w taki sposób, by nie było wątpliwości co do jego odmiany. Stąd, zamiast podawać jedynie końcówkę Gen. sg. **-i**, podaje szersze zakończenie **-eri**, informujące, czy litera **-e-** w jego odmianie pozostaje, czy znika. Czy w powyższym rzeczowniku **-e** pozostaje, czy znika?

A w tym?

-e- zostaje, czy wypada?

UWAGA na rzeczowniki i przymiotniki męskie, zakończone na **-er**.

Będą miały zawsze po przecinku szersze zakończenie z końcówką **-i**. Są to jednak słowa deklinacji II.

Ta informacja przyda Ci się również (zwłaszcza) przy odmianie deklinacji III.

KOŃCÓWKI DEKLINACJI II

	sg.		pl.		
	<i>m</i>	<i>n</i>	<i>m</i>	<i>n</i>	
Nom.	-us	-er	-um	-i	-a
Gen.	-i		-orum		
Dat.	-o		-is		
Acc.	-um	=Nom.	-os	=Nom.	
Abl.	-o		-is		
Voc.	-e	=Nom.	=Nom.	=Nom.	

- Zauważ, że te same końcówki powtarzają się w różnych przypadkach:

1. **-i** Gen. sg.; Nom., Voc. pl.
2. **-is** Dat., Abl. pl.

- Zauważ, że niektóre przypadki mają niepowtarzalne końcówki:

1. **Acc. sg. i Acc. pl.**
2. **Gen. pl.**

- Pamiętaj o zasadach, dotyczących *neutrów*

8.1.3 WZÓR ODMIANY DEKLINACJI II

Jak odmieniać słówka II deklinacji?

- **słówka zakończone w Nominatiwie sg. na -us, -um:** po odcięciu końcówki *-us* lub *-um* z Nominatiwu sg.²², wstawiamy w to miejsce końcówki pozostałych przypadków. Niczego nie ucinamy, nie zlewamy, nie dodajemy.
- **słówka zakończone na -er:** na podstawie zapisu ze słownika tworzymy pełny Genetivus singularis²³, odcinamy od niego końcówkę *-i*, i wstawiamy w to miejsce końcówki pozostałych przypadków. Niczego nie ucinamy, nie zlewamy, nie dodajemy²⁴.

8.1.4 WZÓR ODMIANY DEKLINACJI II (RZECZOWNIK)

singularis				
	masculinum			neutrum
	-us	-er		-um
N.	domin- us <i>pan</i>	puer <i>chłopiec</i>	magister <i>nauczyciel</i>	templ- um <i>świątynia</i>
G.	domin- i	puer- i	magistr- i	templ- i
D.	domin- o	puer- o	magistr- o	templ- o
Acc.	domin- um	puer- um	magistr- um	templ- um = Nom. sg.
Ab.	domin- o	puer- o	magistr- o	templ- o
V.	domin- e	puer = Nom. sg.	magister = Nom. sg.	templ- um = Nom. sg.
pluralis				
N.	domin- i <i>panowie</i>	puer- i <i>chłopcy</i>	magistr- i <i>nauczyciele</i>	templ- a <i>świątynie</i>
G.	domin- orum	puer- orum	magistr- orum	templ- orum
D.	domin- is	puer- is	magistr- is	templ- is
Acc.	domin- os	puer- os	magistr- os	templ- a = Nom.pl.
Ab.	domin- is	puer- is	magistr- is	templ- is
V.	domin- i = Nom. pl.	puer- i = Nom. pl.	magistr- i = nom. pl.	templ- a = Nom.pl.

1. Przyjrzyj się odmianie rzeczowników deklinacji II i odpowiedz na pytania.

a. Dlaczego podano dwa paradygmaty odmiany słówek męskich, zakończonych na **-er**?

b. Dlaczego przy *neutrach* Acc. i Voc. wpisano = *Nom.*?

c. Dlaczego *neutra* kończą się w Nom., Acc., Voc. pl. na -a?

²² W przypadku *pluralia tantum* odcinamy końcówkę *-orum* z Gen. pl. i postępujemy analogicznie.

²³ W przypadku *pluralia tantum* – Genetivus pluralis.

²⁴ Pojawienie się dwóch liter *-ii-* obok siebie, jest zjawiskiem w łacinie normalnym, nie zlewamy ich w jedno *-i-*.

8.1.5 WYJĄTKI DEKLINACJI II

W deklinacji II pojawiają się wyjątki:

1. **UWAGA: Voc. sg.** od słów deklinacji II zakończonych na **-us**, ma końcówkę **-e**
- 2.²⁵ Słowa II deklinacji zakończone na **-ius** mają końcówkę **-i**, np. *filius* → Voc. sg. *fil-i!*, nazwy własne zakończone na **-ius** mają końcówkę **-i**, np. *Vergilius* → Voc. sg. *Vergil-i!*, *Publius* → Voc. sg. *Publ-i!*
- 3.²⁶ Rzeczownik *Deus, i* (w znaczeniu Boga chrześcijańskiego), rzeczownik *diabolus, i* (w znaczeniu diabła w religii chrześcijańskiej) oraz rzeczownik *Agnus, i* (w znaczeniu *Baranka* w religii chrześcijańskiej), zachowują w Voc. sg. końcówkę **-us** (zamiast końcówki deklinacji **-e**). stąd *Agnus Dei* to *Baranek Boży* i *Baranku Boży*
- 4.²⁷ Niektóre słówka tej deklinacji, mimo końcówki **-us** w Nom. sg., są rodzaju żeńskiego, np. *alvus, i* (*brzuch*), nazwy drzew, miast, krajów; lub nijakiego, np. *vulgus, i* (*tłum*). Pamiętaj o sprawdzaniu rodzaju rzeczownika w słowniku!
- 5.²⁸ Zaimek dzierżawczy *meus* ma Voc. sg. *mi!*

8.1.6 PRZYMIOTNIKI DEKLINACJI I / II

Według deklinacji II odmieniają się również przymiotniki, liczebniki porządkowe i zaimki dzierżawcze rodzaju męskiego i nijakiego, których rodzaj żeński odmienia się wg deklinacji I. W języku polskim wyglądałoby to tak: **ładny** *m* (deklinacja II), **ładna** *ż* (deklinacja I), **ładne** *n* (deklinacja II).

FORMY PODSTAWOWE PRZYMIOTNIKA deklinacji I/ II²⁹

Nom. sg. <i>m</i>	Nom. sg. <i>f</i>	Nom. sg. <i>n</i>
deklinacja II <i>m</i>	deklinacja I <i>f</i>	deklinacja II <i>n</i>
bonus <i>m</i>	bona <i>f</i>	bonum <i>n</i>
bonus <i>m</i>	-a <i>f</i>	-um <i>n</i>
bonus 3 ³⁰ = bonus <i>m</i>	bona <i>f</i>	bonum <i>n</i>

Nom. sg. <i>m</i>	Nom. sg. <i>f</i>	Nom. sg. <i>n</i>
deklinacja II <i>m</i>	deklinacja I <i>f</i>	deklinacja II <i>n</i>
pulcher <i>m</i>	pulchra <i>f</i>	pulchrum <i>n</i>
pulcher <i>m</i>	-chra <i>f</i>	-chrum <i>n</i>

Nom. sg. <i>m</i>	Nom. sg. <i>f</i>	Nom. sg. <i>n</i>
deklinacja II <i>m</i>	deklinacja I <i>f</i>	deklinacja II <i>n</i>
miser <i>m</i>	misera <i>f</i>	miserum <i>n</i>
miser <i>m</i>	-era <i>f</i>	-erum <i>n</i>

²⁵ Obowiązuje wyłącznie studentów filologii klasycznej, historii i cywilizacji śródziemnomorskiej.

²⁶ Obowiązuje wyłącznie studentów filologii klasycznej, historii i cywilizacji śródziemnomorskiej.

²⁷ Obowiązuje wyłącznie studentów filologii klasycznej, historii i cywilizacji śródziemnomorskiej.

²⁸ Obowiązuje wyłącznie studentów filologii klasycznej, historii i cywilizacji śródziemnomorskiej.

²⁹ Sposób prezentacji form podstawowych może różnić się, w zależności od słownika. Wszystkie sposoby prezentacji danych sprowadzają się do tej samej zasady: Nom. sg. *m*, Nom. sg. *f*, Nom. sg. *n*. Gen. sg. podają tylko niektóre słowniki.

³⁰ Pamiętaj, że końcówek **-us**, **-a**, **-um** nie podstawia się jedną za drugą: ~~bonus, bonusa, bonusum~~, lecz jedną w miejsce drugiej: **bon-us**, **bon-a**, **bon-um**.

 1. Przyjrzyj się formom podstawowym przymiotników deklinacji I / II i odpowiedz na pytania:

a. Dlaczego podano przykłady nr 2 i 3? Czym różnią się te przymiotniki?

b. Jakie są formy podstawowe przymiotnika deklinacji I / II?

c. Czy możesz odmieniać przymiotnik deklinacji II *m* z rzeczownikiem deklinacji I *m*?

d. Ile jest różnych końcówek *Nominativu* męskich przymiotników deklinacji I/II w *Nominativie*?

e. Czy przymiotniki deklinacji II *n* będą się stosowały do ogólnych zasad, rządzących wszystkimi *neutrami*?

8.1.7 ODMIANA PRZYMIOTNIKÓW DEKLINACJI I / II³¹

	singularis			pluralis		
	II (m)	I (f)	II (n)	II (m)	I (f)	II (n)
N	alt-us <i>wysoki</i>	alt-a <i>wysoka</i>	alt-um <i>wysokie</i>	alt-i	alt-ae	alt-a
G	alt-i	alt-ae	alt-i	alt-orum	alt-arum	alt-orum
D	alt-o	alt-ae	alt-o	alt-is	alt-is	alt-is
Acc	alt-um	alt-am	alt-um	alt-os	alt-as	alt-a
Abl	alt-o	alt-a	alt-o	alt-is	alt-is	alt-is
V	alt-e	alt-a	alt-um	alt-i	alt-ae	alt-a
N	mis-er <i>biedny</i>	miser- <i>abiedna</i>	miser-um <i>biedne</i>	miser-i	miser-ae	miser-a
G	miser-i	miser-ae	miser-i	miser-orum	miser-arum	miser-orum
D	miser-o	miser-ae	miser-o	miser-is	miser-is	miser-is
Acc	miser-um	miser-am	miser-um	miser-os	miser-as	miser-a
Abl	miser-o	miser-a	miser-o	miser-is	miser-is	miser-is
V	miser	miser-a	miser-um	miser-i	miser-ae	miser-a
N	pulch-er <i>piękny</i>	pulchr-a <i>piękna</i>	pulchrum <i>piękne</i>	pulchr-i	pulchrae	pulchr-a
G	pulchr-i	pulchr-ae	pulchr-i	pulchr-orum	pulchr-arum	pulchr-orum
D	pulchr-o	pulchr-ae	pulchr-o	pulchr-is	pulchr-is	pulchr-is
Acc	pulchr-um	pulchr-am	pulchr-um	pulchr-os	pulchr-as	pulchr-a
Abl	pulchr-o	pulchr-a	pulchr-o	pulchr-is	pulchr-is	pulchr-is
V	pulch-er	pulchr-a	pulchr-um	pulchr-i	pulchr-ae	pulchr-a

³¹ *Pueri Romani* © = *Dzieci Romana*.

2. Przetłumacz wyrażenia z oryginałów.

- a. A.D. = Anno Domini _____
b. ab ovo usque ad mala _____
c. Agnus Dei _____
d. Amicus verus rara avis. _____

e. anno ante Christum natum _____

f. Annum novum faustum opto. _____

g. Arma virumque cano. _____
h. bellum mortiferum _____
i. Cena Domini _____
j. Curriculum vitae (CV) _____
k. Dei gratiā _____
l. Deo gratias _____
n. digitus Dei _____
o. horrida bella _____
p. In principio creavit Deus caelum et terram. _____

q. Oculus domini saginat equum. _____

r. Per aspera ad astra. _____
s. Quot caelum stellas, tot habet tua Roma puellas. _____

t. Sicut liliū inter spinas, sic amica mea inter filias, sicut malum inter ligna silvarum, sic dilectus meus inter filios. _____

u. Tenebrae Aegypti _____

Jak powiedzieć po łacinie i

1. **ET**: amica **ET** filia (*i*)
2. **-QUE**: amica **filiaQUE** (*i*)
3. **AC**: amica **AC** filia (*i, i jeszcze*)
4. **ATQUE**: amica **ATQUE** filia (*i, a także*)
5. **NECNON**: amica **NECNON** filia (*i, także, a ponadto*)

3. Napisz po łacinie posługując się spójnikiem *-que*

- a. mężczyzna i kobieta _____
b. niebo i ziemia _____
c. duża i mała _____
d. synowie i córki _____

VOCABULARIUM

Aegyptus, *i f* – Egipt
agnus, *i m* – baranek
amicus, *i m* – przyjaciel
annus, *i m* – rok
arma, *orum n* – broń
asper, *era, erum* – trudny
astrum, *i n* – gwiazda
avis, *is f* = ptak
bellum, *i n* – wojna
caelum, *i n* – niebo
cano = opiewam
cena, *ae f* – uczta, wieczerza
Christus, *i m* – Chrystus
creavit = stworzył
curriculum, *i n* – bieg
deus, *i m* – bóg
digitus, *i m* – palec
dilectus, *i m* – ukochany, wybrany
dominus, *i m* – pan
equus, *i m* – koń
faustus 3 – pomyślny
filius, *i m* – syn
habet = ma
horridus 3 – okropny, straszny
lignum, *i, n* – drewno, drzewo
malum, *i n* – jabłko (tu: jabłoni)
meus 3 – mój
mortifer, *era, erum* – śmiertelny
natus 3 – narodzony
novus 3 – nowy
opto = życzę
ovum, *i n* – jajko
principium, *i n* – początek
quot – ile
rarus 3 – rzadki
saginat = tuczy
sic – tak
sicut – jak, tak jak
silva, *ae f* – las
spina, *ae f* – cierni
tenebrae, *arum f* – ciemności
tot – tyle
tuus 3 – twój
verus 3 – prawdziwy
vir, *virum m* – mąż, mężczyzna
usque – aż do

8.1.8 ODMIANA „MIESZANA”

Rzeczą zupełnie naturalną jest dobieranie przymiotnika z jednej deklinacji do rzeczownika z innej. Trzeba jedynie zadbać o zgodność przypadku, liczby i rodzaju (związek zgody). Wskutek tego powstają całkowicie poprawne związki, w których rzeczownik pochodzi z jednej deklinacji, a przymiotnik z innej.

AGRICOLA (deklinacja I) **BONUS** (deklinacja II)

	SINGULARIS	PLURALIS
Nom.	agricol-a bon-us <i>dobry rolnik</i>	agricol-ae bon-i
Gen.	agricol-ae bon-i	agricol-arum bon-orum
Dat.	agricol-ae bon-o	agricol-is bon-is
Acc.	agricol-am bon-um	agricol-as bon-os
Abl.	agricol-a bon-o	agricol-is bon-is
Voc.	agricol-a bon-e	agricol-ae bon-i

PERSA (deklinacja I) **PULCHER** (deklinacja II)

	SINGULARIS	PLURALIS
Nom.	Pers-a pulch-er <i>piękny Pers</i>	Pers-ae pulchr-i
Gen.	Pers-ae pulchr-i	Pers-arum pulchr-orum
Dat.	Pers-ae pulchr-o	Pers-is pulchr-is
Acc.	Pers-am pulchr-um	Pers-as pulchr-os
Abl.	Pers-a pulchr-o	Pers-is pulchr-is
Voc.	Pers-a pulch-er	Pers-ae pulchr-i

PINUS (deklinacja II) **MONTANA** (deklinacja I)

	SINGULARIS	PLURALIS
Nom.	pin-us montan-a <i>górska sosna</i>	pin-i montan-ae
Gen.	pin-i montan-ae	pin-orum montan-arum
Dat.	pin-o montan-ae	pin-is montan-is
Acc.	pin-um montan-am	pin-os montan-as
Abl.	pin-o montan-a	pin-is montan-is
Voc.	pin-e montan-a	pin-i montan-ae

ALVUS (deklinacja II) **MAGNA** (deklinacja I)

	SINGULARIS	PLURALIS
Nom.	alv-us magn-a <i>wielki brzuch</i>	alv-i magn-ae
Gen.	alv-i magn-ae	alv-orum magn-arum
Dat.	alv-o magn-ae	alv-is magn-is
Acc.	alv-um magn-am	alv-os magn-as
Abl.	alv-o magn-a	alv-is magn-is
Voc.	alv-e magn-a	alv-i magn-ae

 4. Przetłumacz i odmień przez przypadki wyrażenia:

- auriga clarus
- ulmus opaca
- alvus parva
- poeta Romanus
- vulgus horridum

 5. Przetłumacz na język polski.

Incolae Germaniae antiquae feri et bellicosi sunt. In Germania silvae magnae, in silvis autem bestiae ferae sunt. Viris Germanorum figura magna capillique longi et flavi sunt. Feminae pulchrae et probae, liberi autem Germanorum robusti et impigri sunt. Oppida Germanis antiquis non sunt - domicilia tantum in silvis altis. Gladii et scuta et hastae arma virorum liberorum sunt. Membra virorum Germanorum magna et robusta, animi autem duri et asperi sunt.

In Graecia multi nautae sunt. Nautae Graecorum stellarum periti sunt. Persae et Scythae viri bellicosi sunt. Aegyptus frugifera est, Delus autem templo Dianae clara.

Graecis et Romanis multae deae et dei sunt. In numero deorum Neptunus, Bacchus et Mercurius, in numero dearum Minerva et Diana sunt. Neptunus, filius Saturni, dominus aquarum est. Neptuni donum equi sunt. Bacchi donum vinum est. Litterae et numeri sunt donum Mercurii. Mercurius nuntius deorum est.

Minerva dea sapientiae, Diana dea silvarum est. Minervae hasta, Dianae sagittae sunt, nam Minerva non solum dea sapientiae, sed etiam belli dea est. Incolis Athenarum statua Minervae causa gloriae est. Statua Minervae aurea est.

 6. Do poniższych słów dobierz przymiotniki z następnej strony w odpowiedniej formie.

adversarius
amicitiam
amicos
anno
aurum
bella
capillorum
consiliis
coronae
corvi
discipule
Domina
dona

elephantum
exemplo
feminae
horā
iudicii
liberis
liberorum
lignum
lucri
medicos
mendicum
oculis
oppida

poetarum
portis
puellas
Roma
rosam
scalae
silvam
sociorum
templa
veto
via
patriā
pecuniae

VOCABULARIUM

altus 3 – wysoki, głęboki
animus, i m – duch, serce
asper, era, erum – szorstki
aureus 3 – złoty
bellicosus 3 – wojowniczy
bestiae, ae f – zwierzę
capillus, i m – włos
causa, ae f – przyczyna, powód
Delus, i f – Delos (wyspa)
domicilium, i n – siedzisko
donum, i n – dar
durus 3 – twardy
ferus 3 – dziki
flavus 3 – płowy, blond
frugifer, era, erum – urodzajny
gladius, i m – miecz
hasta, ae f – włócznia
impiger, gra, grum – nieleniwy
liber, era, erum – wolny
liberi, orum m – dzieci
litterae, arum f – literatura, list
longus 3 – długi
membrum, i n – członek
nam – albowiem
non solum – nie tylko
numerus, i m – liczba
nuntius, i m – poseł
oppidum, i n – miasteczko
peritus (+ Gen) – doświadczony w
probus 3 – pobożny
robustus 3 – silny
scutum, i n – tarcza
sed etiam – lecz także
stella, ae f – gwiazda
tantum – tylko
templum, i n – świątynia
vinum, i n – wino
vir, viri m – mąż

aeternus 3	<i>wieczny</i>	laetus 3	<i>wesoły</i>	novus 3	<i>nowy</i>
albus 3	<i>biały</i>	latus 3	<i>szeroki</i>	nullus 3	<i>żaden</i>
altus 3	wysoki, głęboki	liber,era,erum	<i>wolny</i>	opulentus 3	<i>bogaty</i>
arduus 3	<i>stromy</i>	longus 3	długi	parvus 3	<i>mały</i>
aureus 3	<i>złoty</i>	maestus 3	<i>smutny</i>	peritus 3 (+ gen.)	doświadczony
bonus 3	dobry	magnus 3	duży	pulcher, chra,chrum	piękny
carus 3	drogi	malus 3	zły	purus 3	<i>czysty</i>
clarus 3	jasny, sławny	meus 3	mój	Romanus 3	rzymski
clausus 3	<i>zamknięty</i>	miser, era, erum	biedny	sanctus 3	<i>święty</i>
dignus 3	godny	multi,ae,a ³²	liczni	serus 3	<i>późny</i>
durus 3	<i>twardy</i>	mutuus 3	<i>wzajemny</i>	stultus 3	<i>głupi</i>
futurus 3	<i>przyszły</i>	niger, gra, grum	<i>czarny</i>	tener,era,erum	<i>młody</i>
iustus 3	sprawiedliwy	noster, tra, trum	nasz	verus 3	prawdziwy

vir,viri – mąż, mężczyzna, człowiek, wojownik

CASUS (PRZYPADEK)		SINGULARIS (L. POJ.)	PLURALIS (L. MN.)	
NOMINATIVUS	<i>Quis? Quid?</i>	vir	<i>mąż</i> vir-i	<i>mężowie</i>
GENETIVUS	<i>Cuius?</i>	vir-i	<i>męża</i> vir-orum	<i>mężów</i>
DATIVUS	<i>Cui?</i>	vir-o	<i>mężowi</i> vir-is	<i>mężom</i>
ACCUSATIVUS	<i>Quem? Quid?</i>	vir-um	<i>męża</i> vir-os	<i>mężów</i>
ABLATIVUS	<i>Quo?</i>	vir-o	<i>mężem / o mężu</i> vir-is	<i>mężami / o mężach</i>
VOCATIVUS	—	vir!	<i>mężu!</i> vir-il	<i>mężowie!</i>

³² Ten przymiotnik nie tworzy liczby pojedynczej, zatem jego formy podstawowe to *Nom. pl m f n*. Nie łączy się go z rzeczownikami w liczbie pojedynczej.

 7. Napisz po łacinie, posługując się *datiwem possessiwem*.

- a. Wiele kobiet ma dzieci³³. _____

- b. Mąż rzymski ma długi miecz i okrągłą tarczę. _____

- c. Dobrzy uczniowie mają książki. _____

- d. Bogata rodzina rzymska ma piękne konie. _____

- e. Piękna dziewczyna ma przyjaciela. _____

- f. Kościół chrześcijański ma biskupów. _____

- g. Biedny rolnik ma małe pole i osła. _____

- h. Nasz nauczyciel ma wiele obowiązków. _____

VOCABULARIUM

ager, gri m – pole
 asinus, i m – osioł
bonus 3 – dobry
 Christianus 3 – chrześcijański
discipulus, i m – uczeń
 ecclesia, ae f – kościół (jako wspólnota)
 episcopus, i m – biskup
familia, ae f – rodzina
liber, bri m – książka
miser, era, erum – biedny
 mortifer, era, erum – śmiertelność
noster, tra, trum – nasz
officium, i n – obowiązek
 opulentus 3 – bogaty
populus, i m – lud
 populus, i f – topola altus 3
Romanus 3 – rzymski
 rotundus 3 – okrągły
 stupidus 3 – głupi
 ulmus, i f – wiąz (drzewo)

 8. Dobierz słowa w nawiasie do podanych form rzeczownika tak, by powstały związki zgody. *Exemplar: deam pulchram* (pulcher, chra, chrum). **Przetłumacz wyrażenia.**

- a. Persa _____ (bellicosus 3)
 b. vulgus _____ (stultus 3)
 c. agro _____ (parvus 3)
 d. incola _____ (miser, era, erum)
 e. templa _____ (pulcher, chra, chrum)
 f. sapientia donum _____ (esse)
 g. ulmus _____ (magnus 3)
 h. agricolarum _____ (noster, tra, trum)
 i. verba _____ (longus 3)
 j. deis _____ (Romanus 3)
 k. libros _____ (Graecus 3)
 l. Gladius hastaque arma _____ (esse)
 m. Viris gladii _____ (esse)
 n. donum _____ (aureus 3)
 o. gratias _____ (divinus 3)
 p. poetam _____ (clarus 3)
 q. populus _____ (altus 3)
 r. vindictae _____ (serus 3)
 s. piratas _____ (malus 3)
 t. Aegypti _____ (opulentus 3)
 u. aquae _____ (purus 3)
 v. agricola _____ (asper, era, erum)

³³ Istnieje w łacinie kilka podobnych i mogących się ze sobą mylić słówek: 1. *liberi, orum* m – dzieci, 2. *liber, bri* m – książka, 3. *liber, era, erum* – wolny, 4. *libra, ae* f – waga.

9. KULTURA 2: BIBLIA

✚ BIBLIA (Gr. βιβλίον = *zwój papirusu, księga*)

1. Czy Biblia lub jej część została napisana w języku łacińskim?

9.1 JĘZYKI BIBLII

- a. *Stary Testament* – hebrajski, grecki, aramejski
 - b. *Nowy Testament* – grecki
- **Żaden fragment Biblii nie powstał w języku łacińskim.**
 - Łacina jest jednym z najwcześniejszych języków **przekładu** Biblii (*Vulgata*).

9.2 PRZEKŁADY BIBLII

1. Najbardziej znane przekłady Biblii.
 - a. **Septuaginta** (gr. *siedemdziesiąt*, LXX, Ⓞ) (II w. a.Ch.n.³⁴) – pierwsze tłumaczenie **Starego Testamentu** z hebrajskiego i aramejskiego na **grekę**. Nazwa pochodzi od liczby tłumaczy, którzy mieli jakoby brać udział w pracach nad przekładem.
 - b. **Vulgata** (*Lat. versio vulgata*: „przekład rozpowszechniony, popularny”) (382 – 406 p.Ch.n.) – przekład *Biblii* (*Stary* i *Nowy Testament*) na **łacineę** z hebrajskiego i greki, autorstwa **św. Hieronima**.
 - c. **Biblia Lutra** – przekład *Biblii* z języków oryginalnych na **język niemiecki (XVI w.)**, autorstwa Marcina Lutra i jego współpracowników.
 - d. **Biblia Jakuba Wujka** (1599 p.Ch.n.) – przekład *Biblii* na **język polski** autorstwa jezuity, ks. Jakuba Wujka, wykonany na podstawie *Vulgaty*.
 - e. **Biblia Tysiąclecia** – przekład *Biblii* na **język polski** z języków oryginalnych, wydany przez *Pallottinum*, po raz pierwszy w roku 1965. Jest to pierwsze tłumaczenie całej *Biblii* na język polski w Kościele katolickim od ponad 350 lat, czyli od *Biblii* Jakuba Wujka.

9.3 KSIĘGI BIBLII

I Stary Testament (*Testamentum Vetus*)

1. Księgi historyczne
 - a. *Pięcioksiąg Mojżesza* (Hebr. *Torá*)
 - Rodzaju (Hebr. *Bereszít*; Lat.: **Genesis**)
 - Wyjścia (Hebr. *Szemót*; Lat.: **Exodus**)
 - Kapłańska (Hebr. *Wajikrá*; Lat.: **Leviticus**)
 - Liczb (Hebr. *Bamidbár*; Lat.: **Numeri**)
 - Powtórzonego Prawa (Hebr. *Dewarím*; Lat.: **Deuteronomium**)
 - b. *Inne księgi historyczne*
 - Jozuego

³⁴ a.Ch.n. – *ante Christum natum* – przed narodzeniem Chrystusa; p.Ch.n. – *post Christum natum* – po narodzeniu Chrystusa.

- Sędziów
- Rut
- Samuela (1 i 2)
- Królów (1 i 2)
- Kronik (1 i 2)
- Ezdrasza i Nehemiasza (*początkowo były jedną księgą*)
- Tobiasza (*deuterokanoniczna*)
- Judyty (*deuterokanoniczna*)
- Estery (*dodatki deuterokanoniczne*)
- Machabejska (1 i 2) (*deuterokanoniczne*)

2. Księgi dydaktyczne

- a. Hioba (*Liber Iob*)
- b. Psalmi (*Liber David*)
- c. Przysłów
- d. Pieśń nad Pieśniami (*Canticum Canticorum*)
- e. Kaznodziei (Koheleta, Eklezjastesa)
- f. Mądrości (*deuterokanoniczna*)
- g. Mądrości Syracha (Eklezjastyk) (*deuterokanoniczna*)

3. Księgi Prorockie

- a. *Prorocy więksi*
 - Izajasza
 - Jeremiasza
 - Lamentacje (zbiór Jeremiasza)
 - Barucha (zbiór Jeremiasza) (*deuterokanoniczna*)
 - Ezechiela
 - Daniela (*dodatki deuterokanoniczne*)

II Nowy Testament (*Novum Testamentum*)

1. Księgi historyczne:

a. Ewangelie (*Evangelia*):

EWANGELIA (Gr. εὐαγγέλιον, Lat. *Evangelium*) = dobra nowina

- Mateusza (*Evangelium secundum Mattheum*)
- Marka (*Evangelium secundum Marcum*)
- Łukasza (*Evangelium secundum Lucam*)
- Jana (*Evangelium secundum Ioannem*)

b. Dzieje Apostolskie (*Acta Apostolica*)

2. Księgi dydaktyczne – Listy Apostolskie (*Actus Apostolorum*):

a. Listy Pawła (*Epistulae Pauli*):

- List do Rzymian (Rz) (*Ad Romanos*)
- 1. List do Koryntian (1 Kor) (*Ad Corinthios 1*)
- 2. List do Koryntian (2 Kor) (*Ad Corinthios 2*)
- List do Galatów (*Ad Galatas*)
- List do Efezjan (Ef)
- List do Filipian (Flp)
- List do Kolosan (Kol)
- 1. List do Tesaloniczan (1 Tes)

- 2. List do Tesaloniczan (2 Tes)
- 1. List do Tymoteusza (1 Tm)
- 2. List do Tymoteusza (2 Tm)
- List do Tytusa (Tt)
- List do Filemona (Flm)

b. Pozostałe listy:

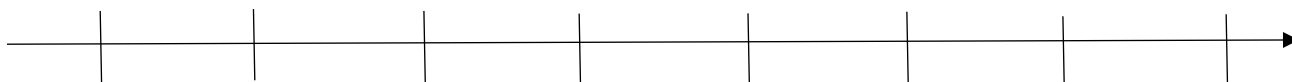
- List do Hebrajczyków (Hbr) – autorstwo nieustalone
- List Jakuba (Jk)
- 1. List Piotra (1 P)
- 2. List Piotra (2 P)
- 1. List Jana (1 J)
- 2. List Jana (2 J)
- 3. List Jana (3 J)
- List Judy (Jud)

3. Księgi prorockie:

Apokalipsa św. Jana (Ap)

Apokalipsa (Gr. ἀποκάλυψις) = odsłonięcie, objawienie

 2. Umieść poniższe dzieła w odpowiednim miejscu na osi czasu.

- Biblia Lutra*
- Biblia Tysiąclecia*
- Biblia Wujka*
- Nowy Testament
- Septuaginta*
- Stary Testament (przekazy ustne)
- Vulgata*
- Założenie Rzymu

 3. Przetłumacz zdania na język łaciński.

- Marek jest ewangelistą.....
- Eliasz jest prorokiem
- Łukasz i Mateusz są ewangelistami
- Jonasz jest prorokiem
- Vulgata* jest przekładem

VOCABULARIUM

Elias,ae *m* – Eljasz
 Ionas,ae *m* – Jonasz
 Lucas,ae *m* – Łukasz
 Marcus,i *m* – Marek
 Mathaeus,i *m* – Mateusz
 Roma,ae *f* – Rzym
 translatio,onis *f* – przekład
 urbs,bis *f* – miasto

f. Rzym jest miastem

 4. Napisz, czy dana księga jest częścią *Starego* czy *Nowego Testamentu*.

- a. *Liber Iob*
- b. *Epistula ad Corinthos*
- c. *Apocalypsis*
- d. *Exodus*
- e. *Actus Apostolici*
- f. *Canticum Canticorum*
- g. *Psalmi*
- h. *Genesis*

 5. Przetłumacz fragmenty *Vulgaty*.

1. **Vulg. Ap. 6:1** Et vidi: et ecce equus pallidus; et, qui sedebat desuper, nomen illi Mors, et Infernus sequebatur eum; et data est illi potestas super quartam partem terrae interficere gladio et fame et morte et a bestiis terrae.

2. **Vulg. Ap. 6:9:** vidi subtus altare animas interfectorum propter verbum Dei et propter testimonium quod habebant.

3. **Vulg. Ap. 8:10-12** Et tertius angelus tuba cecinit et cecidit de caelo stella magna ardens tamquam facula et cecidit in tertiam partem fluminum et in fontes aquarum et nomen stellae dicitur Absinthius et facta est tertia pars aquarum in absinthium et multi hominum mortui sunt de aquis quia amarae factae sunt et quartus angelus tuba cecinit et percussa est tertia pars solis et tertia pars lunae et tertia pars stellarum.

4. **Vulg. Gen. 1:1-2** In principio creavit Deus caelum et terram. Terra autem erat inanis et vacua, et tenebrae super faciem abyssi, et spiritus Dei ferebatur super aquas.

tamquam – niczym, jakby
tenebrae,arum f – ciemność
 testamentum *n* – testament
 testimonium, *i n* – świadectwo
 vacuus 3 – próżny
 vetus *n* = stary
 vidi = zobaczyłem

VOCABULARIUM

absinthius, *i m* – piolun
 abyssus, *i m* – odchłań
acta = dzieła, czyny
 altere = ołtarzem
 amarus 3 – gorzki
 apostolica = apostołskie
 ardens = płonąca
 bestia, *ae f* – dzikie zwierzę
 canticum *n* – pieśń
 cecidit = spadła
 cecinit – zagrał
 creavit – stworzył
 data est – została dana
 desuper – na, na wierzchu
 dicitur = brzmi
 ecce – oto
 Elias *m* – Eliasz
 erat = była
 eum = nim
 Evangelia *f* = Ewangelie
 Evangelium *n* – Ewangelia
 faciem = obliczem
 facta est – stała się
 facula, *ae f* – pochodnia
 fame = głodem
 ferebatur – unosił się
 fluminum = rzek
 fontes – źródła
 habebant – mieli
 hominum – spośród ludzi
 illi = jego, jemu
 illis – im
 inanis, *e* – pusty
 infernus, *i m* – piekło
 interfectus 3 – zabity
 interficio 3 = zabijając
 Ioannes *m* – Jan
 Ionas, *ae m* – Jonasz
 Lucas, *ae m* – Łukasz
 mors, *mortis f* – śmierć
 morte = śmiercią
 mortui sunt – umarli
 nomen = imię
 pallidus 3 – błądy
 partem = częścią
 percussa est – wstrząsnęła się
 potestas, *atis f* – moc
 propheta, *ae* – prorok
 propter (Acc.) – z powodu
 psalmus, *i m* = psalm
 quartus 3 – czwarty
 qui = ten który
 quia- ponieważ
 quod – które
secundum (acc.) – według
 sedebat = siedział
 sequebatur = postępowało za
 solis – słońca
 spiritus, *us m* – duch
 subtus (Acc.) – pod
 super (Acc.) – nad

10. GRAMATYKA POLSKA 2

10.1 BUDOWA ZDANIA

I. Grupa podmiotu

1. **PODMIOT** jest to część zdania, która odpowiada na pytanie *кто? co?* Najczęściej jako podmiot występuje rzeczownik lub zaimek, rzadziej liczebnik, imiesłów. W języku polskim podmiot stoi w mianowniku, a jako tzw. podmiot logiczny może występować w dopełniaczu np. *kilku chłopców idzie do szkoły; Marka nie ma w szkole.*

W łacinie PODMIOT stoi z a w s z e w NOMINATIWIE (Mianowniku)

2. **PRZYDAWKA** to określenie **rzeczownika**. Najczęściej w tej funkcji występuje przymiotnik lub inny rzeczownik, rzadziej liczebnik porządkowy, zaimek dzierżawczy, imiesłów.
 - a. **Przydawka PRZYMIOTNA** (przymiotnik, liczebnik porządkowy, zaimek, dzierżawczy, imiesłów) tworzy z określanym rzeczownikiem związek zgody. Np.: *Ojcowskie pole (Ager patrius)*. Podlega wszelkim przemianom, którym podlega podmiot.
 - b. **Przydawka RZECZOWNA (DOPEŁNIACZOWA)** (reczownik) występuje w dopełniaczu (Genetivus). Nie podlega żadnym przemianom. Np. *Pole ojca (Ager patris)*

II. Grupa orzeczenia

1. **ORZECZENIE** jest to część zdania, która odpowiada na pytanie: *co robi podmiot? co się dzieje z podmiotem?* Orzeczenie zgadza się z podmiotem w liczbie, osobie i rodzaju (*związek zgody*). Odmienia się przez czasy, tryby, strony, osoby, liczby. Może mieć aspekt dokonany lub niedokonany, stronę czynną lub bierną.
 1. **DOPEŁNIENIE** jest to część zdania, która uzupełnia treściowo czasownik i odpowiada na pytania przypadków zależnych (*czyj? komu? kogo?* itd.)
 - a. **DOPEŁNIENIE BLIŻSZE** występuje po czasowniku **przechodnim**. W języku polskim dopełnienie bliższe może stać w bierniku np. *czytam książkę*, w dopełniaczu - *nie czytam książki*, lub w narzędniku - *zarządzam domem*. Dopełnienie bliższe odpowiada na pierwsze nasuwające się pytanie czasownika, np. *czytam kogo? co?*, *kocham kogo? co?* *daję kogo? co?* itp.

W łacinie DOPEŁNIENIE BLIŻSZE stoi z a w s z e w ACCUSATIWIE (bierniku).

Chłopiec czyta *książkę*. (biern.) Julia nie czyta *książki*. (dopełn.) Matka zarządza *domem*. (narzęd.)
 Puer *librum* legit. (acc.) Iulia *librum* non legit. (acc.) Mater *domum* administrat (acc.).

**W łacinie dołożenie przeczenia nie powoduje zmiany przypadka,
w którym stoi dopełnienie bliższe.**

Julia czyta *książkę*. (biernik)

Julia nie czyta *książki*. (dopełniacz)

Iulia *librum* legit. (accusativus)

Iulia *librum* non legit. (accusativus)

- b. **DOPEŁNIENIE DALSZE** stoi zwykle w celowniku (**dativus**). Odpowiada na kolejne nasuwające się pytanie czasownika, np. *daję kogo? co? komu? czemu?*, *pożyczam kogo? co? komu? czemu?* itp.

2. OKOLICZNIK

- a. okolicznik miejsca, np. *w domu, na polu*
- b. okolicznik czasu, np. *w lecie, podczas wojny, rano*
- c. okolicznik przyczyny, np. *z bólu, z powodu gorąca*
- d. okolicznik celu, np. *dla zysku, po zakupy*
- e. okolicznik sposobu, np. *w ciszy, szybko, po swojemu*
- f. okolicznik warunku, np. *przy dobrej pogodzie*
- g. okolicznik skutku, np. *bezszykownie*
- h. okolicznik przyzwolenia, np. *mimo zakazu*

10.1.1. ZWIĄZKI POMIĘDZY WYRAZAMI W ZDANIU

1. **ZWIĄZEK ZGODY** - relacja między powiązаныmi elementami zdania wymagająca, aby jeden miał taką samą formę jak drugi (osoba, liczba, rodzaj, przypadek). **Jeśli zmienia się forma jednego, zmienia się również forma drugiego.**
 - a. **podmiot i orzeczenie** (związek główny), np. *chłopiec stał, dziewczynka stała, oni stali*
 - b. **rzeczownik i przydawka przymiotna** (przymiotnik, liczebnik, imiesłów, zaimek), np. *dom ojcowski, ziemia ojcowska, pole ojcowskie*
2. **ZWIĄZEK RZĄDU** - relacja między powiązаныmi elementami zdania, w której jeden musi mieć pewną z góry ustaloną formę, niezależnie od formy drugiego. **Jeśli zmienia się forma jednego, forma drugiego pozostaje bez zmiany.**
 - a. **czasownik i dopełnienie**, np. *kocham matkę, pokochasz matkę, pokochali matkę*
 - b. **rzeczownik i wyrażenie przymikowe**, np. *książka z obrazkami, książki z obrazkami*
 - c. **rzeczownik i przydawka rzeczowna**, np. *dom ojca, pole ojca, ziemia ojca*
3. **ZWIĄZEK PRZYNALEŻNOŚCI** - relacja podrzędności między dwoma wyrazami: członem podstawowym (czasownik), a wyrazem określającym (wyraz nieodmienny). Związek ten łączy wyrazy nieuzgadnialne pod względem składniowym, lecz mające w połączeniu sens logiczny. **Zmiana formy jednego nie ma wpływu na wygląd formy drugiego.**
 - a. **czasownik i okolicznik**, np. *zrobił źle, zasnął o świcie, wyszedł na dwór, umarł na darmo*

10.1.2 ĆWICZENIA GRAMATYKA POLSKA 2

I. Wykonaj następujące zadania na poniższych zdaniach.

1. Cyceron i Cezar są najbardziej znanymi **autorami rzymskimi**.

- a. wypisz orzeczenie i określ jego typ
- b. nazwij związek między zaznaczonymi wyrazami
- c. napisz, czym jest wyraz *rzymskimi* w stosunku do wyrazu *autorami*

2. **O świcie** Rzymianie **wręczyli** przerażonym nieprzyjaciołom ojczyzny sfałszowane listy.

- a. nazwij związek między zaznaczonymi wyrazami
- b. napisz, jaką częścią mowy jest wyraz *sfałszowane*
- c. napisz, czym jest wyraz *ojczyzny* w stosunku do wyrazu *nieprzyjaciołom*
- d. napisz, jaką częścią zdania jest wyrażenie
1. *przerażonym nieprzyjaciołom*
 2. *sfałszowane listy*
 3. *o świcie*

3. Po bitwie zmęczeni **żołnierze obu wojsk** **pili wodę** z pobliskiego strumienia.

- a. nazwij związek między zaznaczonymi wyrazami
1.
 2.

II. Nazwij elementy zdania: podmiot (grupa podmiotu), orzeczenie, dopełnienie bliższe, dopełnienie dalsze, przydawka przymiotna, rzeczowna, okolicznik sposobu, miejsca, czasu. Jakimi częściami mowy są wyrażone te elementy?

a) Wódz nieprzyjaciół wydaje Rzymianom wojnę

na łodzi i morzu.

b) Brutus i inni spiskowcy zamordowali Juliusza Cezara przed kurią

w Idy marcowe, dźgnąwszy go wielokrotnie sztyletem.

c) Liczne okręty wrogów wczoraj pod Salaminą zostały zniszczone

ogniem przez flotę Greków.

11. CZASOWNIKI REGULARNE KONIUGACJI I-IV

11.1 FORMY PODSTAWOWE CZASOWNIKA

Większość czasowników, tworzących stronę bierną, ma 4 formy podstawowe. Czasowniki nietworzące strony biernej mają zwykle 3 formy (bez *supinum*). Na tym etapie nauki ważne są dla Państwa dwie formy: 1. = 1 os. *indicativi praesentis* i 2. = *infinitivus praesentis*. Różne słowniki mogą podawać te same formy podstawowe w nieco innym układzie. Są to jednak zawsze TE SAME FORMY:

KONIUGACJA	1 forma	2 forma	3 forma	4 forma
	1 os. <i>indicativi praesentis</i>	<i>infinitivus praesentis</i>	1 os. <i>indicativi perfecti</i>	<i>supinum</i>
I	<i>amo</i>	<i>amare</i>	<i>amavi</i>	<i>amatum</i>
II	<i>video</i>	<i>videre</i>	<i>vidi</i>	<i>visum</i>
III	<i>lego</i>	<i>legere</i>	<i>legi</i>	<i>lectum</i>
IV	<i>audio</i>	<i>audire</i>	<i>audivi</i>	<i>auditum</i>
nieregularny	<i>sum</i>	<i>esse</i>	<i>fui</i>	—

a. Słownik Józefa Korpaniego:

KONIUGACJA	1 forma	2 forma	3 forma	4 forma
	1 os. <i>indicativi praesentis</i>	<i>infinitivus praesentis</i>	1 os. <i>indicativi perfecti</i>	<i>supinum</i>
I	<i>amo</i>	<i>-are</i>	<i>-avi</i>	<i>-atum</i>
II	<i>video</i>	<i>-ere</i>	<i>vidi</i>	<i>visum</i>
III	<i>lego</i>	<i>-ere</i>	<i>legi</i>	<i>lectum</i>
IV	<i>audio</i>	<i>-ire</i>	<i>-ivi</i>	<i>-itum</i>
—	<i>sum</i>	<i>esse</i>	<i>fui</i>	—

b. Słownik Jerzego Mańkowskiego:

KONIUGACJA	1 forma	2 forma	3 forma	4 forma
	1 os. <i>indicativi praesentis</i>	<i>infinitivus praesentis</i>	1 os. <i>indicativi perfecti</i>	<i>supinum</i>
I	<i>amo</i>	<i>amare</i>	<i>amavi</i>	<i>amatum</i>
II	<i>video</i>	<i>videre</i>	<i>vidi</i>	<i>visum</i>
III	<i>lego</i>	<i>legere</i>	<i>legi</i>	<i>lectum</i>
IV	<i>audio</i>	<i>audire</i>	<i>audivi</i>	<i>auditum</i>
—	<i>sum</i>	<i>esse</i>	<i>fui</i>	—

c. Słownik Kazimierza Kumanieckiego:

KONIUGACJA	1 forma	3 forma	4 forma	2 forma
	1 os. <i>indicativi praesentis</i>	1 os. <i>indicativi perfecti</i>	<i>supinum</i>	<i>infinitivus praesentis</i>
I	<i>amo</i>	—	—	1
II	<i>video</i>	<i>vidi</i>	<i>visum</i>	2
III	<i>lego</i>	<i>legi</i>	<i>lectum</i>	3
IV	<i>audio</i>	—	—	4
—	<i>sum</i>	<i>fui</i>	—	<i>esse</i>

2. Jak sądzisz, po jakiej z czterech form rozpoznasz niechybnie przynależność do koniugacji?

3. Przyjrzyj się formom czasownika *amo* w swoim słowniku. Czy potrafisz określić, która z nich jest pierwszą, która drugą, która trzecią i która czwartą formą tego czasownika? Po której z nich rozpoznasz przynależność do koniugacji?

11.2 OKREŚLANIE PRZYNALEŻNOŚCI DO KONIUGACJI

Zakończenia *infinitivu praesentis activi* i tematy *praesentis* dla poszczególnych koniugacji:

KONIUGACJA	BEZOKOLICZNIK	TEMAT PRAESENTIS	PRZYKŁAD
I	-are	-a	<i>amo, amare</i> <i>amo</i> 1
II	-ēre	-e	<i>video, vidēre</i> <i>video</i> 2
III	-ēre	spółgłoska lub -u	<i>lego, legēre</i> <i>lego</i> 3
IV	-ire	-i	<i>audio, audire</i> <i>audio</i> 4
nieregularne	inny	inny	<i>sum, esse</i>

Aby utworzyć temat *praesentis*, należy odciąć od bezokolicznika koniugacji:

- I, II, IV: końcowe **-re** (*ama/re*, *monē/re*, *audi/re*)
- III: całe **-ēre** (*leg/ēre*)

11.2.1 CO KRYJE SIĘ POD *AMO* 1 I *AUDIO* 4?

Słowniki Mańkowskiego (w wersji pełnej, np.: *amo, amare*) i Korpantego (w wersji skróconej, np.: *amo, -are*) posługują się zapisem *infinitivu* lub końcówki *infinitivu praesentis*. Słownik Kumanieckiego posługuje się zapisem numeru koniugacji, do której dany czasownik należy. Czasowniki o regularnych, charakterystycznych dla danej koniugacji formach z koniugacji I i IV, prezentowane są w wersji skróconej, ograniczonej jedynie do numeru koniugacji (np.: *amo* 1, *audio* 4). Oznacza to określony układ form podstawowych.

a. *amo* 1 = zapis

KONIUGACJA	1 forma	2 forma	3 forma	4 forma
	1 os. <i>indicativi praesentis</i>	<i>infinitivus praesentis</i>	1 os. <i>indicativi perfecti</i>	<i>supinum</i>
I	<i>amo</i>	<i>am-are</i>	<i>am-avi</i>	<i>am-atum</i>

b. *audio* 4 = zapis

KONIUGACJA	1 forma	2 forma	3 forma	4 forma
	1 os. <i>indicativi praesentis</i>	<i>infinitivus praesentis</i>	1 os. <i>indicativi perfecti</i>	<i>supinum</i>
IV	<i>audio</i>	<i>aud-ire</i>	<i>aud-ivi</i>	<i>aud-itum</i>

Czasowniki koniugacji II i III oraz czasowniki nieregularne nie bywają w żadnym słowniku zapisywane sposób skrócony, ze względu na nieprzewidywalność ich form podstawowych. Jeśli występuje jakiegokolwiek odstępstwo od schematu, podaje się wszystkie formy podstawowe³⁵.

³⁵ Ta sama zasada dotyczy czasowników koniugacji II i III, których formy podstawowe odbiegają od standardu: -are, -avi, -atum; -ire, -ivi, -tum; np. *do, dare, dedi, datum* (daje); *venio, venire, veni, ventum* (przybywam).

11.3 INDICATIVUS PRAESENTIS ACTIVI

11.3.1 KOŃCÓWKI ODMIANY

CZAS NA TEMACIE PRAESENTIS

INDICATIVUS PRAESENTIS				IMPERATIVUS PRAESENTIS			
activum				activum			
singularis		pluralis		singularis		pluralis	
1. <i>ja</i>	-o	1. <i>my</i>	-mus	1. <i>ja</i>	—	1. <i>my</i>	—
2. <i>ty</i>	-s	2. <i>wy</i>	-tis	2. <i>ty</i>	temat lub -e	2. <i>wy</i>	-te
3. <i>on, ona, ono</i>	-t	3. <i>oni, one</i>	-nt	3. <i>on, ona, ono</i>	—	3. <i>oni, one</i>	—

11.3.2 PRZYKŁADY ODMIANY

		INDICATIVUS PRAESENTIS ACTIVI			
koniugacja		I	II	III	IV
infinitivus		amare	monēre	legēre	audire
temat		ama-	mone-	leg-	audi-
znaczenie		<i>kochać</i>	<i>upominać</i>	<i>czytać</i>	<i>śłuchać</i>
sg.	1.	am- o <i>kocham</i>	mone- o <i>upominam</i>	leg- o <i>czytam</i>	audi- o <i>ślucham</i>
	2.	ama- s <i>kochasz</i>	mone- s <i>upominasz</i>	leg- i-s <i>czytasz</i>	audi- s <i>śluchasz</i>
	3.	ama- t <i>kocha</i>	mone- t <i>upomina</i>	leg- i-t <i>czyta</i>	audi- t <i>ślucha</i>
pl.	1.	ama- mus <i>kochamy</i>	mone- mus <i>upominamy</i>	leg- i-mus <i>czytamy</i>	audi- mus <i>śluchamy</i>
	2.	ama- tis <i>kochacie</i>	mone- tis <i>upominacie</i>	leg- i-tis <i>czytacie</i>	audi- tis <i>śluchacie</i>
	3.	ama- nt <i>kochają</i>	mone- nt <i>upominają</i>	leg- u-nt <i>czytają</i>	audi- u-nt <i>śluchają</i>

		IMPERATIVUS PRAESENTIS ACTIVI			
koniugacja		I	II	III	IV
infinitivus		amare	monere	legere	audire
sg.	2.	ama! <i>kochaj!</i>	mone! <i>upominaj!</i>	leg- e! <i>czytaj!</i>	audi! <i>śluchaj!</i>
pl.	2.	ama- te! <i>kochajcie!</i>	mone- te! <i>upominajcie!</i>	leg- i-te! <i>czytajcie!</i>	audi- te! <i>śluchajcie!</i>

 3. Czas PRAESENS tworzy się przez dodanie **końcówek osobowych** bezpośrednio do **TEMATU PRAESENTIS**. Na ile ta zasada spełniona jest w przypadku powyższych odmian?

11.3.3 KONIUGACJA III MIĘKKA

Zwana jest również koniugacją III na *-io*. Należą do niej **czasowniki koniugacji III**, których temat praesentis kończy się na **-i** (jak w czasownikach koniugacji IV).

1. **Czasowniki te mają infinitivus praesentis activi zakończony na -ĕre**
2. **Czasowniki te odmieniają się według paradygmatu koniugacji IV** (jak *audio*)

FAQ:

1. Po czym odróżnić czasownik koniugacji III miękkiej w słowniku?
 - Po zakończeniu 1.os. sg. na **-io** (jak w czasownikach koniugacji IV), podczas gdy *infinitivus* zakończony jest na **-ĕre**.
2. Czy mogę odróżnić po samym bezokoliczniku czasownik koniugacji III od czasownika koniugacji III miękkiej?
 - Nie. Dopiero zestawienie zakończenia formy 1.os. sg. i bezokolicznika może o tym rozstrzygnąć. Po to są formy podstawowe.
3. Czy czasowniki koniugacji III miękkiej są regularne?
 - Tak. Odmieniają się we wszystkich czasach identycznie jak czasowniki koniugacji IV.
4. Czy wiele jest czasowników koniugacji III miękkiej?
 - Stosunkowo niewiele, zwłaszcza w porównaniu z liczbą wszystkich czasowników koniugacji III.

Najpopularniejsze czasowniki koniugacji III miękkiej (na *-io*):

capio 3 (capĕre) – <i>chwytam</i>	facio 3 (facĕre) – <i>robię</i>	iacio 3 (iacĕre) – <i>rzucam</i>
cupio 3 (cupĕre) – <i>pragnę</i>	fugio 3 (fugĕre) – <i>uciekam</i>	pario 3 (parĕre) – <i>rodzę</i>

11.3.4 NIEREGULARNE IMPERATIWY

Cztery czasowniki (i ich złożenia), tworzą imperativus praesentis w sposób nieregularny. Są to dwa czasowniki na literę D (*dico* 3 i *duco* 3) oraz dwa na literę F (*fero, ferre*³⁶ i *facio* 3).

Czasowniki tworzące nieregularne imperatiwy:

	na D		na F	
	<i>dico</i> , 3 <i>mówić</i>	<i>duco</i> , 3 <i>prowadzić</i>	<i>fero, ferre</i> <i>nieść</i>	<i>facio</i> , 3 <i>robić</i>
2sg	dic! <i>món!</i>	duc! <i>prowadź!</i>	fer! <i>nieś! znoś!</i>	fac! <i>rób!</i>
2pl	dic-i-te! <i>mówcie!</i>	duc-i-te! <i>prowadźcie!</i>	fer-te! <i>nieście! znoście!</i>	fac-i-te! <i>róbcie!</i>

4. Zapisz imperativus praesentis od czasowników:

- a. *dedico* _____
- b. *induco* _____
- c. *confero* _____

³⁶ Zauważ, że czasownik *fero, ferre* jest czasownikiem nieregularnym – jego *infinitivus* nie odpowiada żadnej spośród końcówek bezokoliczka koniugacji I-IV. *Nota bene* (*dobrze odnotuj*): jest to jeden z najbardziej nieregularnych czasowników w łacinie.

11.3.5 ĆWICZENIA Z CZASOWNIKA

UWAGI WSTĘPNE

Czasownik w tekście może dostarczać kilku rodzajów trudności:

1. problemy z rozpoznaniem formy

AUXILIUM:

W takim przypadku należy patrzeć na trzy ostatnie litery danej formy i rozpoznać wśród nich jedną spośród końcówek odmiany.

- *Formy odmiany indicatiwu praesentis activi nigdy nie kończą się na samogłoskę.*
- *Za to formy infinitiwu i imperatiwu (poza czasownikami tworzącymi nieregularne imperatiwy) zawsze kończą się na samogłoskę.*
- *Pamiętaj, że 1 os. sg. activi czasowników regularnych kończy się zawsze na -o.*

2. problemy ze znalezieniem formy wyjściowej w słowniku

AUXILIUM:

*Formy w tekście mogą wystąpić w różnych osobach i liczbach (nie mówiąc już o czasach, stronach, trybach itp.). Forma, pod którą należy szukać czasownika w słowniku, to zawsze **1. os. sg. activi**³⁷. Trzeba nauczyć się sprowadzać różne formy do 1 os. sg.*

- *W dobrych słownikach formą wyjściową (pierwszą formą) czasownika nie jest nigdy infinitivus, tylko 1. os. sg.*
- *Uważaj, żeby patrząc na zakończenie czasownika, zauważyć CAŁĄ końcówkę. Inaczej możesz pomylić liczby, np. legis = 2 sg. ale legitis = 2 pl., legit = 3 sg. ale legunt = 3 pl.*

3. problemy z tłumaczeniem

AUXILIUM:

Część czasowników w słowniku ma bardzo wiele polskich znaczeń. Może powstać problem, które z nich wybrać do przekładu.

- *Nie łączyć się na pierwsze znaczenie, zwłaszcza, jeśli nie używasz słownika Jerzego Mańkowskiego. Wiele słowników podaje znaczenia w kolejności historycznej lub etymologicznej, a nie w kolejności popularności znaczeń w tekstach klasycznych.*
- *Przejrzyj wszystkie znaczenia i zastanów się, które najlepiej pasuje do twojego tekstu.*
- *Za każdym razem podkreślaj w słowniku znaczenie, które zostanie wskazane jako najpopularniejsze.*
- *Dużo tłumacz, problemy z czasem znikną ☺*

BONUS Jak łatwo rozpoznać przynależność do koniugacji, nie sięgając do słownika

Dopóki znasz wyłącznie praesens możesz łatwo domyślić się, do której koniugacji należy czasownik, bez konieczności zaglądania do słownika. Udaje się to w wielu przypadkach, jeśli wiesz, że:

1. *czasowniki koniugacji I i III (poza miękką) mają w 1.os. sg. końcówkę -o poprzedzoną spółgłoską, np. am-o, leg-o, laud-o, trah-o itd.*
2. *czasowniki koniugacji II mają w 1.os. sg. zakończenie -eo, np. hab-eo, gaud-eo, vid-eo*
3. *czasowniki koniugacji IV (i III miękkiej) mają w 1.os. sg. zakończenie -io, np. aud-io, ven-io, fac-io*

³⁷ Odstępstwa od tej reguły dotyczą jedynie specjalnych grup czasowników: czasowników ułomnych, nieosobowych i tzw. *verba deponentia* i *verba semideponentia*.

4. czasowniki I koniugacji mają przed końcówką osobową lub cechą czasową samogłoskę tematyczną **-a** (z wyjątkiem 1 os. sg., gdzie *-a* nie widać), np. lauda-t, ama-nt, pugna-s
5. czasowniki II koniugacji mają przed końcówką osobową lub cechą czasową samogłoskę tematyczną **-e**, np. habe-t, gaude-nt, vide-s
6. czasowniki III koniugacji mają w 3 os. pl. samogłoskę **-u** przed końcówką osobową (-nt), np. dicu-nt, mittu-nt, legu-nt
7. czasowniki IV koniugacji oraz czasowniki III miękkiej koniugacji mają w 3 os. pl. zbitkę **-iu** przed końcówką osobową (-nt), np. audiu-nt, veniu-nt, sentiu-nt, faciu-nt
8. Nie może pojawić się 1 os. sg. I koniugacji kończąca się na **-ao**. ZBITKA **ao** nie występuje w łacinie, stąd amo, a nie ~~amao~~

 5. Utwórz pełny *infinitivus praesentis activi* czasowników:

orno 1		ozdabiam	doceo 2		uczę kogoś
duco 3		prowadzę	rideo 2		śmieje się
sentio 4		czuje, myślę	punio 4		karzę
video 2		widzę	timeo 2		boję się
quaero 3		szukam, pytam	moveo 2		poruszam
capio 3		łapię	sacro 1		poświęcam
sum		jestem	matur 1		dojrzewam
habeo 2		mam	tango 3		dotykam
sedeo 2		siedzę	facio 3		robię, czynię
sto 1		stoje	traho 3		ciągnę

 6. Od podanych w *infinitivie* czasowników podaj 1 os. sg. *praesentis activi*:

cogitare		myśleć	aperire		otworzyć
discere ³⁸		uczyć się	invidere		zazdrościć
servire		służyć	mittere		posyłać
finire		kończyć	spirare		oddychać
laudare		chwalić	valere		być zdrowym
iubere		rozkazywać	curare		troszczyć się
ponere		kłaść	dicere		mówić
fugere		uciekać	durare		trwać
figere		przymocować	pellere		wyrzucać
putare		sądzić	pugnare		walczyć
gaudere		cieszyć się	adorare		umielbiać

³⁸ Słownik Korpantego zaznacza wyłącznie sylaby długie. Zatem forma *legere* oznacza formę z *ē* (III koniugacja), a forma *monere* wskazuje na koniugację II. Słownik Mańkowskiego zaznacza samogłoski długie i krótkie, a słownik Kumanieckiego zapisuje numer koniugacji cyfrą.

 7. Pod jaką formą będziesz szukać w słowniku czasownika? Określ³⁹ formę z tabeli.

sentiunt		relinquunt	
firmas		inaudire	
floret		flatis	
estis		salire	
impleo		lucetis	
declaramus		terrete	
iace		despondent	
fluunt		sunt	
sedete		promovemus	

 8. Przetłumacz tekst.

Rarus fortunā suā contentus.

Numquam fortunā nostrā contenti sumus. Agricola fortunā suā contentus non est, nautae fortunae invidet. “Beatus es, nauta, — inquit — multas terras visitas, divitias magnas habes. Ego miser sum, semper laboro, fatigatus iam sum, numquam otium habeo”. Tum nauta: “Tu, agricola, beatus es: in casa tua habitas, pericula non times, vitam securam agis. Ego autem ventos et procellas semper timeo. Numquam securus sum.”

Tum deus apparet et: “En, ego — inquit — fortunam vestram muto. Tu, nauta, agrum ara, agricola es! Tu autem, agricola, navigium conscende et divitias para!” Nauta agricolam, agricola nautam spectat, et nauta et agricola vitam suam laudare student. Agricola in casa manet, nauta navigium conscendit. Saepe aliena nobis placent. Notum est dictum Polonorum: *Aliena laudatis, vestra ignoratis.*

specto 1 – patrzeć na
suus 3 – swój; jej/jego/ich
timeo 2 – bać się (Acc.)
tu – ty
tum – wtedy, na to
tuus 3 – twój
ventus, i m – wiatr
vestra = wasze rzeczy
visito 1 – odwiedzać

VOCABULARIUM

ago 3 – prowadzić, pędzić, robić
alienus 3 – cudzy, obcy
appareo 2 – pojawiać się
aro 1 – orać
beatus 3 – szczęśliwy
casa, ae – chata
conscendo 3 – wchodzić na
contentus 3 – zadowolony
dictum, i n – powiedzenie
ego – ja
en – oto
fatigatus 3 – zmęczony
fortuna, ae f – los
habeo 2 – mieć
habito 1 – mieszkać
iam – już
ignoro 1 – nie znać
inquit = mówi, rzekł
invideo 2 – zazdrościć
laboro 1 – pracować
laudo 1 – chwalić
maneo 2 – pozostawać
muto 1 – zamieniać, zmieniać
navigium, i n – statek
nobis = nam
non – nie
notus 3 – znany
numquam – nigdy
otium, i n – czas wolny od zajęć
paro 1 – przygotowywać
periculum, i n – niebezpieczeństwo
Polonus, i m – Polak
procella, ae f – burza
rarus 3 – rzadki, rzadko kto
securus 3 – bezpieczny
semper – zawsze, ciągle

 9. Czy znasz te sentencje? Jeśli nie – przetłumacz je.

- a. A bonis bona disce. _____
 b. Clavum clavo pellere. _____
 c. Delphinum natare, aquilam volare doces. _____

 d. Divitiae non semper optimis contingunt. _____

 e. E paucis verbis magnum malum aut bonum. _____

 f. Felicitas multos habet amicos. _____

 g. Flamma fumo est proxima. _____
 h. Gratia gratiam parit. _____
 i. Invidus vicini oculus. _____
 j. Ligna in silvam portare. _____
 k. Mali principii malus finis. _____
 l. Umbram suam metuere. _____
 m. Mortui non dolent. _____
 n. Mortuos rursus occidere. _____
 o. Virtus gloriam parit. _____
 p. Mens caeli terraeque regina est. _____

 10. Posługując się *Datiwem Possessiwem* przekształć poniższe zdania tak, by otrzymać tę samą treść. Przetłumacz zdania.

- a. Opulentus vir Romanus multos servos habet. _____

 b. Quot caelum stellas, tot habet tua Roma puellas. _____

 c. Verba tua multum veri sapientiaeque habent. _____

 d. In vico nostro multae familiae agros magnos equosque pulchros habent. _____

VOCABULARIUM

aquila,ae *f* – orzeł
bona = dobre rzeczy
bonum,i n – dobro
 clavus,i *m* – gwóźdź, klin
 contingo 3 – przypadać
 delphinus,i *m* – delfin
disco 3 – uczyć się
doceo 2 – uczyć kogoś
doleo 2 – boleć, odczuwać ból
 felicitas,atis *f* – szczęście
 finis,is *m* – koniec
 flamma,ae *f* – płomień
 fumus,i *m* – dym
gloria,ae f – chwała
 inimicus,i *m* – nieprzyjaciół
 Latinus 3 – łaciński
 invidus 3 – zazdrosny
malum,i n – zło
malus 3 – zły
 mens,ntis *f* – rozum
metuo 3 – bać się
meus 3 – mój
 monstro 1 – pokazywać
mortuus 3 – martwy
multum – wiele
 nato 1 – pływać
 numero 1 – liczyć
occido 3 – zabijać
 oculus,i *m* – oko
optimus 3 – najlepszy
 pario 3 – rodzić
paucus 3 – niewielki, nieliczny
 pello 3 – wybijać, uderzać
 porto 1 – nosić
principium,i n – początek
 proximus 3 – najbliższy
 quot ... tot – ile ... tyle
 rursus – ponownie, na nowo
 somniu,i *n* – sen
 stella,ae *f* – gwiazda
studeo 2 – staram się, studiuje (Dat.)
timeo 2 – boję się
umbra,ae f – cień
vicinus,i m – sąsiad
 vicus,i *m* – wieś
video 2 – widzieć
 virtus,utis *f* – cnota

11.3.6 RZĄD CZASOWNIKA

Rząd czasownika to inaczej jego *rekcja* (*rego 3 – rządzit*).

Oznacza przypadek, jakim rządzi dany czasownik, tj. jakiej formie wymaga rzeczownika, np. *daje kogo? co?* = Biernik; *używam kogo? czego?* = Dopełniacz; *podobam się komu? czemu?* = Celownik.

Większość czasowników w języku polskim i łacińskim rządzi **Biernikiem**.

W łacinie tylko nieliczne czasowniki nie rządzą Accusatiwem⁴⁰.

Oto ich lista (**boldem** zaznaczono najważniejsze):

czasownik	znaczenie	przypadek	czasownik	znaczenie	przypadek
caveo	czuwać nad kimś	dativus	parco	oszczędzam	dativus
consulo	starać się o coś	dativus	pareo	jestem posłuszny	dativus
foveo	spryjam	dativus	persuadeo	przekonuję	dativus
fruor	korzystam	ablativus	placeo	podobam się	dativus
insidior	zasadam się	dativus	praesum	jestem na czele	dativus
intersum	biorę udział	dativus	prospicere	dbać o kogoś	dativus
irascor	gniewam się	dativus	prosum	pomagam	dativus
metuere	bać się o kogoś	dativus	provideo	dbać o kogoś	dativus
noceo	szkodzę	dativus	studeo	starać się	dativus
nubo	wychodzić za mąż	dativus	suadeo	doradzać	dativus
oboedio	jestem posłuszny	dativus	supplico	prosić	dativus
obsum	szkodzę	dativus	timeo	bać się o kogoś	dativus
obtempero	jestem posłuszny	dativus	utor	używać, posługiwać się	ablativus
locus est	jest miejsce	dativus			

11. Przetłumacz zdania⁴¹. Jaka jest rekcja ich orzeczeń?

- Daję liczne książki dzieciom. _____
- Studiujemy filozofię. _____
- Widzisz piękne gwiazdy. _____
- Boicie się mężów Greckich. _____
- Uczniowie są posłuszni nauczycielce. _____
- Kochasz piękną dziewczynę. _____
- Podobam się mojemu mężczyźnie (mężowi). _____
- _____
- Liczę długie słowa. _____
- Staczacie bitwę (walczyacie) ze złymi nieprzyjaciółmi. _____
- _____
- Czytasz książki poetów łacińskich. _____
- Nie ma miejsca na sen. _____
- Pokazuję list mojej córce. _____
- Długa droga powoduje (czyni, robi) liczne niebezpieczeństwa. _____
- _____

⁴⁰ Na tym etapie nauki, póki nie zaznaczono przy czasowniku inaczej, zakładasz z góry, że rządzi *Accusatiwem*.

⁴¹ Słownik do zdań na stronach poprzednich i na stronie następnej.

12. ZAIMKI OSOBOWE I DZIERŻAWCZE, GENETIVUS PARTITIVUS

Zaimek to forma deklinacyjna, zastępująca **rzeczownik** (zaimek rzeczowny, inaczej **osobowy**), np. *ja*; **przymiotnik** (zaimek przymiotny inaczej **dzierżawczy**), np. *mój*⁴². Zaimki w łacinie są zwykle krótkie (*ego, meus, hic, quot*, itd.). Zapamiętaj je jako słowa *krótkie odmienne*.

12.1 ZAIMKI OSOBOWE (RZECZOWNE)⁴³

Łacina ma cztery⁴⁴ zaimki osobowe: *ego (ja), tu (ty), nos (my), vos (wy)*.

Zaimki te deklinują, **nie należą** jednak **do żadnej z pięciu deklinacji**, (odmieniają się “po swojemu” przez przypadki i liczby). Nie tworzą Vocatiwu. Odpowiadają na pytania: *Kto? Co?, Kogo? Czego?, Komu? Czemu? Z kim? Z czym? / O kim? O czym?*

zaimki OSOBOWE ego, tu, nos, vos = ja, ty, my, wy

	osoba 1		osoba 2	
	<i>singularis</i>	<i>pluralis</i>	<i>singularis</i>	<i>pluralis</i>
Nom.	ego <i>ja</i>	nos <i>my</i>	tu <i>ty</i>	vos <i>wy</i>
Gen.	mei <i>mnie</i>	nostri/nostrium <i>nas / z nas</i>	tui <i>ciebie</i>	vestri/vestrum <i>was / z was</i>
Dat.	mihi <i>mi</i>	nobis <i>nam</i>	tibi <i>tobie</i>	vobis <i>wam</i>
Acc.	me <i>mnie</i>	nos <i>nas</i>	te <i>cię</i>	vos <i>was</i>
Abl. ⁴⁵	me <i>mnie</i>	nobis <i>nas</i>	te <i>tobie</i>	vobis <i>wami</i>
	mecum <i>z mną</i>	nobiscum <i>z nami</i>	tecum <i>z tobą</i>	vobiscum <i>z wami</i>

1. Przetłumacz zdania na język łaciński.

- Ja mam, ale ty nie masz. _____
- Wy czytacie, ale my nie czytamy. _____
- Mi dają dary, ale tobie nie dają. _____
- Ty wiesz, ale ja nie wiem. _____
- Nie ja, lecz ty zwyciężasz. _____
- O nas, nie o was mówią. _____
- Kochasz mnie. _____
- Daj mi pieniądze. _____
- Ty jedna / tylko ty mi się podobasz. _____

⁴² Zaimek może również zastępować przysłówek (*tu*) lub liczebnik (*ile*).

⁴³ W łacinie, podobnie jak w polskim, zaimek osobowy w Nominatiwie nie bywa zapisywany, np. *amo*, a nie *ego amo* (*kocham*, a nie *ja kocham*), *legitis*, a nie *vos legitis* (*czytacie*, a nie *wy czytacie*). Zaimek osobowy w Nominatiwie bywa zapisywany, gdy autor chce położyć na niego nacisk, np. *Ego lego, sed tu non legis* (*Ja czytam, ale ty nie czytasz*).

⁴⁴ Formy dla osoby 3 sg. i 3 pl. tworzy się od zaimka wskazującego *is,ea,id* (*ten,ta, to; on, ona, ono*).

⁴⁵ Przyimek *Cum* (*z*) wymaga Ablatiwu. Mówimy: *cum puero, cum puella, cum pueris, cum puellis*. Ale kiedy spójnik *cum* dotyczy zaimka osobowego, łączy się z nim, doczepiając się do ablatiwu zaimka na końcu, bez spacji, np. Nie ~~cum me~~ ale **mecum** (*z mną*), nie ~~cum te~~ ale **tecum** (*z tobą*), nie ~~cum nobis~~ ale **nobiscum** (*z nami*), nie ~~cum vobis~~ ale **vobiscum** (*z wami*), nie ~~cum se~~ ale **secum** (*z nim, z nią / z nimi*).

VOCABULARIUM

amo 1 – kochać
do 1 – dawać
facio 3 – czynić, robić
Graecus 3 – grecki
lego 3 – czytać
liber,bri m – książka
malus 3 – zły
monstro 1 – pokazywać
non est locus – nie ma miejsca (Dat.)
numero 1 – liczyć
pareo 2 – być posłusznym (Dat.)
philosophia,ae f – filozofia
placeo 2 – podobać się (Dat.)
pugno 1 – walczyć, staczać bitwę
solus 3 – jeden, jedyny
somnium,i n – sen
verbum,i n – słowo
vinco 3 – zwyciężać

2. Przetłumacz na język polski wyrażenia.

- a. Tu mihi sola places⁴⁶. _____
 b. Ego sum A et Ω, principium et finis.⁴⁷ _____

 c. Et tu, Brute⁴⁸, contra me?⁴⁹ _____

 d. Ego sum, qui sum⁵⁰. _____
 e. Ego sum pastor bonus⁵¹. _____
 f. Ubi tu Gaius, ibi ego Gaia⁵². _____
 g. Exaudi me, Deus⁵³! _____
 h. Miserere nostris! _____

12.2 GENETIVUS PARTITIVUS

Zauważ, jak zbudowana jest ta nazwa: składa się ona z nazwy przypadku

Genetivus (*Dopelniacz*) i określenia *Partitivus* (*częstkowy*). Genetivus partitivus to **funkcja przypadku** Genetiwu. Funkcja przypadku = specjalne tłumaczenie tego przypadku.

GENETIVUS PARTITIVUS składa się z conajmniej⁵⁴ jednego elementu:

1. Genetiwu rzeczownika (dowolnej deklinacji, liczby i rodzaju)

Genetivus partitivus wyraża wyjmowanie części z całości i stanowi ekwiwalent dla wyrażen z przymikiem *ex* (z)⁵⁵. Wylącznie od fantazji autora tekstu zależy, czy posłuży się wyrażeniem przymikowym z *ex* (*Abl.*), czy funkcją przypadku *Genetivus Partitivus*. Oba sposoby wyrażenia wyciągania części z całości tłumaczy się na język polski tak samo. W przypadku *Genetiwu Partitivu* należy dodać w tłumaczeniu przymiek *z, spośród*

wyrażenie z <i>ex</i>	<i>Genetivus partitivus</i>	Znaczenie <i>to samo</i>
Unus <i>ex</i> PUERIS (<i>Abl.</i>)	Unus PUERORUM (<i>Gen.</i>)	Jeden z / spośród chłopców.
Prima <i>ex</i> PUELLIS (<i>Abl.</i>)	Prima PUELLARUM (<i>Gen.</i>)	Pierwsza z / spośród dziewczyn.
Multi <i>ex</i> ROMANIS (<i>Abl.</i>)	Multi ROMANORUM (<i>Gen.</i>)	Liczni z / spośród Rzymian.
Unus <i>ex</i> NOBIS (<i>Abl.</i>)	Unus NOSTRUM (<i>Gen.</i>)	Jeden z / spośród nas
Primus <i>ex</i> VOBIS (<i>Abl.</i>)	Primus VESTRUM (<i>Gen.</i>)	Pierwszy z / spośród was

3. Odpowiedz na pytania

a. Dlaczego *Genetivus Partitivus* nie łączy się z żadnym przymikiem? _____

b. Jakie znasz inne **funkcje przypadków**? Co wyrażają? _____

⁴⁶ Properius, 2. 7. 19.

⁴⁷ Vulg. Ap. 21:6.

⁴⁸ *Marcus Iunius Brutus*, jeden z głównych zabójców Cezara.

⁴⁹ Słowa przypisywane Juliuszowi Cezarowi przed śmiercią.

⁵⁰ Vulg. Ex. 3:14.

⁵¹ Vulg. Io. 14.

⁵² Starożytna formuła ślubna wypowiedziana przez kobietę.

⁵³ Vulg. Ps. 4: 2.

⁵⁴ Rzeczownikowi może towarzyszyć dowolna ilość przydawek (przymiotników, zaimków, liczebników, imiesłowów itp.).

⁵⁵ Pamiętaj, że w języku poskim przymiek *z* rządzi *Dopelniaczem*: *jeden z (Kogo? Czego?) chłopców*. W łacinie przymiek *ex* rządzi wyłącznie *Ablativem*.

VOCABULARIUM

Α – alpha
 exaudio 4 – wysłuchać
 finis, is *m* – koniec
 Brutus, i *m* – Brutus
 Gaia (Caia), ae *f* – Gaja (Kaja)
 Gaius (Caius), i *m* – Gajusz (Kajusz)
 ibi – tam
 miserere = zmiłuj się (*Dat.*)
 pastor, oris *m* – pasterz
 qui = ten, który; który
 ubi – gdzie
 unus 3 – jeden
 Ω – omega

12.2.1 TWORZENIE I TŁUMACZENIE GENETIWU PARTITIWU

1. Żeby **utworzyć** wyrażenie z *Genetiwem Partitiwem* postaw całość, z której chcesz wyodrębnić część, w *Genetiwie*. Pamiętaj, że **ta funkcja** przypadku **nie wymaga przyimka**.

2. Żeby **zamienić** wyrażenie przyimkowe z *ex* na ekwiwalentne wyrażenie z *Genetiwem Partitiwem*, wyrzuć przyimek *ex*, a formy, które od niego zależały (w Abl.) zamień na *Genetiwus* (zachowaj deklinację, liczbę, rodzaj). Pamiętaj, że formy te nie muszą stać bezpośrednio po przyimku *ex*, mają tylko od niego zależeć, np. *jedna z naszego miasta* **bram**.

3. Żeby przetłumaczyć *Genetiwus Partitiwus*, dodaj w przekładzie przed łacińskim *Genetiwem* polski przyimek *z* lub *spośród*.

4. Zamień zdania z przyimkiem *ex* na zdania o tym samym znaczeniu z *Genetiwem partitiwem*. Przetłumacz zdania.

a. Multi ex archiepiscopis papam eligunt. _____

b. Quis ex nobis dignus et iustus est? _____

c. Primus ex viris Romanis imperator est.

d. Inimici unam ex oppidi nostri portis oppugnant.

VOCABULARIUM

archiepiscopus, *i m* – arcybiskup

credo **3 in** (*Acc.*) – wierzę *w*

dignus **3** – godny

ecce – oto

eligo **3** – wybieram

imperator, *oris m* – władca

iustus **3** – sprawiedliwy

narro **1** – opowiadam *o* (*de + Abl.*)

nullus **3** – żaden

papa, *ae m* – papież

primus **3** – pierwszy

responsum, *i n* – odpowiedź

sententia, *ae f* – zdanie

ultimus **3** – ostatni

5. Napisz po łacinie, posługując się wyrażeniem z *ex* i *Genetiwem Partitiwem*.

a. Kogo z nas wybierasz? _____

b. Kocham najlepszego z mężów. _____

c. Zwycięzamy ostatniego z nieprzyjaciół. _____

d. Nie wierzę w żadnego⁵⁶ z bogów rzymskich. _____

⁵⁶ Język łaciński, podobnie jak angielski czy niemiecki, ma pojedyncze przeczenie. Podwójne przeczenie oznacza w nim silne twierdzenie. Zapiszemy zatem *wierzę w żadnego z bogów rzymskich*.

2.3 ZAIMKI DZIERŻAWCZE (PRZYMIOTNE)

Zaimek dzierżawczy odpowiada na pytanie *Czyj?*

Łacina ma pięć zaimków dzierżawczych: **meus 3** (*mój, moja, moje*), **tuus 3** (*twój, twoja, twoje*), **suus 3** (*jej, jego, ich*)⁵⁷, **noster, tra, trum** (*nasz, nasza, nasze*), **vester, tra, trum** (*wasz, wasza, wasze*).

Zaimki te deklinują jak przymiotniki deklinacji I-II (s. 31).

1. *meus 3, tuus 3, suus 3* jak *altus 3*
2. *noster, tra, trum; vester, tra, trum*⁵⁸ jak *pulcher, chra, chrum*

6. Napisz po łacinie.

- a. Oto moja odpowiedź. _____
 - b. Mam własne = swoje dzieci⁵⁹. _____
-
- c. Kochamy naszych nauczycieli. _____
 - d. Dajecie nam swoje nowe książki _____
 - e. Mężowie Rzymscy zwyciężają swoich nieprzyjaciół. _____
-
- f. Wierzysz w swojego boga. _____
 - g. Liczycie wasze nowe konie. _____
 - h. Ja nigdy nie opowiadam o swojej rodzinie. _____
-
- i. Jeden z was zawsze czyta nam książki⁶⁰. _____

7. Uzupełnij luki odpowiednią formą zaimka osobowego (*ego, tu, nos, vos*) lub dzierżawczego (*meus 3; tuus 3; suus 3; noster, tra, trum; vester, tra, trum*). Przetłumacz zdania.

- a. Servi dominis _____ (*swój*) parent. _____
-
- b. _____ (*My*) cum inimicis _____ (*nasz*) pugnamus. _____
-
- c. _____ (*Ty*) gladii sunt. _____
- d. Unus _____ (*ny*) _____ (*ja*) amat. _____
-
- e. Verba _____ (*twój*) _____ (*ja*) placent. _____

⁵⁷ Zaimek dzierżawczy **suus 3** można stosować **WYŁĄCZNIE do 3 os. sg. lub pl.** Po łacinie nie można powiedzieć: *Widziałeś swojego syna*, ale *Widziałeś twójego* (tuum) *syna*; *Mamy swoje książki*, ale *Mamy nasze* (nostros) *książki*.

⁵⁸ Zaimki dzierżawcze *noster, tra, trum* i *vester, tra, trum* tracą *e* w odmianie.

⁵⁹ Zapisz zdanie na dwa sposoby: za pomocą czasownika *mieć* i za pomocą *Dativu Possessivum*.

⁶⁰ Zapisz zdanie na dwa sposoby: za pomocą wyrażenia z *ex* i za pomocą *Genetivum Partitivum*.

12.3.1 SPOSÓB TŁUMACZENIA NEUTRÓW ZAIMKÓW DZIERŻAWCZYCH

Pamiętaj, że wszystkie **neutra** w *Nom.*, *Acc.* *Voc. pluralis* mają końcówkę **-a**. Dotyczy to również zaimków dzierżawczych w tych przypadkach. Zaimki dzierżawcze w tych przypadkach tłumaczymy, dodając słowo *rzeczy*.

NEUTRA			
zaimek	Nominativus pluralis	Accusativus pluralis	Vocativus pluralis
<i>meus</i> 3		mea <i>moje rzeczy</i>	
<i>tuus</i> 3		tua <i>twoje rzeczy</i>	
<i>sua</i> 3		sua <i>jej, jego, ich rzeczy</i>	
<i>noster, tra, trum</i>		nostra <i>nasze rzeczy</i>	
<i>vester, tra, trum</i>		vestra <i>wasze rzeczy</i>	

8. Przetłumacz zdania.

a. Chodź ze mną! _____

b. „Pan z wami!” „I z duchem twoim.”⁶¹ _____

c. Ten kto nie jest z nami, jest przeciw nam. _____

d. Wszystkie moje rzeczy noszę ze sobą⁶². _____

VOCABULARIUM

omnia *n pl.* = wszystkie rzeczy

pax, cis *f* – pokój

porto 1 – nosić

qui = ten kto

cum spiritu *m* = z duchem

vado 3 – iść, kroczyć

9. Przetłumacz na język łaciński.

a. Mój przyjaciel. _____

b. Jego nieprzyjaciele. _____

c. Twoim dzieciom. _____

d. Ich córkom. _____

e. Mówisz o swoich przyjaciółach. _____

f. Dziewczyna mówi o swoich dzieciach. _____

g. My mówimy o swoich nauczycielach. _____

h. Kto z was. _____

i. Ich nieprzyjaciele. _____

j. Z naszymi panami. _____

k. Mojej służącej. _____

l. Nauczyciel chwali swoich uczniów. _____

m. Dajcie nam wasze (rzeczy). _____

n. Daj mi swoje (rzeczy). _____

o. Dajemy wam swoje (rzeczy). _____

p. Wasze (rzeczy) są naszymi (rzeczami). _____

q. Jeden z naszych niewolników jest moim przyjacielem. _____

⁶¹ Fragment tekstu mszalnego.

⁶² Powiedzenie przypisywane jednemu z siedmiu mędrców greckich, Biasowi z Priene (VI/V w.).

13. SENTENCJE 1

Warto uczyć się sentencji – jest to w miarę prosty sposób na zapamiętanie znaczeń słówek w kontekstach – metoda prostsza, niż uczenie się pojedynczych słówek. Sentencje łacińskie można też zaprezentować w różnych okolicznościach życia codziennego.

 1. Czy znasz którąś z tych sentencji? Jeśli nie – przetłumacz ją.

1. A bonis bona disce. _____
2. Clavum clavo pellere. _____
3. Delphinum natare, aquilam volare doces. _____

4. Divitiae non semper optimis contingunt. _____

5. E paucis verbis magnum malum aut bonum. _____

6. Felicitas multos habet amicos. _____
7. Flamma fumo est proxima. _____
8. Gratia gratiam parit. _____
9. Invidus vicini oculus. _____
10. Ligna in silvam portare. _____
11. Mali principii malus finis. _____
12. Midae divitiae. _____
13. Mens caeli terraeque regina. _____
14. Mortui non dolent. _____
15. Mortuos rursus occidere. _____
16. Multa docet fames. _____
17. Piscis primum a capite foetet. _____
18. Quae semel ancilla, numquam hera. _____
19. Qualis vir, talis oratio. _____
20. Qui semel scurra, numquam pater familias⁶³. _____
21. Signum bonum aut malum. _____
22. Umbram suam metuere. _____
23. Virtus gloriam parit. _____

VOCABULARIUM

a capite = od głowy
fames, is f – głód
felicitas, atis f – szczęście
finis, is m – koniec
mens, entis f – rozum
Midas, ae m – Midas, król Frygii
oratio, onis f – mowa
pater, tris m – ojciec
piscis, is m – ryba
quae – ta, która
qualis – jaki
qui – ten, który
talis – taki
virtus, utis f – cnota

⁶³ *familias* to archaiczna forma *Gen. sg.* deklinacji I, gdzie zamiast końcówki klasycznej *-ae*, występowała końcówka *-as*. Końcówka ta zachowała się jedynie w kilku skostniałych formach, m. in. *pater / mater familias*.

14. INDICATIVUS PRAESENTIS PASSIVI, CZASOWNIK *POSSUM*

14.1 KOŃCÓWKI ODMIANY

CZAS NA TEMACIE PRAESENTIS

INDICATIVUS PRAESENTIS			
passivum			
singularis		pluralis	
1. <i>ja</i>	-or	1. <i>my</i>	-mur
2. <i>ty</i>	-ris	2. <i>wy</i>	-mini
3. <i>on,ona,ono</i>	-tur	3. <i>oni,one</i>	-ntur

IMPERATIVUS PRAESENTIS			
passivum			
singularis		pluralis	
1. <i>ja</i>	—	1. <i>my</i>	—
2. <i>ty</i>	infinitivus praesentis activi	2. <i>wy</i>	-mini
3. <i>on,ona,ono</i>		3. <i>oni,one</i>	—

14.2 PRZYKŁADY ODMIANY

INDICATIVUS PRAESENTIS PASSIVI					
koniugacja		I	II	III	IV
infinitivus		amari	monēri	legi	audiri
temat		ama-	mone-	leg-	audi-
znaczenie		<i>być kochanym</i>	<i>być upominanym</i>	<i>być czytany</i>	<i>być słuchanym</i>
sg.	1.	am- or <i>jestem kochany</i>	mone- or <i>jestem upominany</i>	leg- or <i>jestem czytany</i>	audi- or <i>jestem słuchany</i>
	2.	ama- ris	mone- ris	leg- <i>e</i> - ris	audi- ris
	3.	ama- tur	mone- tur	leg- <i>i</i> - tur	audi- tur
pl.	1.	ama- mur	mone- mur	leg- <i>i</i> - mur	audi- mur
	2.	ama- mini	mone- mini	leg- <i>i</i> - mini	audi- mini
	3.	ama- ntur	mone- ntur	leg- <i>u</i> - ntur	audi- <i>u</i> - ntur

IMPERATIVUS PRAESENTIS PASSIVI ⁶⁴					
koniugacja		I	II	III	IV
infinitivus		amare	monere	legere	audire
sg.	2.	ama- re! <i> bądź kochany!</i>	mone- re! <i> bądź upominany!</i>	leg- <i>e</i> - re! <i> bądź czytany!</i>	audi- re! <i> bądź słuchany!</i>
pl.	2.	ama- mini!	mone- mini!	leg- <i>i</i> - mini!	audi- mini!

⁶⁴ Obowiązuje studentów filologii klasycznej, historii i cywilizacji śródziemnomorskiej.

KONIUGACJA	INFINITIVUS PRAESENTIS ACTIVI		INFINITIVUS PRAESENTIS PASSIVI	
I	am-are	<i>kochać</i>	am-ari	<i>być kochanym</i>
II	mon-ēre	<i>upominać</i>	mon-ēri	<i>być upominanym</i>
III	leg-ēre	<i>czytać</i>	leg-i	<i>być czytany</i>
IV	aud-ire	<i>śłuchać</i>	aud-iri	<i>być słuchanym</i>

 1. Utwórz pełny *infinitivus praesentis passivi* czasowników.

orno 1		<i>być ozdabianym</i>	vendo 3		<i>być sprzedawanym</i>
duco 3		<i>być prowadzonym</i>	emo 3		<i>być kupowanym</i>
audio 4		<i>być słyszany</i>	punio 4		<i>być karany</i>
video 2⁶⁵		<i>wydawać się</i>	castigo 1		<i>być karconym</i>
quaero 3		<i>być pytanym</i>	moveo 2		<i>być poruszany</i>
capio 3		<i>być chwytanym</i>	sacro 1		<i>być poświęcanym</i>
sum		—	veho 3		<i>być wieszonym</i>
habeo 2⁶⁶		<i>być uważany</i>	tango 3		<i>być dotykany</i>
occido 3		<i>być zabijany</i>	cupio 3		<i>być pożądanym</i>
tego 3		<i>być pokrywanym</i>	traho 3		<i>być ciągniętym</i>

14.3 ZMIANA STRONY CZASOWNIKA W PRAESENS⁶⁷

Zmiana strony czasownika zarówno w *infinitivie*, jak i w *indicativie* czy *imperativie* jest rzeczą prostą. Do tego samego tematu (*temat praesentis*) dodajemy w miejsce końcówek biernych – czynne, lub na odwrót⁶⁸.

 2. Od podanych słów podaj formy strony biernej zachowując osobę, liczbę, tryb, czas. Przetłumacz formę czynną i bierną.

EXEMPLUM:

activum	tłumaczenie	passivum	tłumaczenie
<i>amo</i>	<i>kocham</i>	<i>amor</i>	<i>jestem kochany</i>

activum	tłumaczenie	passivum	tłumaczenie	activum	tłumaczenie	passivum	tłumaczenie
ducit				audiunt			

⁶⁵ Czasownik *video* ma inne znaczenie w *activum*: **widzę**, a inne w *passivum*: **wydają się** (rzadziej *jestem widziany*).

⁶⁶ Czasownik *habeo* ma inne znaczenie w *activum*: **mam**, a inne w *passivum*: **jestem uważany**.

⁶⁷ Łacińskie *passivum* można tłumaczyć na polski 1) jak **stronę bierną** (*kocha – jest kochany*); 2) **wyrażenie zwrotne** (*robi – robi się*); 3) **wyrażenie nieosobowe** (*wie – wiadomo*). Wszystkie te sposoby są równie uprawnione.

⁶⁸ Uwaga na 2 os. sg. koniugacji II – tam zmianie, prócz końcówki, podlega również spójka (*activum i, passivum e*).

legere				videre			
spectatis				mittis			
traho				regere			
ornamus				capis			
pellis				moneo			

14.4 ZAMIANA ZDANIA NA STRONĘ BIERNĄ

Zamiana zdania w stronie czynnej na zdanie w stronie biernej (lub odwrotnie) **nie jest tym samym, co zamiana strony czasownika**. Jest to operacja bardziej skomplikowana i wymaga zamiany **kilku elementów zdania**, a nie tylko strony samego orzeczenia.

Spróbuj zamienić na stronę bierną polskie zdanie: *Dobry pan daje lalki małej córce.* _____

Które elementy się zmieniły i jak? _____

Bardzo podobnie zamiana taka przebiegać będzie w języku łacińskim, analogicznym zmianom ulegać będą te same części zdania.

strona czynna

Dominus	bonus	filiae	parvae	pupas	dat.
Pan	dobry	córce	małej	lalki	daje.
podmiot		<i>dopełnienie dalsze</i>		dopełnienie bliższe	orzeczenie
	<i>przydawka przym.</i>		<i>przydawka</i>		

strona bierna

Pupae	filiae	parvae	a domino	bono	dantur.
Lalki	córce	małej	przez pana	dobrego	są dawane.
podmiot	<i>dopełnienie dalsze</i>		ablativus auctoris		orzeczenie
		<i>przydawka</i>		<i>przydawka przym.</i>	

1. ELEMENTY, KTÓRE MUSZĄ SIĘ ZAWSZE ZMIENIĆ

a. podmiot

- *activum* na *passivum*: z **Nominatiwu** na **Ablativus auctoris**
- *passivum* na *activum*: z **Ablatiwu auctoris** na **Nominativus**

b. strona orzeczenia

c. dopełnienie bliższe⁶⁹

- *activum* na *passivum*: z **Accusatiwu** na **Nominativus**
- *passivum* na *activum*: z **Nominatiwu** na **Accusativus**

⁶⁹ Dopełnienie bliższe w łacinie stoi w *Accusativie* bez żadnego przyimka i odpowiada na pytanie czasownika, np. *daje* (Kogo? Co?) *książkę*.

2. ELEMENTY, KTÓRE NIGDY SIĘ NIE ZMIANIAJĄ

- a. dopełnienie dalsze⁷⁰
- b. wyrażenia przyimkowe (np. *z chłopcem, o tobie* itd.)
- c. nieodmienne części mowy (przysłówki, partykuły itp.)
- d. czas i tryb orzeczenia

3. ELEMENTY, KTÓRE MOGĄ, ALE NIE MUSZĄ, SIĘ ZMIENIĆ

- a. liczba, osoba i rodzaj orzeczenia

14.5 ABLATIVUS AUCTORIS

Zauważ, jak zbudowana jest ta nazwa: składa się ona z nazwy przypadku *Ablativus* (*Narzędnik / Miejsconnik*) i określenia *Auctoris* (*sprawcy*). Ablativus auctoris to **funkcja przypadku** Ablatiwu. Funkcja przypadku = specjalne tłumaczenie tego przypadku.

ABLATIVUS AUCTORIS pojawia się wyłącznie przy stronie biernej i wyraża sprawcę / wykonawcę czynności. Poprzedza go zawsze przyimek *a* (*ab*), który w tych okolicznościach znaczy *przez*, np. *miasto jest zdobywane przez żołnierzy*

UWAGA: W polskim zdaniu w stronie biernej przyimek **przez** łączy się z **Biernikiem** (*przez Kogo? Przez co?*). W zdaniu łacińskim odpowiadający mu przyimek **a** (**ab**) łączy się z **Ablatiwem auctoris** (*Kim? Czym?*).

14.6 ABLATIVUS REI EFFICIENTIS⁷¹

Zauważ, jak zbudowana jest ta nazwa: składa się ona z nazwy przypadku *Ablativus* (*Narzędnik / Miejsconnik*) i określenia *rei efficientis* (*rzeczy działającej*). Ablativus auctoris to **funkcja przypadku** Ablatiwu. Funkcja przypadku = specjalne tłumaczenie tego przypadku.

ABLATIVUS REI EFFICIENTIS pojawia się wyłącznie przy stronie biernej i wyraża rzecz sprawiającą jakąś czynność. Występuje zawsze bez przyimka, np. *Ziemia jest oświetlana słońcem*.

W praktyce różnica między *Ablativem auctoris* a *Ablativem rei efficientis* leży wyłącznie w obecności lub braku przyimka **a** (**ab**).

14.7 METODA ZAMIANY ZDANIA NA STRONĘ BIERNĄ

ZDANIE PRZYKŁADOWE: *Puer libros multos legit*.

1. Znajdujemy orzeczenie, podmiot.
 - *Puer libros multos puellae dat.*
2. Tłumaczymy zdanie w stronie czynnej na polski.
 - *Chłopiec daje liczne książki dziewczynie.*
3. Nie zmieniając szyku zdania czynnego, przerabiamy kolejne elementy tak, by powstało zdanie w *passivum*.
 - a. Zamieniamy **podmiot** na **Ablativus auctoris** i poprzedzamy go przyimkiem *a* (*ab*), jeśli jest żywoty, lub na *Ablativus rei efficientis* bez przyimka, jeśli jest nieżywoty.

⁷⁰ Dopełnienie dalsze w łacinie stoi zawsze w *Dativie* i należy do grupy orzeczenia (ma związek z czasownikiem), np. *daje* (Komu? Czemu?) *chłopcu*.

⁷¹ Obowiązuje wyłącznie studentów filologii klasycznej, historii i cywilizacji śródziemnomorskiej.

- *A puero ...*
- b. Zamieniamy **dopełnienie bliższe** *libros multos* na **podmiot** (w *Nominativie*).
- *A puero **libri multi** ...*
- c. Dopełnienie dalsze (w *Datiwie*) *puellae* przepisujemy bez żadnych zmian.
- *A puero libri multi **puellae** ...*
- d. Zmieniamy orzeczenie na stronę bierną. Musi ono stać w tej samej osobie, liczbie i rodzaju, co wasz nowy podmiot *libri multi* (związek zgody). W tym celu sprawdzamy, w której osobie, jakiej liczbie i rodzaju jest nasz nowy podmiot: *libri multi* = 3 os. *pl. (one), m*
- *A puero libri multi puellae **dantur**.*

 4. Wypisz elementy, które zmieniły się w powyższym przykładzie. Opisz, jak się zmieniły i dlaczego. _____

14.8 METODA ZMIANY ZDANIA NA STRONĘ CZYNNĄ

ZDANIE PRZYKŁADOWE: *A puero libri multi puellae dantur.*

1. Znajdujemy orzeczenie, podmiot.
 - *A puero libri multi puellae dantur.*
2. Tłumaczymy zdanie w stronie biernej na polski.
 - *Liczne książki są dawane dziewczynie przez chłopca.*
3. Nie zmieniając szyku zdania biernego, przerabiamy kolejne elementy, by powstało zdanie w *activum*.
 - a. Zamieniamy **Ablativus auctoris** na **podmiot** (*Nominativus*).
 - ***Puer** ...*
 - b. Zamieniamy **podmiot** *libri multi* na **dopełnienie bliższe** (w *Accusativie*).
 - ***Puer libros multos** ...*
 - d. Dopełnienie bliższe (w *Datiwie*) *puellae* przepisujemy bez żadnych zmian.
 - ***Puer libros multos puellae** ...*
 - c. Zmieniamy orzeczenie na stronę czynną. Musi ono stać w tej samej osobie, liczbie i rodzaju, co wasz nowy podmiot *Puer* (związek zgody). W tym celu sprawdzamy, w której osobie, jakiej liczbie i rodzaju jest nasz nowy podmiot: *puer* = 3 os. *sg. (on), m*
 - ***Puer libros multos puellae dat.***

 5. Wypisz elementy, które zmieniły się w powyższym przykładzie. Opisz, jak się zmieniły i dlaczego. _____

14.9 ĆWICZENIA NA ZMIANĘ STRONY ZDAŃ

 6. Przetłumacz zdania, a następnie zamień je z *passivum* na *activum* lub z *activum* na *passivum*.

a. Vir Romanus gladium longum acuit. _____

b. (Ego) agros meos colo. _____

c. A Deo dona multa prophetis dantur. _____

d. Quis a morbo⁷² a medicis⁷³ defenditur? _____

e. Inimici terram populi finitimi invadunt. _____

f. Equi albi a Germanis in silvis aluntur. _____

g. Libros novos amicae emo⁷⁴. _____

h. Dei multi a nobis coluntur⁷⁵. _____

i. Libros clarorum poetarum libenter legimus. _____

j. Quis a te amatur? _____

k. Terra nostra sole illustratur. _____

l. Arma virumque cano⁷⁶. _____

m. Feminas pulchras semper diligitis. _____

⁷² Przyimek *a* (*ab*) tłumaczy się inaczej, jeśli oznacza **sprawcę czynności przy stronie biernej (przez)**, i inaczej, gdy pojawia się przy **stronie czynnej (od)**.

⁷³ Przyimek *a* (*ab*) tłumaczy się inaczej, jeśli oznacza **sprawcę czynności przy stronie biernej (przez)**, i inaczej, gdy pojawia się przy **stronie czynnej (od)**.

⁷⁴ Pamiętaj, że w zdaniach w *activum* zaimek osobowy w mianowniku nie jest zwykle zapisywany. W zdaniach w *passivum* musi się on pojawić w postaci *Ablativu auctoris* (*Ablativus* zaimka osobowego).

⁷⁵ Pamiętaj, że w zdaniach w *activum* zaimek osobowy w mianowniku nie jest zwykle zapisywany. W zdaniach w *passivum* musi się on pojawić w postaci *Ablativu auctoris* (*Ablativus* zaimka osobowego).

⁷⁶ Verg. *A.*, 1.1.

7. Przetłumacz zdania.

a. Equi donati dentes non inspiciuntur. _____

b. Troia a Graecis expugnatur. _____

c. Tertium non datur⁷⁷. _____d. Imperium terrae finitur, ubi⁷⁸ finitur armorum potestas. _____e. *Ama tu, si vis amari dicunt verba viri clari.* _____**VOCABULARIUM**

armatus 3 – uzbrojony
 dentes = zęby
 donatus 3 – подарowany
 nullo modo = w żaden sposób
plurimum = bardzo wiele
 potestas, atis f – potęga
 quae = to, co
Troia, ae f – Troja, Ilion
 veneratio, onis f – szacunek
 vis = chcesz
 vulpes, is f – lis

14.10 CZASOWNIK *POSSUM, POSSE* (MÓC)

Czasownik *possum, posse* (móc) jest jednym z **najważniejszych** słów łacińskich. Jest to czasownik **nieregularny**, nie należy do żadnej z koniugacji, jest złożeniem z czasownikiem *sum, esse*. Jest to czasownik modalny⁷⁹, wymaga obecności w tym samym zdaniu innego czasownika w bezokoliczniku. Odmienia się bardzo podobnie, jak czasownik *esse*, ma jednak całkiem inne znaczenie (*esse* = być; *posse* = móc). Nie tworzy *imperativu*.

*POSSUM, POSSE*⁸⁰ INDICATIVUS PRAESENTIS⁸¹

	singularis		pluralis	
1	pos-sum	<i>mogę</i>	pos-sumus	<i>możemy</i>
2	pot-es	<i> możecie</i>	pot-estis	<i> możecie</i>
3	pot-est	<i> może</i>	pos-sunt	<i> mogą</i>
INFINITIVUS praesentis:			posse – <i>móc</i>	

8. Napisz, jak mógłbyś, w możliwie największym skrócie, opisać sposób odmiany czasownika *possum, posse*? _____

9. Pod jaką formą będziesz szukać tego czasownika w słowniku? _____

⁷⁷ **Tertium non datur** ☺ *Trzeci raz nie dawaj.*⁷⁸ *ubi* może znaczyć zarówno *Gdzie?*, jak i *Kiedy?*⁷⁹ Czasowniki modalne wymuszają obecność czasownika w bezokoliczniku: *mogę* zrobić, *muszę* zrobić, *chcę* zrobić, itd.⁸⁰ Uważaj, infinitivus tego czasownika nie brzmi ~~potesse~~, tylko *posse*.⁸¹ Czasownik *possum, posse*, podobnie jak *sum, esse* i wszystkie jego złożenia, nie tworzy żadnych form *passivi*.

 10. Uzupełnij zdania odpowiednimi formami czasownika *sum,esse* lub *possum,porre*. Przetłumacz zdania.

a. Ego non _____ .

b. Romani inimicos vincere _____ .

c. Viri nostri gladiis, hastis et sagittis armati _____ .

d. Castra Romana ab inimicis nullo modo capi _____ .

e. Bellum mortiferum a nobis finiri _____

f. Patriae nostrae multae divitiae _____ .

g. Solus oppidum nostrum defendere non _____ .

h. Quis vestrum meus amicus _____?

i. Multi libri vobis _____, unum nobis dare _____ .

 11. Przetłumacz sentencje.

1. Annosa vulpes haud capitur laqueo. _____

2. Antiquis debetur veneratio. _____

3. Audi, quae ex animo dicuntur. _____

4. Aureo piscari hamo. _____

5. Gallus in suo sterquilinio plurimum potest. _____

6. Legatus non caeditur neque violatur. _____

7. Monstrari digito. _____

8. Nihil potest et addi et eximi. _____

15. CO POWINIENES JUŻ UMIEĆ 2

15.1 ZAKRES MATERIAŁU

MATERIAŁ Z POPRZEDNIEJ SEKCJI (Co powinieneś już umieć 1)

PODSTAWY

- Umieć przyporządkować czasowniki do poszczególnych koniugacji
- Znać tematy i zakończenia bezokoliczników *praesentis activi* czasowników koniugacji I-IV
- Umieć rozpoznać rzeczowniki deklinacji II
- Umieć rozpoznać przymiotniki deklinacji I/II
- Rozumieć różnicę pomiędzy zaimkiem dzierżawczym i osobowym
- Rozumieć specyfikę *neutrów*, znać zasady, dotyczące *neutrów*
- Rozumieć, co oznacza pojęcie *czasownik modalny*
- Rozumieć, co oznacza *rzęd czasownika*

W DZIEDZINIE FLEKSJI i SKŁADNI

- Odmieniać czasownik *posse* w *indicativie praesentis*
- Odmieniać rzeczowniki II deklinacji i przymiotniki deklinacji I/II (jeśli jesteś studentem filologii klasycznej, historii lub Cywilizacji Śródziemnomorskiej, powinieneś znać również wszystkie wyjątki deklinacji II (s. 31))
- Odmieniać zaimki osobowe i dzierżawcze
- Tworzyć i tłumaczyć Genetivus Partitivus i Ablativus Auctoris (jeśli jesteś studentem filologii klasycznej, historii lub Cywilizacji Śródziemnomorskiej, powinieneś znać również Ablativus rei efficientis (s. 69))
- Zamieniać czasowniki ze strony czynnej na bierną i z biernej na czynną
- Zamieniać zdania ze strony czynnej na bierną i z biernej na czynną
- Znać na pamięć wyróżnione w sekcjach VOCABULARIUM słowa, oraz wyróżnione boldem sentencje

W DZIEDZINIE PRZEKŁADU

- Umieć prawidłowo przetłumaczyć najprostszy preparowany tekst łaciński i najprostsze wyrażenia z oryginału oraz sentencje

W DZIEDZINIE ŚWIADOMOŚCI JĘZYKOWEJ

- Mieć pojęcie o podobieństwach i różnicach pomiędzy językiem polskim i łacińskim
- Umieć odnaleźć słówka II deklinacji i czasownik *posse* w słowniku
- Znać podstawowe zjawiska gramatyczne i składniowe w języku polskim

W DZIEDZINIE KULTURY

- Umieć wymienić podstawowe składowe Biblii
- Znać nazwy najważniejszych ksiąg Starego Testamentu i nazwy ksiąg Nowego Testamentu
- Umieć wymienić najważniejsze przekłady Biblii
- Znać imiona co najmniej trzech autorów Starego Testamentu i wszystkich Ewangelistów
- Wiedzieć, w jakich językach oryginalnych napisany został Stary i Nowy Testament

15.2 SPRAWDZIAN 2

1. Wypisz zakończenia *infinitivów praesentis activi i passivi* czasowników poszczególnych koniugacji.

	CZASOWNIK	TEMAT	INF. PRAES. ACT.	INF. PRAES. PASS.
1	specto			
2	moveo			
3	rego			
4	convenio			

2. Z poniższej listy wybierz rzeczowniki i przymiotniki, odmieniające się wg deklinacji II.

miser,era,erum <i>mfn</i>	altus <i>3</i>	arma,orum <i>n</i>	canis,is <i>mf</i>
fama,ae <i>f</i>	genus,eris <i>n</i>	dextra,ae <i>f</i>	acies,ei <i>f</i>
corpus,oris <i>n</i>	liberi,orum <i>m</i>	vir,viri <i>m</i>	gener,eri <i>m</i>
iudicium,i <i>n</i>	puer,eri <i>m</i>	divitiae,arum <i>f</i>	
ager,gri <i>m</i>	ver,veris <i>n</i>	femur,oris <i>n</i>	

3. Zakwalifikuj poniższe zaimki do kategoryi *osobowy*, *dzierżawczy* lub *pytajny*.

	zaimek osobowy	zaimek dzierżawczy	zaimek pytajny
a.			
b.			
c.			
d.			
e.			
f.			
g.			
h.			

a. meum	e. cuius
b. quem	f. nostri
c. nos	g. suis
d. me	h. vestrum

4. Zapisz dwie zasady, dotyczące *neutrów*:

- a. _____
- b. _____

5. Odmień przez osoby czasownik *possum, posse*

6. Odmień przez przypadki (wpisz pełne nazwy przypadków i liczb) wyrażenie *populus alta*⁸²

PRZYPADEK	L.p.:	L.m.:

7. Napisz, jakim przypadkiem rządzą poniższe czasowniki:

- a. *amo* _____
 b. *studeo* _____
 c. *vinco* _____
 d. *placeo* _____

8. Zapisz za pomocą *Genetivus partitivus*. Przetłumacz.

- a. unus ex nobis _____
 b. prima ex filiis _____
 c. ultimum ex verbis _____
 d. optimus ex vobis _____

9. Od poniższych czasowników utwórz formy tego samego trybu, czasu i liczby, zmień jedynie stronę z *activum* na *passivum* lub z *passivum* na *activum*.

- a. *petit* _____
 b. *punio* _____
 c. *est* _____
 d. *vincere* _____
 e. *ridemini* _____
 f. *capimus* _____

10. Napisz po łacinie:

- a. mogę zrobić _____
 b. możesz powiedzieć _____
 d. może być pokonany _____
 e. mogą dać _____
 f. możecie być złapani _____

11. Zamień zdania ze strony czynnej na bierną lub z biernej na czynną. Przetłumacz zdania wyjściowe.

- a. *Dei dona amant.* _____

- b. *Ager ab agricola colitur.* _____

⁸² *populus, i f* - topola

c. Dominus Romanus servos multos occidit. _____

d. Libros novos emi. _____

12. Napisz, co znaczą (po polsku / po łacinie) słowa⁸³:

a. mąż _____

b. bonus 3 _____

c. ab (Abl.) _____

d. złe _____

e. wojna _____

f. verbum _____

13. Zapisz imiona Ewangelistów.

a. _____

b. _____

c. _____

d. _____

14. Połącz autora Biblii z tytułem, wpisując obok cyfry odpowiednią literę:

	AUTOR	KSIĘGA
1	Ieremias	a <i>Ad Corinthios</i>
2	David	b <i>Apocalipsis</i>
3	Moises	c <i>Exodus</i>
4	Paulus	d <i>Lamentacje</i>
5	Ioannes	e <i>Psalmi</i>

⁸³ Pamiętaj o podaniu form podstawowych przy rzeczownikach.

16. ACCUSATIVUS CUM INFINITIVO; ZAIMEK *SE*

16.1 ACCUSATIVUS CUM INFINITIVO (ACI)

Accusativus cum infinitivo (biernik z bezokolicznikiem) jest KONSTRUKCJĄ. Oznacza to, że słowa stojące w pewnych układach tłumaczą się inaczej, niż wskazują na to ich formy gramatyczne. By przetłumaczyć konstrukcję, trzeba umieć ją zauważyć w zdaniu oraz znać metodę jej przekładu.

Accusativus cum infinitivo składa się zwykle z co najmniej 3 elementów (2 z nich są zawarte w jego nazwie):

1. Accusativus (dowolnego słowa⁸⁴, liczby, rodzaju), np. *puellam*
2. Infinitivus (dowolnego czasu, strony, liczby i rodzaju⁸⁵), np. *legere*
3. Verbum regens (*słowo rządzące*) – czasownik dowolnego czasu, trybu, osoby i liczby w ACTIVUM, np. *video*. Nie każdy czasownik może być *verbum regens* ze względu na znaczenie. Mogą to być wyłącznie czasowniki, po których można powiedzieć *że*⁸⁶.

16.1.1 VERBA REGENTIA

verba sentiendi	~myśleć, spostrzegać	verba dicendi	~mówić, pisać	verba voluntatis	~chcieć, kazać
animadverto 3	spostrzegam, że	narro 1	opowiadam, że	cupio 3	pragnę, żeby
audio 4	słyszę, że	affirmo 1	twierdzę, że	nolo, nolle	nie chcę, żeby
ignoro 1	nie wiem, że	fero, ferre	mówię, że	sino 3	pozwalam, żeby
non ignoro 1	dobrze wiem, że	nuntio 1	donoszę, że	iubeo 2⁸⁷	rozkazuję, żeby
puto 1⁸⁸	sądzę, że	promitto 3	obiecuję, że	veto 1	zakazuję, żeby
scio 4	wiem, że	respondeo 2	odpowiadam, że	malo, malle	wolę, żeby
sentio 4	czuję, że	nego 1	mówię, że nie	moneo 2	upominam, żeby
spero 1	spodziewam się, że	scribo 3	piszę, że	volo, velle	chcę, żeby
video 2	widzę, że	dico 3	mówię, że		
		trado 3	przekazuje, że		
		lego 3	czytam, że		
verba affectus	wyrażenie wzruszenia	wyrażenia/ formy nieosobowe			
doleo 2	boleję, że	constat	wiadomo, że		
gaudeo 2	cieszę się, że	placet	podoba się, że		
		oportet	trzeba, żeby		
		certiorem facio	powiadamiam, że		

⁸⁴ Rzeczownik, przymiotnik, zaimek, liczebnik, imiesłów.

⁸⁵ Łacina ma 6 różnych typów infinitiwów (niektóre z nich mają liczby *sg.* i *pl.* oraz rodzaje *m/fi*). W tej chwili znasz dwa z nich: *infinitivus praesentis activi* i *infinitivus praesentis passivi* (te infinitiwy nie mają ani liczb, ani rodzajów).

⁸⁶ Czasowniki te wprowadzają zdania dopełnieniowe lub podmiotowe.

⁸⁷ Po czasowniku *iubeo 2 ACI* pojawia się **zawsze**. Czasownik ten wymaga polskiego spójnika *żeby*.

⁸⁸ Po czasowniku *puto 1 ACI* pojawia się **zawsze**.

16.1.2 TŁUMACZENIE ACI

Accusativus cum infinitivo tłumaczymy na język polski jako zdanie podrzędne, zaczynające się od spójnika **że** (rzadziej **żeby**). Spójnik ten nie bywa zapisywany w łacińskim zdaniu, ale należy **bezwzględnie** umieścić go w przekładzie bezpośrednio po przełożeniu *verbum regens*⁸⁹.

Kolejność postępowania przy tłumaczeniu.

1. Należy **rozpoznać ACI w zdaniu**.

Rozpoznajemy je po obecności w tym samym zdaniu⁹⁰:

- czasownika**, mogącego pełnić funkcję *verbum regens* (musi być przy tym w *activum*)
- infinitiwu**⁹¹
- formy w **Accusatiwie** (bez przyimka)

2. Należy **przetłumaczyć *verbum regens*** i ewentualne towarzyszące mu zdanie, np. *Mądry i doświadczony wódz, biegły w swojej sztuce powiedział...*

3. Należy bezpośrednio po przetłumaczeniu *verbum regens* **dodać polski spójnik że (żeby)**, np. *Mądry i doświadczony wódz, biegły w swojej sztuce powiedział, że...*

4. Należy **przetłumaczyć Accusativus konstrukcji jak podmiot zdania**, zaczynającego się od *že*, np. *Mądry i doświadczony wódz, biegły w swojej sztuce powiedział, że wojna...*

5. Należy **przetłumaczyć infinitivus konstrukcji jako orzeczenie zdania zaczynającego się od że. Od czasu infinitiwu zależy czas konstrukcji** (teraźniejszy, przeszły lub przyszły). W tej chwili możesz budować i tłumaczyć jedynie konstrukcje w czasie teraźniejszym. **Od strony infinitiwu zależy strona konstrukcji:**

- infinitivus activi* zamieniamy na orzeczenie w stronie czynnej, np. *Mądry i doświadczony wódz, biegły w swojej sztuce powiedział, że wojna **rodzi** zło.*
- infinitivus passivi* zamieniamy na orzeczenie w stronie biernej, np. *Mądry i doświadczony wódz, biegły w swojej sztuce powiedział, że wojna **się toczy** (jest toczona).*

SPOSÓB TŁUMACZENIA INFINITIWÓW *praesentis* w zwykłym zadaniu / ACI

activum		passivum	
praesens			
am-are	kochać / że kocha...	am-ari	być kochanym / że jest kochany...
vid-ere	widzieć / że widzi...	vid-eri	być widzianym / że jest widziany...
leg-ere	czytać / że czyta...	leg-i	być czytany / że jest czytany...
aud-ire	śluchać / że słyszy...	aud-iri	być słuchanym / że jest słyszany...
esse	być / że jest	—	—
posse	móc / że może	—	—

⁸⁹ Przy próbie tłumaczenia ACI bez świadomości jego obecności, powstają zdania typu: *Widzę dziewczynkę czytać, Słyszymy chłopców śpiewać*, itp. Takie brzmienie zdania powinno uczulić tłumacza na obecność ACCUSATIVU CUM INFINITIVO.

⁹⁰ Długość konstrukcji ACI jest ograniczona w górę wyłącznie zdrowym rozsądkiem. Można spotkać jedną konstrukcję ACI z kilkoma *infinitivami* i *Accusativami*. Każde nowe *verbum regens* wprowadza jednak nową konstrukcję.

⁹¹ Im więcej w zdaniu *infinitiwów*, tym prawdopodobieństwo obecności ACI jest większe.

16.1.3 TWORZENIE ACI

Zdanie niezależne (*Chłopiec śpiewa*) możemy zamienić na zdanie zależne (*Słyszę, że chłopiec śpiewa*), „podłączając” je jako konstrukcję ACI.

Zasady postępowania przy tłumaczeniu.

1. **Należy przetłumaczyć zdanie niezależne.** W tym celu należy znaleźć orzeczenie i podmiot, np. *Puer librum legit.* (*Chłopiec czyta książkę.*) / *A puero liber legitur.* (*Książka jest czytana przez chłopca.*)

2. **Należy „podłączyć” *verbum regens***⁹² lub całe zdanie, zawierające *verbum regens*, np. *Puer librum legit constat.* / *A puero liber legitur constat.*

3. **Każdy *Nominativus* zdania niezależnego należy zamienić na *Accusativus*** (zachowując deklinację, liczbę, rodzaj), np. *Puerum librum legit constat.* / *A puero liber legitur constat.*

4. **Każdą osobową (*indicativus*) formę czasownika zdania niezależnego należy zamienić na *infinitivus*** (zachowujemy koniugację).

a. *indicativus activi* zamieniamy na *infinitivus activi*, np. *Puerum librum legere constat.*

b. *indicativus passivi* zamieniamy na *infinitivus passivi*, np. *A puero liber legi constat.*

5. Wszystkie pozostałe części zdania należy pozostawić bez zmian (wszystko, co nie jest w *Nominativie* ani *indicativie*). Nie ma konieczności zmiany szyku zdania, np. *Puerum librum legere constat.* / **A puero liber legi constat.**

SPOSÓB BUDOWANIA ACI w *praesens*

<i>verbum reg.</i>	<i>acc.</i>	<i>dop. bl.</i>	<i>infinitivus</i>	<i>verbum reg.</i>	<i>acc.</i>	<i>dop. bl.</i>	<i>infinitivus</i>
praesens activi							
	<i>Puer</i>	<i>epistulam</i>	<i>scribit.</i>		<i>Pueri</i>	<i>epistulas</i>	<i>scribunt.</i>
Video	puerum	epistulam	scribere.	Video	pueros	epistulas	scribere.
Widzę	chłopiec	list	pisze.	Widzę,	chłopcy	listy	piszą.
że,				że			
praesens passivi							
	<i>Epistula</i>	<i>a puero</i>	<i>scribitur.</i>		<i>Epistulae</i>	<i>a pueris</i>	<i>scribuntur.</i>
Video	epistulam	a puero	scribi.	Video	epistulas	a pueris	scribi.
Widzę,	list	przez	jest	Widzę,	listy	przez	są pisane.
że		chłopca	pisany.	że		chłopców	

⁹² *Verbum regens* nie podlega żadnym przekształceniom, jedyne zadanie polega na jego wyjęciu z nawiasu, w którym bywa zwykle podawane przy tego typu ćwiczeniach. Miejsce wstawienia *verbum regens* jest dowolne – zwykle na końcu całego zdania, ale może również stać na pierwszym miejscu, lub w środku zdania (w przecinkach). Większość wydań nie wydziela ACI od *verbum regens* żadną interpunkcją.

16.2 INFINITIVUS W ZDANIACH

Infinitivus w zdaniu łacińskim może pojawić się w 3 funkcjach:

1. Po czasowniku modalnym, np. *possum, posse (facere possum – mogę zrobić)*
2. W przypadku pojawienia się konstrukcji (np. ACI), np. *Puerum legere video – Widzę, że chłopiec czyta.*
3. Jako rzeczownik w *Nominativie n* w znaczeniu *czytanie, robienie, kochanie (legere, facere, amare)*. Wówczas pełni on rolę podmiotu albo orzecznika, np. *Amare bonum est. (Kochanie jest dobre).*

16.3 CZASOWNIKI MODALNE⁹³

Czasowniki modalne to takie, które wymagają obecności *infinitivu*.

czasownik modalny	znaczenie	przykład łaciński	przykład polski
debeo 2	<i>muszę</i>	<i>legere debeo</i>	muszę <i>czytać</i>
malo, malle	<i>wolę</i>	<i>legere malo</i>	wolę <i>czytać</i>
nolo, nolle	<i>nie chcę</i>	<i>legere nolo</i>	nie chcę <i>czytać</i>
possum, posse	<i>mogę</i>	<i>legere possum</i>	mogę <i>czytać</i>
statuo 3	<i>postanawiam</i>	<i>legere statuo</i>	postanawiam <i>czytać</i>
volo, velle	<i>chcę</i>	<i>legere volo</i>	chcę <i>czytać</i>

 1. Do której koniugacji należą czasowniki *malo, malle; nolo, nolle; possum, posse; volo, velle*?

 2. Rozpoznaj, w której z trzech funkcji stoi *infinitivus* w poniższych zdaniach. Przetłumacz zdania.

a. Vir belli peritus multos inimicos occidere potest. _____

b. Navigare necesse est, vivere non necesse⁹⁴. _____

c. Inimicos occidere debere constat. _____

d. Viri docti stellas numerare volunt. _____

e. Nihil plus dici potest. _____

f. Romani bellum finiri iubent. _____

g. Statuitis linguam Latinam discere. _____

h. Latinae studere necesse est. _____

VOCABULARIUM

malo, malle – wolę
 necesse – konieczne
 nihil = nic
 nolo, nolle – nie chcę
 peritus 3 (+ Gen.) – doświadczony w
 plus = więcej
 volo, velle – chcę

⁹³ Czasowniki modalne tylko niekiedy wprowadzają konstrukcję ACI.

⁹⁴ Słowa przypisywane Pompejuszowi (cf. Plutarch (*Żywoty równoległe: Pompejusz*, 50)).

16.4 ĆWICZENIA NA TWORZENIE ACI

 3. Uzależnij poniższe zdania od czasowników (zdań) w nawiasie, tworząc konstrukcje ACI. Przetłumacz utworzone konstrukcje.

a. Vir Romanus patriam defendit. (oportet) _____

b. A Vergilio arma virque canuntur. (legimus) _____

c. Boni amici semper sumus⁹⁵. (Omnes sciunt) _____

d. Multa verba a magistro dicuntur. (dolemus) _____

e. Linguam Latinam nondum noscitis. (puto) _____

f. A tribuno castra magna in campo ponuntur. (Incolae oppidi vident) _____

g. Deus caelum et terram creat. (In libro *Genesis* propheta scribit) _____

h. Miseri a nobis aquam cibumque petunt. (constat) _____

i. Muri a viris nostris delentur. (Tribunus iubet) _____

j. Multis bonis nautis divitiae magnae sunt. (constat) _____

k. Bonum et iustum est semper verum dicere. (Quis negat) _____

⁹⁵ Pamiętaj, że w zwykłych zdaniach zaimek osobowy w mianowniku nie jest zwykle zapisywany. W zdaniach w ACI musi się on pojawić w postaci **Accusatiwu** (należącego do konstrukcji), bo jest to podmiot domyślny (a zatem jest w *Nominativie*).

VOCABULARIUM

omnes = wszyscy
Vergilius, *i m* – Wergiliusz

16.5 ZAIMEK *SE*, ZAIMKI W ACI

Zaimek *se* jest formą Accusatiwu 3 os. *singularis* i *pluralis* zaimka osobowego. Nie ma on *Nominativu* ani *Vocativu*.

Nom.	—
Gen.	sui
Dat.	sibi
Acc.	se
Abl.	se

Dla osoby 1 sg. stosujemy formy zaimka *ego*, dla 2. sg. zaimka *tu*, dla 1 pl. zaimka *nos*, a dla 2 pl. zaimka *vos*.

Zaimek *se* wolno stosować wyłącznie do osoby 3 sg. i 3 pl.

	osoba 1		osoba 2		osoba 3
	<i>singularis</i>	<i>pluralis</i>	<i>singularis</i>	<i>pluralis</i>	<i>singularis</i> <i>pluralis</i>
Nom.	ego	nos	tu	vos	—
Gen.	mei	nostri/nostrium	tui	vestri/vestrum	sui <i>jej,jego,ich</i>
Dat.	mihi	nobis	tibi	vobis	sibi <i>jej,jemu,im</i>
Acc.	me	nos	te	vos	se <i>ja,jego,je,ich,je</i>
Abl. ⁹⁶	me	nobis	te	vobis	se <i>nim,nia,nimi</i>
	mecum	nobiscum	tecum	vobiscum	secum <i>z nim, z nią, z nimi</i>

16.5.1 ZAIMEK OSOBOWY W ACI

Każdy z zaimków osobowych może pełnić rolę *Accusativu* w konstrukcji ACI. Musi stać wówczas a *Accusativie*. Nie można go pominąć w łacińskiej konstrukcji, mimo że nie oddajemy go w polskim przekładzie, np. Wiem, że (ty) jesteś doświadczony: *Scio te peritum esse*.

4. Napisz po łacinie.

a. Mówią, że jestem złym mężem. _____

b. Wiemy, że macie wiele koni⁹⁷. _____

c. Persowie sądzą, że są dobrymi wojownikami. _____

d. Wiem, że nic nie wiem⁹⁸. _____

⁹⁶ Przyimek *Cum* (z) wymaga Ablatiwu. Mówimy: *cum puero, cum puella, cum pueris, cum puellis*. Ale kiedy spójnik *cum* dotyczy zaimka osobowego, łączy się z nim, doczepiając się do ablatiwu zaimka na końcu, bez spacji, np. Nie ~~cum me~~ ale **mecum** (z *mna*), nie ~~cum te~~ ale **tecum** (z *toba*), nie ~~cum nobis~~ ale **nobiscum** (z *nami*), nie ~~cum vobis~~ ale **vobiscum** (z *wami*), nie ~~cum se~~ ale **secum** (z *nim, z nią / z nimi*).

⁹⁷ Zapisz to zdanie na dwa sposoby: posługując się czasownikiem *habere* i *Dativem possessivem*.

⁹⁸ Gr. Οἶδα οὐδὲν εἰδώς. Komu przypisuje się to powiedzenie?

- e. Kobieta pragnie, by dzieci były wychowywane przez nią. _____
-
- f. Afrodyta uważa, że jest najpiękniejsza (*pulcherrimus* 3) spośród bogiń. _____
-
- g. Uczeń mówi, że nowa książka nie może być przez niego czytana (że nie może czytać nowej książki). _____
-
- h. Słyszycie, że złote słowa wypowiedane są przeze mnie. _____
-
- i. Nieprzyjaciele informują mnie, że mury (*murus, i m*) są przez nich budowane (*struo* 3). _____
-
- j. Historycy (*historicus, i m*) przekazują nam, że czytają starożytny manuskrypt (*manuscriptum, i n*). _____
-
- k. Wiadomo, że studiujecie język łaciński. _____
-

16.5.2 ZAIMEK ZWROTNY⁹⁹

Jako zaimek zwrotny używany jest w łacinie *Accusativus* zaimka osobowego, odpowiednio *me, te, se, nos, vos, se*

5. Napisz po łacinie

- a. myję się (lavo 1) _____
- b. myją się _____
- d. czeszysz się (como 3) _____
- e. czesze się _____

12. Przetłumacz tekst.

De bello Troiano

Vergiliū libros de bello Troiano et de Aenea, Romanorum proavo legimus. Ex quibus (z których) eiusmodi (*tego rodzaju*) esse primordia Romae cognoscimus: Graecos Troiam invadere constat. Troianos diu se defendere Homerus narrat. Graecos tamen Ilium expugnare atque incendio delere poetae ferunt. Troiam a Graecis capi scimus. Inter Troianos Aeneam, virum pium, esse Vergilius nobis tradit. Aeneam fugā vitam servare atque novam patriam quaerere statuere legimus.

⁹⁹ Bardzo niewiele czasowników tworzy zwrotność w ten sposób. Zwykle w jej miejsce używana jest strona bierna, albo samo znaczenie czasownika zawiera zwrotność, np. *rideo* = *uśmiewam się*.

17. IDIOMY 1, SKRÓTY SŁOWNIKOWE

17.1 SKRÓTY SŁOWNIKOWE

Słowniki podają pełną informację, konieczną do prawidłowego zrozumienia i odmiany słówka. Posługują się jednak skrótami. Warto wiedzieć, co oznaczają najczęstsze z nich.

OZNACZENIA SŁOWNIKOWE WSKAZUJĄCE NA RZĄD CZASOWNIKA

skrót	słowo	oznacza użycie przypadku	tłumaczy się	przykład
<i>alqd</i>	<i>aliquid</i>	accusativus dla nieżywotnych	coś	memoriā tenere aliquid zachować coś w pamięci
<i>alcis</i>	<i>alicuius</i>	genetivus dla żywotnych	kogoś, czyjś	iram alicuius movere wzbudzić czyjś gniew
<i>alcis rei</i>	<i>alicuius rei</i>	genetivus dla nieżywotnych	czegoś, w czymś	peritus stellarum doświadczony w gwiazdach
—	<i>alicui</i>	dativus dla żywotnych	komuś	nubere alicui być poślubionym komuś
—	<i>alicui rei</i>	dativus dla nieżywotnych	czemuś	operam dare alicui rei oddać się czemuś
<i>alqm</i>	<i>aliquem</i>	accusativus dla żywotnych <i>m</i>	kogoś	amo aliquem kocham jakiegoś (mężczyznę)
—	<i>aliquam</i>	accusativus dla żywotnych <i>f</i>	jakąś	amo aliquam kocham jakąś (kobietę)
<i>alqo</i>	<i>aliquo</i>	ablativus dla żywotnych <i>m</i>	kimś, czymś	amicitiā iungere cum aliquo zawrzeć z kimś przyjaźń
<i>alqa</i>	<i>aliqua</i>	ablativus dla żywotnych <i>f</i>	jakąś	aliqua delecto zachwycam się jakąś (kobietą)
<i>alqa re</i>	<i>aliqua re</i>	ablativus dla nieżywotnych	czymś	aliqua re utor posługuję się czymś
<i>alqos</i>	<i>aliquos</i>	accusativus pl. <i>m</i>	jakichś	aliquos amo kocham jakichś (mężczyzn)

 5. Zastąp skrót odpowiednią formą wyrazu. Przetłumacz zdania.

EXEMPLUM: *Narra mihi de aliqua re (liber, i m)*

Narra mihi de LIBRO. Opowiedz mi o książce.

a. Paenitet me *alcis* (puella, ae f) _____

b. Studere *alicui rei* (Latina, ae f) _____ debetis. _____

c. Emere potes *alqd* (liber, i m) _____

d. Inimici saepe *alqm* (vir, i m) _____ inteficiunt. _____

17.2 IDIOMY 1

1. Przestrzeń i ruch.

- a. terras peragrare – zwiedzać kraje

2. Życie, śmierć; szczęście, nieszczęście.

- a. detrimentum capere ex *aliqua re* – ponieść przez *coś* stratę
- b. animam efflare – wyzionąć ducha

3. Stosunki z ludźmi.

- a. auxilium petere ab *aliquo* – prosić o pomoc *kogoś*
- b. gratias agere *alicui* – dziękować *komuś*
- c. amicitiam iungere cum *aliquo* – zawrzeć z *kimś* przyjaźń

4. Stosunki rodzinne.

- a. in matrimonium ducere *aliquam* – pojąć *kogoś* za żonę
- b. nubere *alicui* – wyjść *za kogoś* za mąż / być poślubionym *komuś*

5. Usposobienie; afekty

- a. memoriā tenere *aliquid* – zachować *coś* w pamięci
- b. in animo habere – mieć na myśli
- c. operam dare *alicui rei* – zająć się *czymś*, starać się *o coś*, oddać się *czemuś*
- d. iram *alicuius* movere – wzbudzić *czyjś* gniew

6. Religia i kult.

- a. deos colere – czcić bogów

7. Wojna

- a. belli peritus – doświadczony w wojnie
- b. bellum gerere – prowadzić wojnę
- c. castra ponere – założyć obóz
- d. castra movere – zwinać obóz
- e. proelium committere – wydać bitwę
- f. arma capere – chwycić za broń

8. Marynarka

- a. ancoras solvere – podnieść kotwicę

 1. Przetłumacz zdania, posługując się powyższymi idiomami.

- a. Wiemy, że możemy zwiedzać obce kraje i nie wyzionąć ducha. _____

- b. Wiadomo, że dziś podnosimy kotwicę. _____

- c. Zachowajcie w pamięci wskazówki¹⁰⁰ doświadczonych w wojnie mężów. _____

- d. Widzimy, że mieszkańcy miasteczka prowadzą wojnę z nieprzyjaciółmi. _____

- e. Doświadczeni w wojnie mężowie starają się odeprzeć niebezpieczeństwo od ojczyzny. _____

- f. Wiedźcie, że nasza ojczyzna nie może ponieść straty! _____

- g. Zwińcie obóz, chwycicie za broń i wydajcie nieprzyjaciółom bitwę! – mówią mężowie. _____

- h. Sądzimy, że możemy prowadzić wojnę, zawrzeć przyjaźń z sąsiadami i prosić o pomoc bogów. _____

- i. Starajcie się zawsze mieć na myśli dobro waszej ojczyzny! _____

- j. Możemy założyć obóz i postarać się o wodę. _____

- k. Wiem, że bierzesz córkę Afrodyty za żonę. To wzbudza wielki gniew bogów. _____

- l. Historycy przekazują, że starożytni ludy czczą wielu bogów i zachowują w pamięci wskazówki przodków¹⁰¹. _____

¹⁰⁰ praeceptum, i //

¹⁰¹ proavus, i //

18. IMPERFECTUM ACTIVI I PASSIVI, OKREŚLENIA CZASU

CZAS NA TEMACIE PRAESENTIS

Imperfectum jest czasem przeszłym z aspektem **niedokonanym**¹⁰². Nie robi imperatiwu i nie ma osobnego infinitiwu. Jego cechą dla czasowników regularnych koniugacji I-IV jest **-ba-**. Czas ten tworzymy na tym samym temacie, co praesens, czyli na **temacie praesentis**. Ma on też te same końcówki w *activum* i *passivum*. Różni się od praesens obecnością cechy **-ba-** pomiędzy tematem a końcówkami odmiany. Jest to najprostszy czas w łacinie.

18.1 KOŃCÓWKI ODMIANY IMPERFECTI

INDICATIVUS IMPERFECTI			
activum			
singularis		pluralis	
1. <i>ja</i>	-m	1. <i>my</i>	-mus
2. <i>ty</i>	-s	2. <i>wy</i>	-tis
3. <i>on, ona, ono</i>	-t	3. <i>oni, one</i>	-nt

INDICATIVUS IMPERFECTI			
passivum			
singularis		pluralis	
1. <i>ja</i>	-r	1. <i>my</i>	-mur
2. <i>ty</i>	-ris	2. <i>wy</i>	-mini
3. <i>on, ona, ono</i>	-tur	3. <i>oni, one</i>	-ntur

18.2 ODMIANA IMPERFECTI CZASOWNIKÓW REGULARNYCH

		INDICATIVUS IMPERFECTI ACTIVI			
koniugacja		I	II	III	IV
infinitivus		amare	monēre	legēre	audire
temat		ama-	mone-	leg-	audi-
znaczenie		<i>kochać</i>	<i>upominać</i>	<i>czytać</i>	<i>śluchać</i>
sg.	1.	ama-ba- m <i>kochałem</i>	mone-ba- m <i>upominałem</i>	leg-e-ba- m <i>czytałem</i>	audi-e-ba- m <i>śluchałem</i>
	2.	ama-ba- s	mone-ba- s	leg-e-ba- s	audi-e-ba- s
	3.	ama-ba- t	mone-ba- t	leg-e-ba- t	audi-e-ba- t
pl.	1.	ama-ba- mus	mone-ba- mus	leg-e-ba- mus	audi-e-ba- mus
	2.	ama-ba- tis	mone-ba- tis	leg-e-ba- tis	audi-e-ba- tis
	3.	ama-ba- nt	mone-ba- nt	leg-e-ba- nt	audi-e-ba- nt

¹⁰² Aspekt niedokonany oznacza czynność, która się nie zakończyła, np. *robiliśmy*, a nie *zrobiliśmy*; *kochałeś*, a nie *pokochałeś*. Nie wolno tłumaczyć form *imperfecti*, posługując się polskimi formami czasu przeszłego z aspektem dokonanym. Formom takim odpowiada inny czas łaciński.

		INDICATIVUS IMPERFECTI PASSIVI			
koniugacja		I	II	III	IV
infinitivus		amari	monēri	legi	audiri
temat		ama-	mone-	leg-	audi-
znaczenie		<i>być kochanym</i>	<i>być upominanym</i>	<i>być czytany</i>	<i>być słuchanym</i>
sg.	1.	ama-ba- r <i>byłem kochany</i>	mone-ba- r <i>byłem upominany</i>	leg- <i>e</i> -ba- r <i>byłem czytany</i>	audi- <i>e</i> -ba- r <i>byłem słuchany</i>
	2.	ama-ba- ris	mone-ba- ris	leg- <i>e</i> -ba- ris	audi- <i>e</i> -ba- ris
	3.	ama-ba- tur	mone-ba- tur	leg- <i>e</i> -ba- tur	audi- <i>e</i> -ba- tur
pl.	1.	ama-ba- mur	mone-ba- mur	leg- <i>e</i> -ba- mur	audi- <i>e</i> -ba- mur
	2.	ama-ba- mini	mone-ba- mini	leg- <i>e</i> -ba- mini	audi- <i>e</i> -ba- mini
	3.	ama-ba- ntur	mone-ba- ntur	leg- <i>e</i> -ba- ntur	audi- <i>e</i> -ba- ntur

 1. Uzupełnij słowa tak, by odpowiadały polskim przekładom.

a. tang..... – dotykali	f. dic..... – mówiliście
b. fac..... – robiliś	g. scrib..... – były pisane
c. duc..... – był prowadzony	h. move..... – byłeś poruszany
d. veni..... – przybywałem	i. sci..... – wiedziałeś
e. vide..... – wydawaliście się	j. puta..... – byłem uważany

18.3 ODMIANA IMPERFECTI CZASOWNIKÓW *ESSE* I *POSSE*

INDICATIVUS IMPERFECTI <i>SUM, ESSE</i>		
	singularis	pluralis
1	eram <i>byłem</i>	eramus
2	eras	eratis
3	erat	erant

INDICATIVUS IMPERFECTI <i>POSSUM, POSSE</i>		
	singularis	pluralis
1	pot-eram <i>mogłem</i>	pot-eramus
2	pot-eras	pot-eratis
3	pot-erat	pot-erant

 2. Napisz po łacinie.

- a. Wczoraj nie mogłem czytać, dzisiaj nie mogę pisać. _____

- b. Niegdyś byłeś chłopcem, dziś jesteś mężczyzną. _____

- c. Kiedy byliście uczniami, mogliście dużo czytać, dziś jesteście zbyt zajęci. _____

VOCABULARIUM

cum = kiedy
heri – wczoraj
hodie – dzisiaj
multum – dużo, wiele
 nimium – zbytnio, zbyt
 occupatus 3 – zajęty
olim – niegdyś

 3. Przetłumacz tekst. Kim jest Latona?

Fabula de Latona, quae¹⁰³ agricolas in ranas mutat

Aliquando Latona dea cum liberis per agros migrabat. Mox liberi eius (*jej*) viā fessi aquam desiderabant. Itaque deam liberos ad fluvium ducere legimus. Sed mali agricolae liberos deae ab aqua prohibebant aquamque turbabant. Tum dea irata nonnullos agricolarum in aquam pellit et in ranas mutat. Agricolae autem, quamquam erant sub aqua, sub aqua quoque maledicere temptabant deae liberisque eius.

18.4 OKREŚLENIA CZASU

numquam <i>nigdy</i>	raro <i>rzadko</i>	interdum <i>czasem</i>	saepe <i>często</i>	semper <i>zawsze</i>
olim <i>niegdys</i>	longe <i>dawno</i>	nuper <i>niedawno</i>	novissime <i>ostatnio</i>	nunc <i>teraz</i>

 4. Napisz po łacinie.

a. Nigdy nie kochałam¹⁰⁴ dobrego mężczyzny. _____

b. Ostatnio pisaliśmy wiele długich listów. _____

c. Mogę teraz opowiedzieć ci bajkę. _____

d. Niedawno musieliście często zakładać i związać obóz wojskowy. _____

e. Teraz nie musimy nigdy klamać¹⁰⁵. _____

¹⁰³ która

¹⁰⁴ Łacina w przeciwieństwie do języka polskiego ma **POJEDYNCZE** przeczenie (jak np. angielski). Oznacza to, że po słówkach, które zawierają w sobie przeczenie, jak np. *nigdy* (*numquam*), *nikt* (*nemo*), *nic* (*nihil*), nie używamy już słowa *nie* (*non*). **Nikt nie był = Nikt był = Nemo erat**

¹⁰⁵ fallo 3

19. DEKLINACJA III

O przynależności rzeczownika do jednej z pięciu łacińskich deklinacji decyduje końcówka **Gen. sg.**¹⁰⁶

Nominativus nie dostarcza dostatecznych informacji na temat przynależności tego rzeczownika do konkretnej deklinacji. Dlatego rzeczowniki łacińskie należy podawać w dwóch formach (w formach podstawowych): **Nom. sg.**, **Gen. sg.**, np.: *deus, i* (lub *deus, dei*), a nie tylko w Nominativie, np.: *deus*.

DEKLINACJA III

Nom. sg.: różne¹⁰⁷

Gen. sg.: -is¹⁰⁸

Nom. pl.: -es *m* | -a *n*

Gen. pl.: -um *lub* -ium¹⁰⁹

Rodzaj: masculina (męskie) | feminina (żeńskie) | neutra (nijakie)

Części mowy: **rzeczownik, przymiotnik m f n**

Wyjątki: *vis* i inne szczegółowe

Przykłady: *pater, tris m* | *mater, tris f* | *nomen, nis n* | *similis, e mfn*

ZASADY DOTYCZĄCE NEUTRÓW

Słówka rodzaju nijakiego (*neutra*) odmieniają się według deklinacji I, II, III i IV. Jest ich w łacinie bardzo wiele. Bez względu na część mowy i deklinację, do której należą, rządzą się dwiema zasadami:

1. **Nominativus = Accusativus = Vocativus**. Te trzy przypadki mają zawsze tę samą formę w obrębie danej liczby.

2. W *pluralis* **Nominativus, Accusativus, Vocativus** mają zawsze końcówkę **-a**.

Deklinacja III

- jako jedyna ma wzory odmiany dla wszystkich trzech rodzajów, zatem nie ma w niej wyjątków ze względu na rodzaj
- jako jedyna ma swoje własne przymiotniki – nie dzieli ich z żadną inną deklinacją
- odmiana się według niej większość rzeczowników i przymiotników łacińskich
- ma 3 podgrupy zwane: *spółgłoskowa, samogłoskowa, mieszana*
- w *pluralis* wszystkie słowa (nie tylko neutra) mają **Nominativus = Accusativus = Vocativus**

¹⁰⁶ W przypadku rzeczowników, które nie mają liczby pojedynczej (tzw. *pluralia tantum*), jest to Gen. pl.

¹⁰⁷ Najczęstsze końcówki to: -x, -o, -or, -us, -is, -e, -er, -as, -os, -l, -t, -n, zbitka dwóch spółgłosek.

¹⁰⁸ Końcówka *-is* po przecinku w formach podstawowych jest skrótem, stosowanym przez niektóre słowniki zamiast całego *Genetivu*. Np. *canis, is m* = *canis, canis m*. Słowniki zaoszczędzają w ten sposób miejsce.

¹⁰⁹ W przypadku *pluralia tantum*.

19.1 ROZPOZNAWANIE RODZAJU PO NOMINATIWIE

Rodzaj rzeczownika zapisywany jest zawsze w słowniku, jednak rodzaj niektórych z nich można z dużym prawdopodobieństwem rozpoznać bez zaglądnania do słownika.

1. rzeczowniki kończące się w Nominatiwie singularis na **-or** są zawsze **masculina**. Oznaczają działających mężczyzn. Zachowały się niemal bez zmian w języku polskim, np. *actor* m (*ten, który występuje*), *factor* m (*ten, który działa*), *secator* m (*ten, który tnie*) itp.

2. rzeczowniki kończące się w Nominatiwie singularis na **-trix** są zawsze **feminina**. Oznaczają działające kobiety, np. *genetrix* f (*rodzicielka*), *matrix* f (*macierz*) itp.

3. rzeczowniki kończące się w Nominatiwie singularis na **-tio**¹¹⁰ są zawsze **feminina**. Oznaczają zwykle *abstracta*, np. *ratio* f (*rozum*), *lectio* f (*czytanie*), *mentio* f (*wzmianka*) itd.

4. rzeczowniki kończące się w Nominatiwie singularis na **-as**¹¹¹ są zawsze **feminina**. Oznaczają zwykle *abstracta*, np. *caritas* f (*miłość*), *universitas* f (*całość, uniwersytet*)

5. rzeczowniki i przymiotniki kończące się w Nominatiwie singularis na **-e** są zawsze **neutra**, np. *mare* (*morze*), *acre* (*ostre*) itp.

6. rzeczowniki kończące się w Nominatiwie singularis na **-os** są zawsze **masculina**, np. *flos* (*kwiat*), *mos* (*obyczaj*)

A i tak zawsze najbezpieczniej jest zajrzeć do słownika i sprawdzić, czy rzeczownik ma m, f czy n

1. Od poniższych słów łacińskich utwórz słowa polskie, odpowiadające opisom.

- a. *admiro* 1 – mężczyzna, który uwielbia, to _____
- b. *aggredior,3,aggressus sum* – mężczyzna, który napada, to _____
- c. *aggrego* 1 – mężczyzna, który coś zbiera to _____
- d. *ago,3,egi,actum* – mężczyzna, który gra rolę, to _____
- e. *amo* 1 – mężczyzna, który kocha, to _____
- f. *animo* 1 – mężczyzna, który ożywia, to _____
- g. *audio* 4, *audivi, auditum* – miejsce, gdzie się *śłucha* to _____
- h. *canto* 1 – mężczyzna, który śpiewa to _____
- i. *construo,3,construxi,constructum* – mężczyzna, który coś buduje to _____
- j. *corrigo,3,corregi,correctum* – „mężczyzna”, który poprawia to _____
- k. *curo* 1 – mężczyzna, który troszczy się to _____
- l. *curro,3,cucurri,cursum* – „mężczyzna”, który biega to _____
- m. *detego,3,detegi,detectum* – „mężczyzna”, który wykrywa, to _____
- n. *eligo,3,elegi,electum* – mężczyzna, który kogoś wybiera to _____
- o. *facio,3,feci,factum* – „mężczyzna”, który działa, to _____
- p. *identifico* 1 – „mężczyzna”, który jest identyczny to _____
- q. *illumino* 1 – „mężczyzna”, który oświeca, to _____
- r. *innovo* 1 – mężczyzna, który wprowadza nowości to _____

¹¹⁰ Końcówka *-tio* odpowiada w języku polskim końcówce *-cja*, w języku angielskim, niemieckim i francuskim końcówce *-tion*, w języku francuskim końcówce *-tion*, w języku włoskim końcówce *-zione*. Słowa w językach wernakularnych zachowują zwykle rodzaj słówka łacińskiego, od którego pochodzą.

¹¹¹ Końcówka *-as* odpowiada w języku angielskim końcówce *-ity*, w języku niemieckim końcówce *-ität*, w języku francuskim końcówce *-ité*, w języku włoskim końcówce *-ità*. Słowa w językach wernakularnych zachowują zwykle rodzaj słówka łacińskiego, od którego pochodzą.

- s. insemino 1 – męczyzna, który zapładnia, to _____
 t. introligo 1 – męczyzna, który oprawia książki to _____
 u. lego,3,legi,lectum – męczyzna, który czyta to _____
 v. moveo,2,movi,motum – „męczyzna”, który porusza, to _____
 w. operor 1 – męczyzna, który pracuje to _____
 x. ordino 1 – męczyzna, który coś porządkuje to _____
 y. oro 1 – męczyzna, który przemawia to _____
 z. promoveo,2,promovi,promotum – męczyzna, który posuwa naprzód, to _____
 aa. protego,3,protegi,protectum – męczyzna, który kogoś broni to _____
 bb. provoco 1 – męczyzna, który pobudza to _____
 cc. rego,3,regi,rectum – męczyzna, który kieruje, to _____
 dd. renovo 1 – męczyzna, który odnawia, to _____
 ee. seco,1,secui,sectum – „męczyzna”, który tnie, to _____
 ff. traho,3,traxi,tractum – „męczyzna”, który ciągnie, to _____
 gg. transformo 1 – męczyzna, który coś przetwarza to _____
 hh. ventilo 1 – „męczyzna”, który wieje, to _____

 2. Jakie słowa w językach nowożytnych pochodzą od łacińskich? Co oznaczają słowa łacińskie?

- a. prosperitas *f* _____
 b. fractio *f* _____
 c. facultas *f* _____
 d. veritas *f* _____
 e. densitas *f* _____
 f. felicitas *f* _____
 g. condicio *f* _____
 h. mentio *f* _____

19.2 GENETIVUS SINGULARIS

W deklinacji III nie wolno wykonywać ŻADNYCH operacji na Nominatiwie

Nominativus w deklinacji III służy wyłącznie jako:

1. forma do wyszukiwania w słowniku
2. podmiot w zdaniu
3. orzecznik w zdaniu

Nominativus deklinacji III nie służy do budowania dalszych form odmiany

Do budowania dalszych form odmiany służy Genetivus singularis¹¹²

¹¹² W przypadku *pluralia tantum* jest to *Genetivus pluralis*.

Sposób postępowania z KAŻDYM słówkiem deklinacji III:

1. Stwierdzamy, że słówko należy do deklinacji III. Rozpoznajemy to po zakończeniu jego *Genetiwu singularis* na *-is*¹¹³, np. *pars,tis* f
2. Na podstawie zapisu w słowniku tworzymy *Genetivus singularis*¹¹⁴, np. *pars* ► *partis*
3. Od pełnej formy *Genetiwu singularis* odcinamy końcówkę *-is*, np. *part-*
4. Do tak utworzonej formy możemy dodawać końcówki odmiany kolejnych przypadków

Jeśli postąpisz inaczej – nie odmienisz słówka deklinacji III prawidłowo

FAQ

1. Dlaczego w III deklinacji muszę tworzyć formy od *Genetiwu*, a nie *Nominatiwu*, jak np. w deklinacji I?
 - *Ponieważ większość słówek deklinacji III ma pełny temat dopiero w Genetiwie. W Nominatiwie go nie widać. Podobnie działo się w przypadku słówek II deklinacji zakończonych na -er.*
2. Dlaczego większość słówek III deklinacji ma po przecinku coś więcej, niż końcówkę *-is*, np. *pars,tis*?
 - *Dlatego, że słownik pokazuje w tych przypadkach szersze zakończenie, pozwalające uchwycić temat, a nie tylko samą końcówkę; -tis – jest zakończeniem, pokazującym temat, -is – jest końcówką Genetiwu singularis.*
3. Skąd wiadomo, jak będzie wyglądał *Genetivus singularis*, skoro słownik podaje jedynie zapis *pars,tis*? Czy będzie to *pars, partis* czy *pars, parstis*?
 - *OK. Nie zawsze jest to jasne dla początkujących. Nie każdy słownik podaje formy w takim skrócie, np. słownik Jerzego Mańkowskiego podaje zawsze formy pełne, jak *pars, partis*. Jest to jednak zawsze kwestia pewnej wprawy, możliwości kształtu Nominatiwu i Genetiwu są ograniczone i jest w nich pewna powtarzalność. Nauczysz się tego z czasem, zwłaszcza jeśli będziesz czytać wiele tekstów łacińskich i poznawać wiele słówek.*

1. Utwórz pełny *Genetivus singularis* następujących słówek. Oddziel temat.

- a. *rex,gis* _____
- b. *pars,tis* _____
- c. *pater,tris* _____
- d. *vox,cis* _____
- e. *mens,ntis* _____
- f. *lex,gis* _____
- g. *navis,is* _____
- h. *sors,rtis* _____
- i. *miles,itis* _____
- j. *felicitas,atis* _____
- k. *nomen,inis* _____
- l. *dux,cis* _____
- m. *homo,inis* _____
- n. *nubes,is* _____
- o. *aetas,atis* _____
- p. *corpus,oris* _____
- r. *ratio,onis* _____
- s. *parentes,um* _____
- t. *mare,is* _____
- u. *iter,ineris* _____

¹¹³ W przypadku *pluralia tantum* będzie to zakończenie *Genetiwu pluralis* *-um* lub *-ium*.

¹¹⁴ W przypadku *pluralia tantum* *Genetivus pluralis*.

 2. Przyjrzyj się poniższym jednosylabowym słówkom. Czy końcówka Nominatiwu -x powtarza się w Genetiwie? Na co się wymienia?

aes,aeris	(n)	spiż	nox,noctis	(f)	noc
aer,aeris	(m)	powietrze	ops,opis	(f)	moc, siła
ars,artis	(f)	sztuka	os,oris	(n)	usta
arx, arcis	(f)	zamek	os,ossis	(n)	kość
bos,bovis	(m i f)	wół	pax,pacis	(f)	pokój
cor,cordis	(n)	serce	pes,pedis	(m)	noga, stopa
cos,cotis	(f)	krzemień	pix,picis	(f)	smoła
dos,dotis	(f)	posag, dar	pus,puris	(n)	ropa, jad
dux,ducis	(m i f)	wódz	rex,regis	(m)	król
fax,facis	(f)	pochoźnia	ros,roris	(m)	rosa
ius,iuris	(n)	prawo, zupa	rus,ruris	(n)	wieś
lac,lactis	(m)	mleko	sal,salis	(m i n)	sól
lex,legis	(f)	prawo	sol,solis	(m)	słońce
lis,litis	(f)	sprzeczką	sus,suis	(m i f)	świnia
lux,lucis	(f)	światło	tus,turis	(n)	kadzidło
mas,maris	(m)	samiec	vas,vadis	(m)	poręczyciel
mel,mellis	(n)	miód	vas,vasis	(n)	naczynie
mos,moris	(m)	obyczaj	ver,veris	(n)	wiosna
mus,muris	(m)	mysz	vis	(f)	siła
nex,necis	(f)	morderstwo	vox,vocis	(f)	głos
nix,nivis	(f)	śnieg			

19.3 KOŃCÓWKI ODMIANY DEKLINACJI III

	<i>singularis</i>		<i>pluralis</i>		
Nom.	różne		-es (m, f)	-a (n, spł.)	-ia (n, sam.)
Gen.	-is		-um (spł.)		-ium (sam., miesz.)
Dat.	-i		-ibus		
Acc.	-em (m, f)	= Nom. (n)	= Nom.		
Abl.	-e (spł., miesz.)	-i (samogł.)	-ibus		
Voc.	= Nom.		= Nom.		

19.4 PRZYNALEŻNOŚĆ DO PODGRUP

Deklinacja III ma 3 podgrupy¹¹⁵.

1. spółgłoskowa (spl.)
2. samogłoskowa (sam.)
3. mieszana (miesz.)

Podgrupy różnią się w odmianie tylko w kilku formach. Są to:

1. Ablativus singularis: **-i lub -e**
2. Genetivus pluralis: **-um lub -ium**
3. Nominativus, Accusativus, Vocativus pluralis *neutri*: **-a lub -ia**

W przypadku pozostałych form odmiany podział na podgrupy nie ma znaczenia.

19.4.1 PARI- I IMPARISYLLABA

Terminy powyższe dotyczą różnicy w liczbie sylab między *Nominativem* i *Genetivem*. Istnieją tylko 2 możliwości:

1. *Nominativus* jest **krótszy** o jedną (rzadko dwie) sylabę od *Genetivu* (imparisyllaba – nierównozgłoskowe), np. *pars, par-tis* (1, 2)
2. *Nominativus* **ma tyle samo sylab**, co *Genetivus* (parisyllaba – równozgłoskowe), np. *ca-nis, ca-nis* (2, 2)

Nie zdarza się, by *Nominativus* był dłuższy niż *Genetivus*

3. Określ, czy poniższe słówka są *pari-* czy *imparisyllaba*. Zapisz ich *Genetivus* i oddziel temat.

- a. mors,tis _____
- b. navis,is _____
- c. legio,onis _____
- d. nubes,is _____
- e. hiems,emis _____
- f. iter,itineris _____
- g. vates,is _____
- h. similitudo,inis _____
- i. amator,oris _____
- j. rex,gis _____
- k. parentes,um _____
- l. familiaritas,atis _____
- m. avis,is _____
- n. prex,cis _____
- o. amor,oris _____
- p. mare,is _____
- r. mel,mellis _____
- s. ratio,onis _____
- t. miles,itis _____
- u. ordo,inis _____

¹¹⁵ Nie szukaj związku między nazwami podgrup, a ich zawartością. Wynikają one z historii języka i nie pomogą Ci zapamiętać, jakie słówko III deklinacji należy do jakiej podgupy.

19.4.2 ZAWARTOŚĆ PODGRUP

□ spółgłoskowa¹¹⁶

Abl. sg.: -e

Gen. pl.: -um

Nom., Acc. Voc. pl. n: -a

Części mowy: rzeczowniki¹¹⁷, 4 przymiotniki (wyjątki): *dives, itis* (bogaty); *pauper, eris, e* (biedny); *princeps, ipis* (pierwszy, najważniejszy); *vetus, eris* (stary), stopnie wyższe przymiotników (*comparativa*)

Zasady klasyfikacji

1. rodzinka z pieskiem (ze względu na znaczenie)

pater , tris	ojciec	iuvenis , is	młodzieniec
mater , tris	matka	senex , senis	starzec
parentes , um	rodzice	vates , vatis	wieszcz
frater , tris	brat	canis , is	pies
soror , oris	siostra		

2. Rzeczowniki nierównozgłoskowe (*imparisyllaba*) z tematem zakończonym na pojedynczą spółgłoskę lub -u (ze względu na budowę)¹¹⁸.

Exempla:

lex, legis → leg-

Cicero, onis → Ciceron-

grus, uis → gru-

corpus, oris → corpor-

orator, oris → orator-

 4. Czy słówka z grupy *rodzinka z pieskiem* odmieniłyby się według tej podgrupy, gdyby brać pod uwagę budowę, a nie znaczenie? _____

	<i>masculina i feminina</i>		<i>neutra</i>		<i>masculina i feminina</i>		<i>neutra</i>	
	singularis				pluralis			
Nom.	pater	<i>ojciec</i>	corpus	<i>ciało</i>	patr-es		corpor-a	
Gen.	patr-is		corpor-is		patr-um		corpor-um	
Dat.	patr-i		corpor-i		patr-ibus		corpor-ibus	
Acc.	patr-em		corpus		patr-es		corpor-a	
Abl.	patr-e		corpor-e		patr-ibus		corpor-ibus	
Voc.	pater		corpus		patr-es		corpor-a	

¹¹⁶ Podgrupa spółgłoskowa w newralgicznych przypadkach ma zawsze opcję „bez -i”.

¹¹⁷ W ten sposób odmienia się większość rzeczowników III deklinacji.

¹¹⁸ Żeby uzyskać temat, utwórz pełny *Genetivus* i odetnij końcówkę -is.

□ samogłoskowa¹¹⁹

Abl. sg.: **-i**

Gen. pl.: **-ium**

Nom., Acc. Voc. pl. *n*: **-ia**

Części mowy: rzeczowniki, wszystkie przymiotniki (z wyjątkiem 4 z grupy spółgłoskowej)

Zasady klasyfikacji:

1. Wyłącznie **neutra** zakończone w Nom. sg. na **-al**, **-ar** lub **-e**
2. Przymiotniki (z wyjątkiem 4) **bez względu na budowę**

Exempla:

animal,alis *n*

exemplar,aris *n*

mare,is *n*

similis,e *mfn*

acer,cris *mfn*

felix,icis *mfn*

	<i>neutra</i>	
	singularis	pluralis
Nom.	mare <i>morze</i>	mar- ia
Gen.	mar- is	mar- ium
Dat.	mar- i	mar- ibus
Acc.	mare	mar- ia
Abl.	mar- i	mar- ibus
Voc.	mare	mar- ia

□ mieszana

Abl. sg.: **-e**

Gen. pl.: **-ium**

brak neutrów

Części mowy: rzeczowniki, participia praesentis activi (ppa)

Zasady klasyfikacji

1. rzeczowniki **nierównozgłoskowe** (*imparisyllaba*) z tematem zakończonym na **zbitkę dwóch spółgłosek**¹²⁰

¹¹⁹ Podgrupa samogłoskowa w neoralgicznych przypadkach ma zawsze opcję „z -i”, odwrotnie niż spółgłoskowa.

¹²⁰ Żeby uzyskać temat, utwórz pełny *Genetivus* i odetnij końcówkę *-is*.

Exempla

pars,rtis → part-
 mors,rtis → mort-
 mel,mellis → mell-
 fors,rtis → fort-

2. rzeczowniki **równozgłoskowe** (*parisyllaba*) zakończone w *Nominativie singularis* na **-is** lub **-es**

Exempla

avis, is → avis, avis
 nubes, is → nubes, nubis
 civis, is → civis, civis

	<i>masculina, feminina</i>		<i>masculina, feminina</i>	
	singularis	pluralis	singularis	pluralis
Nom.	nubes <i>chmura</i>	nub- es	pars <i>część</i>	part- es
Gen.	nub- is	nub- ium	part- is	part- ium
Dat.	nub- i	nub- ibus	part- i	part- ibus
Acc.	nub- em	nub- es	part- em	part- es
Abl.	nub- e	nub- ibus	part- e	part- ibus
Voc.	nubes	nub- es	pars	part- es

19.4.3 RZECZOWNIK *VIS*

Vis jest rzeczownikiem ułomnym, nie tworzy części przypadków w *singularis*. Trzeba bardzo uważać, by nie pomylić go z rzeczownikiem II deklinacji *vir*¹²¹.

	<i>femininum</i>		<i>masculinum</i>	
	singularis	pluralis	singularis	pluralis
Nom.	vis <i>sila</i>	vir- es	vir <i>mąż</i>	vir- i
Gen.		vir- ium	vir- i	vir- orum
Dat.		vir- ibus	vir- o	vir- is
Acc.	vim	vir- es	vir- um	vir- os
Abl.	vi	vir- ibus	vir- o	vir- is
Voc.		vir- es	vir	vir- i

¹²¹ Rzeczowniki *vis (sila)* i *vir (mąż)* nie mają żadnych wspólnych form odmiany, są innej deklinacji i innego rodzaju. Mają jedynie związek etymologiczny: *vir* to ktoś, kto ma *vis*.

19.5 PRZYMIOTNIKI DEKLINACJI III

Przymiotniki deklinacji III różnią się budową od przymiotników deklinacji I/II. Mają cechy charakterystyczne dla budowy słówek deklinacji III. Przymiotniki deklinacji III mają formy podstawowe w trzech różnych układach:

1. **Przymiotniki o jednym zakończeniu.** Mają jedno wspólne zakończenie dla wszystkich rodzajów *mfn*. Jest to najczęściej zakończenie **-x** lub **-ns**

Exempla

felix,icis; sapiens,entis; vetus,eris

Np. *puer felix* (szczęśliwy chłopak), *puella felix* (szczęśliwa dziewczyna), *animal felix* (szczęśliwe zwierzę)

Po przecinku słownik podaje ich **Genetivus singularis** (jak w przypadku rzeczownika)

felix, felix, felix przymiotnik o jednym zakończeniu				
singularis			pluralis	
	masculinum/femininum	neutrum	masculinum/femininum	neutrum
Nom.	felix <i>szczęśliwy/szczęśliwa</i>	felix <i>szczęśliwe</i>	felic-es	felic-ia
Gen.	felic-is		felic-ium	
Dat.	felic-i		felic-ibus	
Acc.	felic-em	felix	felic-es	felic-ia
Abl.	felic-i		felic-ibus	
Voc.	felix		felic-es	felic-ia

2. **Przymiotniki o dwóch zakończeniach: -is, -e.** Mają jedno wspólne zakończenie dla *m* i *f* (-is), i oddzielne dla *n* (-e). Są zawsze zbudowane w ten sam sposób. Stanowią większość przymiotników III deklinacji.

Exempla

similis,e; facilis,e; utilis,e

Np. *puer facilis* (łatwy chłopak), *puella facilis* (łatwa dziewczyna), *exemplar facile* (łatwy przykład)

Po przecinku słownik podaje końcówkę rodzaju nijakiego (-e). **Genetivus jest taki sam jak forma Nominativu mf**

facilis, facile przymiotnik o dwóch zakończeniach				
singularis			pluralis	
	masculinum/femininum	neutrum	masculinum/femininum	neutrum
Nom.	facilis <i>łatwy/łatwa</i>	facile <i>łatwe</i>	facil-es	facil-ia
Gen.	facil-is		facil-ium	
Dat.	facil-i		facil-ibus	
Acc.	facil-em	facile	facil-es	facil-ia
Abl.	facil-i		facil-ibus	
Voc.	facilis	facile	facil-es	facil-ia

3. **Przymiotniki o trzech zakończeniach: -er, -ris, -e.** Mają trzy oddzielne zakończenia dla *m* (-er), *f* (-ris), *n* (-e). Jest ich niewiele.

Exempla

acer,cris,e

celer,eris,e

pauper,eris,e

Np. *puer pauper* (biedny chłopak), *puella pauperis* (biedna dziewczyna), *oppidum paupere* (biedne miasto)

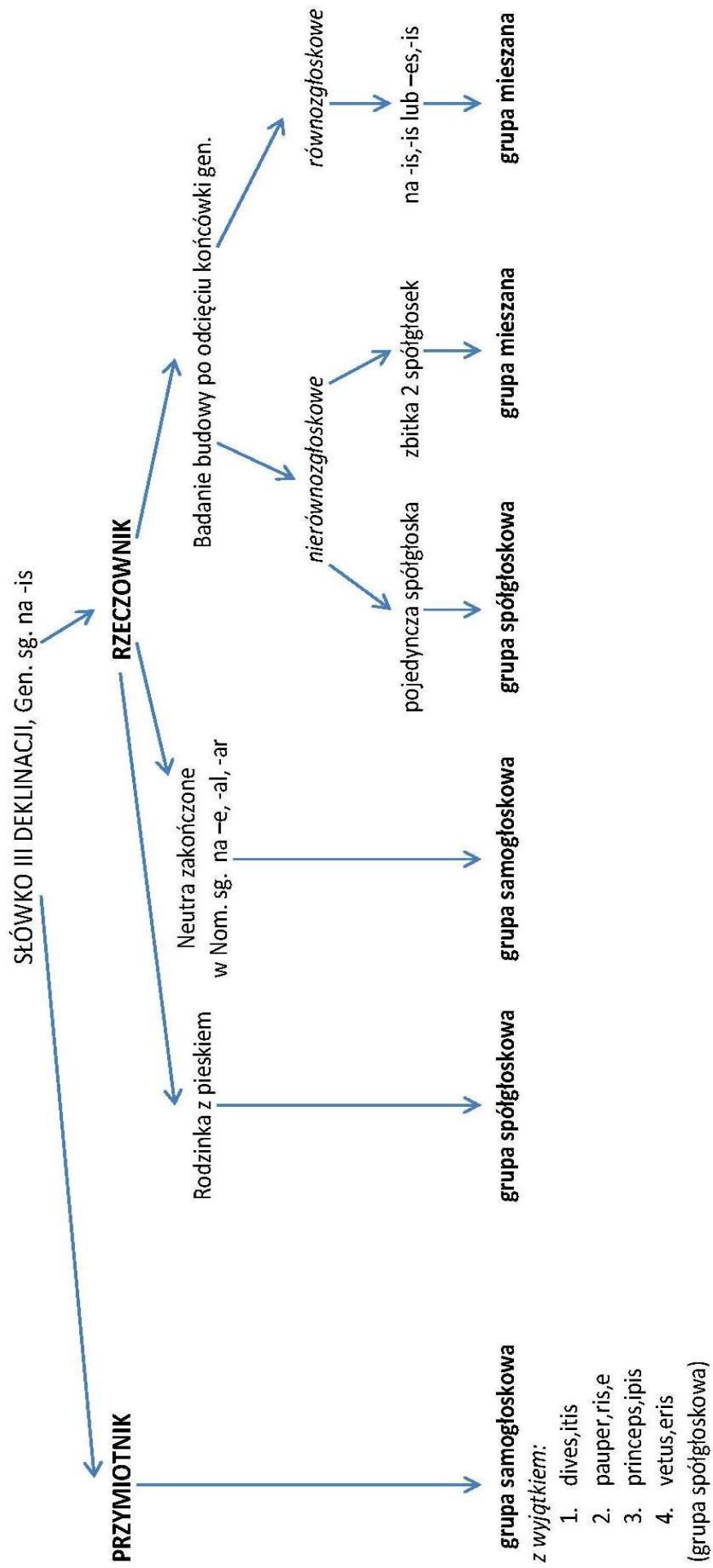
Po przecinku słownik podaje końcówkę rodzaju żeńskiego (-eris) i nijakiego (-e). **Genetivus jest taki sam jak forma Nominatiwu f**

celer, celeris, celere przymiotnik o trzech zakończeniach zachowujący e						
	singularis			pluralis		
	masculinum	femininum	neutrum	masculinum	femininum	neutrum
Nom.	celer <i>szybki</i>	celeris <i>szybka</i>	celere <i>szybkie</i>	celer-es		celer-ia
Gen.	celer-is			celer-ium		
Dat.	celer-i			celer-ibus		
Acc.	celer-em		celere	celer-es		celer-ia
Abl.	celer-i			celer-ibus		
Voc.	celer	celeris	celere	celer-es		celer-ia

acer,acris,acre przymiotnik o trzech zakończeniach tracący e					
	singularis			pluralis	
	masculinum	femininum	neutrum	masculinum i femininum	neutrum
Nom.	acer <i>bystry</i>	acris <i>bystra</i>	acre <i>bystre</i>	acr-es	acr-ia
Gen.	acr-is			acr-ium	
Dat.	acr-i			acr-ibus	
Acc.	acr-em		acre	acr-es	acr-ia
Abl.	acr-i			acr-ibus	
Voc.	acre	acris	acre	acr-es	acr-ia

Przymiotniki o trzech zakończeniach mają ruchome -e, podobnie, jak to miało miejsce w przypadku przymiotników deklinacji II zakończonych na -er.

Słowniki podają formy podstawowe w taki sposób, by dało się to rozróżnić. Przymiotniki które zachowują -e, zachowują je w całej odmianie, przymiotniki, które tracą -e, tracą je w całej odmianie, np. *celer,eris,e; acer,cris,e*

 5. Utwórz genitivus singularis. Według jakiego typu będzie odmieniać się to słówko?

a) mater, tris <i>f</i> (matka) -	n) corpus, oris <i>n</i> (ciało) -
b) pars, tis <i>f</i> (część) -	o) exemplar, aris <i>n</i> (przykład) -
c) grus, uis <i>m</i> (żuraw) -	p) lectio, onis <i>f</i> (lekcja) -
d) aetas, atis <i>f</i> (wiek) -	q) miles, itis <i>m</i> (żołnierz) -
e) avis, is <i>f</i> (ptak) -	r) celer, eris, e <i>mfn</i> (szybki) -
f) animal, is <i>n</i> (zwierzę) -	s) dens, entis <i>m</i> (ząb) -
g) brevis, e <i>mfn</i> (krótki) -	t) ordo, inis <i>m</i> (porządek) -
h) laus, dis <i>f</i> (chwala) -	u) ingens, entis <i>mfn</i> (ogromny) -
i) tempestas, atis <i>f</i> (burza) -	v) canis, is <i>mf</i> (pies) -
j) homo, inis <i>m</i> (człowiek) -	x) tempus, oris <i>n</i> (czas) -
k) dives, itis <i>mfn</i> (bogaty) -	y) Caesar, aris <i>m</i> (Cezar) -
l) consuetudo, inis <i>f</i> (przyzwyczajenie) -	z) vectigal, alis <i>n</i> (podatek) -
m) Cicero, onis <i>m</i> (Cyceron) -	α) caput, itis <i>n</i> (głowa) -

 6. Podaj formy podstawowe wyrazów III deklinacji. Określ przypadek, typ odmiany.

Przetłumacz.

a) urbe -	n) calamitates -
b) leges -	o) nationibus -
c) duci -	p) regem -
d) pax -	q) vim -
e) decoris -	r) finibus -
f) mortem -	s) hostis -
g) facili -	t) veritas -
h) centuriones -	u) acre -
i) legio -	v) mensis -
j) rationum -	w) maria -
k) itinera -	x) felicitium -
l) multitudinis -	y) navium -
m) audacia -	z) frigora -

7. Odmień przez przypadki. Przetłumacz wyrażenia.

a) homo nobilis	i) femina tristis
b) virtus incredibilis	k) miles fortis
c) iter breve	l) pontifex maximus
d) corpus mortale	m) ars rara
e) puer felix	n) immortalis anima
f) mare nostrum	o) oppidum celebre
g) gens humana	p) animal magnum
h) genus masculinum	

8. Przetłumacz tekst oparty na fragmentach księgi *Commentarii de bello Gallico* G. Caesara

Germanos agriculturae non studere Caesar tradit. Victum eorum in lacte, caseo, carne consistere in libro *Commentarii de bello Gallico* legere possumus. Multum eos in venationibus esse Caesar narrat. Cibi genere et exercitatione et libertate vitae vires eorum ali et corpora immensa magnitudine gigni constat. Germani etiam locis frigidis pellibus modo corpora tegunt et se in fluminibus lavant.

Cum civitas eorum bellum gerit, magistratus creari scimus. Hos bello praeesse et potestatem vitae necisque habere multi ferunt. Priusquam Germanorum milites armis contendunt, carmina canunt. Ea carmina Germanorum hostes magnopere terrent. In pace principes regionum atque pagorum inter suos ius dicunt et controversias componunt.

Germani omina sortesque observant et numen deorum ex eis cognoscere student. Consuetudo sortium est haec: ramum frugiferae arbori decisum in parvas partes amputant easque notis quibusdam discertas super candidam vestem aut pellem temere spargunt. Tum sacerdotes aut pater familias ipse singulas partes ter sumit et secundum notam antea impressam sortem edicit.

Interdum Germanos avium voces volatusque interrogare constat. Gentium Germanorum proprium est sonitus equorum explorare. Equi publice aluntur in silvis, candidi, nullo opere hominum contacti. Dum sacrum currum vehunt, sacerdos ac rex vel princeps civium hinnitus ac fremitus eorum observant. Est etiam alia observatio ominum, qua Germani exitus magnorum bellorum explorant: captivorum unum eius gentis, quacum bellum geritur, cum electo popularium suorum committunt. Victoria huius vel illius praeiudicium agnoscitur.

VOCABULARIUM

Caesar, aris *m* – Cezar
 cum = kiedy
 decus 3 – pocięty
 discertus 3 – odróżniony
 ea – te
 eas – je (Acc. *f*)
 eius – tej, tego
 eorum = ich
 eorum = ich (Gen.)
 eos = ich (Acc.)
 ex eis – z nich
Germani, orum *m* – Germanie
 haec – taka
 hoc = Acc. od *ei*
 huius – tego
 illius – tamtego
 impressus 3 – wyciśnięty
 ipse – sam
 praesum, praeesse – dowodzę
 quacum – z którym
 quibusdam – jakimiś

 9. Przetłumacz tekst.

De antiquorum deis

Homines antiqui deos deasque multas colebant. Erant *Graecis* et *Romanis* dei superi et dei inferi. De inferis deis Romani et Graeci ne commemorare quidem studebant. Superi dei in Olympo habitabant. Multis deis homines in aris sacra faciebant. Arae in campis, ripis fluminum, itineribus lucisque umbrosis stabant. Neptuno nautae equos, albos praecipue, et tauros immolabant, Aesculapio galli placebant, aliis deis caprae. Deis quoque multi *Graecorum* et *Romanorum* vinum rubrum, aquam puram, oleum et coronas ex foliis sacrificabant.

VOCABULARIUM

Aesculapius, *i m* – Eskulap

Graeci,orum *m* – Grecy

ne ... quidem – nawet ... nie

Neptunus, *i m* – Neptun

Olympus, *i m* – Olimp

Romani,orum *m* – Rzymianie

9a. Określ dokładnie formy podkreślonych słów (liczba, przypadek, rodzaj, formy podstawowe; osoba, liczba, czas, tryb itp.)

- a. homines _____
 b. deasque _____
 c. aris _____
 d. fluminum _____
 e. itineribus _____
 f. stabant _____
 g. equos _____

9b. Od wszystkich czasowników podaj analogiczne (zachowaj tryb, stronę, osobę, liczbę) formy w innym czasie (do wyboru *praesens*, *imperfectum*).

9c. W zdaniu *Arae in campis, ripis fluminum, itineribus lucisque umbrosis stabant* zamień wszystkie elementy z *singularis* na *pluralis* lub z *pluralis* na *singularis* tak, by zachowany został sens.

9d. Zdanie *Deis quoque Graeci et Romani vinum rubrum, aquam puram, oleum et coronas ex foliis sacrificabant* zamień na stronę bierną.

9e. Zdanie *Erant Graecis et Romanis dei superi et dei inferi* zapisz posługując się czasownikiem *habeo*. Zachowaj tę samą treść.

9f. Nazwij użycie przypadków w wyrazach zapisanych *kursywą*.

- a. *Graecis* et *Romanis* _____
 b. *Graecorum* et *Romanorum* _____

 10. Przetłumacz zdania.

- a. In mari Mediterraneo vivunt varia genera animalium. _____

- b. Nocturnorum animalium, veluti felium, luporum, in tenebris fulgent oculi. _____

- c. Lupus - malus ovium custos. _____
- d. Finis coronat opus. _____
- e. Maria vel a provinciis, vel ab insulis, vel a civitatibus nomina accipiunt. _____

- f. Ursus, lupus, equus, taurus animalia sunt; etiam homo animal est, sed animal sociale. _____

- g. Antiquis temporibus Romani in Tiberi, postea in maribus quoque navigabant. _____

- h. Otium sine libris mors est et hominis vivi sepultura. _____

- i. Plerisque hominibus, litterarum ignaris, libri non studiorum instrumenta, sed aedium ornamenta sunt. _____

- j. Procul ab oculis – procul ex mente. _____
- k. Non est fumus absque igne. _____
- l. Una hirundo non facit ver. _____
- m. Non est facile ad astra iter. _____
- n. Nominativus et Vocativus pluralis primae declinationis similis est Genetivo et Dativo singularis.

- o. Dives est, qui sapiens est. _____
- p. Divitiae hominem felicem non faciunt. _____

- q. Frigus intolerabile est corpori nudo. _____

- r. Si caput dolet, omne corpus simul laborat. _____

- s. Raro senex mutat sententiam. _____
- t. Aër undique terram cingit; sine aëre nulla vita esse potest. _____

- u. Sol totum mundum sua luce complet. _____

- w. Caecus non iudicat de colore. _____

 11. Przetłumacz wyrażenia z oryginałów.

- a. Amor omnia vincit. (Verg.) _____
- b. ars longa, vita brevis _____
- c. Audaces fortuna iuvat. _____
- d. Femina est finis familiae. _____
- e. ferro et igni (Cic.) *vel* ferro ignique (Liv.) _____
- f. flos et decus urbium Italiae¹²² _____
- _____
- g. flos iuvenum (Liv.) _____
- h. Labor et patientia omnia vincunt. (Verg.) _____
- _____
- i. Lex lege tollitur. _____
- j. Lex nihil frustra facit. _____
- k. Lex non cogit ad impossibilia. _____
- l. more antiquo _____
- m. mors - ianua vitae _____
- n. Mors dolorum omnium solutio est et finis _____
- _____
- o. mors laborum et miseriarum quies (Cic.) _____
- _____
- p. Navis, quae in flumine magna est, in mari parvula est. (Sen.) _____
- _____
- q. novus rex, nova lex _____
- r. omne principium difficile _____
- s. Omnis ars naturae imitatio est. _____
- t. omnis homo mendax _____
- u. pro fide, lege et rege¹²³ _____
- v. qualis rex, talis grex _____
- w. Urbi et orbi _____
- x. Urbs aeterna _____
- y. usque ad finem _____

¹²² O Padwie.

¹²³ Dewiza Orderu Orła Białego.

19.6 LISTA NAJPOPULARNIEJSZYCH SŁÓWEK III DEKLINACJI

nominativus	rodz.	genetivus	temat	znaczenie
acer,cris,e	<i>mfn</i>	acris	acr-	ostrzy, bystry
actio	<i>f</i>	actionis	action-	działanie
aequor	<i>n</i>	aequoris	aequor-	równina, morze
aër	<i>m</i>	aëris	aër-	powietrze
aes	<i>n</i>	aeris	aer-	spiż, brąz, miedź
aetas	<i>f</i>	aetatis	aetat-	wiek
agmen	<i>n</i>	agminis	agmin-	gromada, zastęp
amans	<i>m,f</i>	amantis	amant-	kochanek, kochający
amor	<i>m</i>	amoris	amor-	miłość
animal	<i>n</i>	animalis	animal-	zwierzę
ars	<i>f</i>	artis	art-	sztuka
arx	<i>f</i>	arcis	arc-	zamek, twierdza
audax	<i>mfn</i>	audacis	audac-	śmiały, odważny
avis	<i>f</i>	avis	av-	ptak
brevis,e	<i>mfn</i>	brevis	brev-	krótki
Caesar	<i>m</i>	Caesaris	Caesar-	Cezar
canis	<i>m i f</i>	canis	can-	pies
caput	<i>n</i>	capitis	capit-	głowa
caritas	<i>f</i>	caritatis	caritat-	miłość
carmen	<i>n</i>	carminis	carmin-	pieśń, wiersz
caro	<i>f</i>	carnis	carn-	mięso, ciało
Cato	<i>m</i>	Catonis	Caton-	Katon
celeber,ris,e	<i>mfn</i>	celebris	celebr-	uczęszczany, sławny
Cicero	<i>m</i>	Ciceronis	Ciceron-	Cyceron
civis	<i>m i f</i>	civis	civ-	obywatel
civitas	<i>f</i>	civitatis	civitat-	państwo
consuetudo	<i>f</i>	consuetudinis	consuetudin-	przyzwyczajenie
consul	<i>m</i>	consulis	consul-	konsul
cor	<i>n</i>	cordis	cord-	serce
corpus	<i>n</i>	corporis	corpor-	ciało
dulcis,e	<i>mfn</i>	dulcis	dulc-	słodki
dux	<i>m i f</i>	ducis	duc-	wódz, księżę
exemplar	<i>n</i>	exemplaris	exemplar-	przykład
felix	<i>mfn</i>	felicis	felic-	szczęśliwy
fidelis,e	<i>mfn</i>	fidelis	fidel-	wierny

finis	<i>m i f</i>	finis	fin-	koniec
flos	<i>m</i>	floris	flor-	kwiat
flumen	<i>n</i>	fluminis	flumin-	rzeka
fors	<i>f</i>	fortis	fort-	przypadek
fortis,e	<i>mf n</i>	fortis	fort-	silny, dzielny
fortitudo	<i>f</i>	fortitudinis	fortitudin-	siła, dzielność, moc
frigus	<i>n</i>	frigoris	frigor-	zimno
grex	<i>m</i>	gregis	greg-	trzoda, stado
homo	<i>m</i>	hominis	homin-	człowiek
honor	<i>m</i>	honoris	honor-	zaszczyt
hospes	<i>m</i>	hospitis	hospit-	przyjaciel, gość, obcy
hostis	<i>m i f</i>	hostis	host-	wróg
humilis,e	<i>mf n</i>	humilis	humil-	uniżony, pokorny
ignis	<i>m</i>	ignis	ign-	ogień
imago	<i>f</i>	imaginis	imagin-	wyobrażenie, obraz
ingens	<i>mf n</i>	ingentis	ingent-	ogromny, wielki
iter	<i>n</i>	itineris	itiner-	droga
ius	<i>n</i>	iuris	iur-	prawo
iuvenis	<i>m</i>	iuvenis	iuven-	młodzieniec
labor	<i>m</i>	laboris	labor-	praca
latro	<i>m</i>	latronis	latron-	łotr, zbój
laus	<i>f</i>	laudis	laud-	chwała
lectio	<i>f</i>	lectionis	lection-	lekcja, czytanie
legio	<i>f</i>	legionis	legion-	legion
lex	<i>f</i>	legis	leg-	prawo
libertas	<i>f</i>	libertatis	libertat-	wolność
lumen	<i>n</i>	luminis	lumin-	światło
lux	<i>f</i>	lucis	luc-	światło
mare	<i>n</i>	maris	mar-	morze
mater	<i>f</i>	matris	matr-	matka
mens	<i>f</i>	mentis	ment-	umysł, rozum
mensis	<i>m</i>	mensis	mens-	miesiąc
mentio	<i>f</i>	mentionis	mention-	wzmianka
miles	<i>m i f</i>	militis	milit-	żołnierz
mitis,e	<i>mf n</i>	mitis	mit-	miękki, łagodny
moles	<i>f</i>	molis	mol-	ciężar, bryła
mollis,e	<i>mf n</i>	mollis	moll-	miękki
mons	<i>m</i>	montis	mont-	góra

mors	<i>f</i>	mortis	mort-	śmierć
mortalis,e	<i>mfn</i>	(im)mortalis	(im)mortal-	(nie)śmiertelny
mos	<i>m</i>	moris	mor-	obyczaj
mulier	<i>f</i>	mulieris	mulier-	kobieta
multitudo	<i>f</i>	multitudinis	multitudin-	wielka ilość, mnóstwo
munus	<i>n</i>	muneris	muner-	obowiązek, dar, pogrzeb
natio	<i>f</i>	nationis	nation-	naród, plemię
navis	<i>f</i>	navis	nav-	okręt, statek
nomen	<i>n</i>	nominis	nomin-	imię, nazwa
nox	<i>f</i>	noctis	noct-	noc
nubes	<i>f</i>	nubis	nub-	chmura
omnis,e	<i>mfn</i>	omnis	omn-	cały, każdy, wszelki
ops	<i>f</i>	opis	op-	zasób
opus	<i>n</i>	operis	oper-	dzieło, praca
oratio	<i>f</i>	orationis	oration-	mowa
orator	<i>m</i>	oratoris	orator-	mówca
orbis	<i>m</i>	orbis	orb-	świat
origo	<i>f</i>	originis	origin-	początek
os	<i>n</i>	oris	or-	usta, mowa
os	<i>n</i>	ossis	oss-	kość
pars	<i>f</i>	partis	part-	część, strona
pater	<i>m</i>	patris	patr-	ojciec
pauper,eris,e	<i>mfn</i>	pauperis	pauper-	ubogi, biedny
pavor	<i>m</i>	pavoris	pavor-	strach
pax	<i>f</i>	pacis	pac-	pokój
pectus	<i>n</i>	pectoris	pector-	pierś, serce
pecus	<i>n</i>	pecoris	pecor-	bydło, trzoda
pes	<i>m</i>	pedis	ped-	stopa
pons	<i>m</i>	pontis	pont-	most
potestas	<i>f</i>	potestatis	potestat-	moc, potęga
praedo	<i>m</i>	praedonis	praedon-	łupieżca, korsarz
pulvis	<i>n</i>	pulveris	pulver-	proch, pył
ratio	<i>f</i>	rationis	ration-	rozum, rachunek
rex	<i>m</i>	regis	reg-	król
salus	<i>f</i>	salutis	salut-	ocalenie, zbawienie
sapiens	<i>mfn</i>	sapientis	sapient-	mędrzec/mądry
Scipio	<i>m</i>	Scipionis	Scipion-	Scypion
similis,e	<i>mfn</i>	(dis)similis	(dis)simil-	(nie)podobny

sol	<i>m</i>	solis	sol-	słońce
sors	<i>f</i>	sortis	sort-	los
tempestas	<i>f</i>	tempestatis	tempestat-	burza, niepogoda
tempus	<i>n</i>	temporis	tempor-	czas
timor	<i>m</i>	timoris	timor-	strach
tristis,e	<i>mfn</i>	tristis	trist-	smutny
turpis,e	<i>mfn</i>	turpis	turp-	brzydki, szpetny
urbs	<i>f</i>	urbis	urb-	miasto
utilitas	<i>f</i>	utilitatis	utilitat-	użytek, pożytek
uxor	<i>f</i>	uxoris	uxor-	żona
vectigal	<i>n</i>	vectigalis	vectigal-	podatek
ver	<i>n</i>	veris	ver-	wiosna
veritas	<i>f</i>	veritatis	veritat-	prawda
vetus	<i>mfn</i>	veteris	veter-	stary
victor	<i>m</i>	victoris	victor-	zwycięzca
virgo	<i>f</i>	virginis	virgin-	dziewica, panna
virtus	<i>f</i>	virtutis	virtut-	cnota
vox	<i>f</i>	vocis	voc-	głos, wyraz
vulnus	<i>n</i>	vulneris	vulner-	rana

 12. Znajdź w tabeli słowa powiązane leksykalnie z poniższymi czasownikami (zbudowane na tym samym rdzeniu). Co oznaczają te czasowniki?

- a. agere _____
- b. amare _____
- c. audere _____
- d. ducere _____
- e. florere _____
- f. legere _____
- g. lucere _____
- h. militare _____
- i. navigare _____
- j. nominare _____
- k. orare _____
- l. posse _____
- m. regere _____
- n. salvare _____
- o. sapere _____
- p. timere _____
- q. vincere _____
- r. vocare _____

20. ASTROLOGIA I ASTRONOMIA

ASTROLOGIA αστρολογία = wiedza o gwiazdach
ASTRONOMIA ἀστρονομία = prawa gwiazd

ἀστήρ stella + λόγος scientia
 ἀστήρ stella + νόμος lex

Aquarius, *i m* – Wodnik

Pisces, *ium m* – Ryby

Aries, *etis m* – Baran

Taurus, *i m* – Byk

Gemini, *orum m* – Bliźnięta

Cancer, *cri m* – Rak

Leo, *onis m* – Lew

Virgo, *inis f* – Panna

Libra, *ae f* – Waga

Scorpio, *onis* – Skorpion

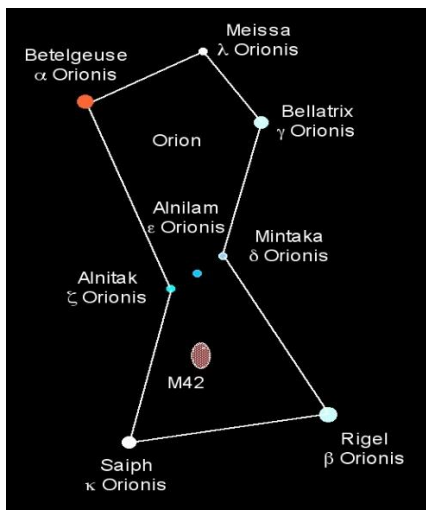
Sagittarius, *i m* – Strzelec

Capricornus, *i m* – Koziorożec

1. Napisz po łacinie.

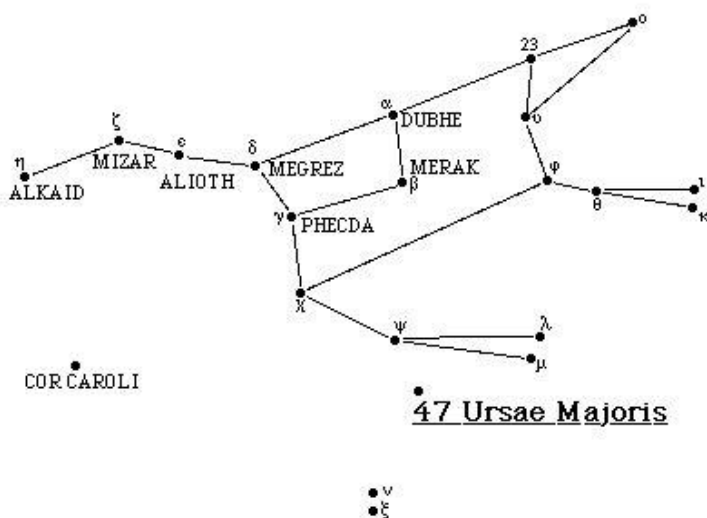
- znak Wodnika _____
- znak Ryb _____
- znak Barana _____
- znak Byka _____
- znak Bliźniąt _____
- znak Raka _____
- znak Lwa _____
- znak Panny _____
- znak Wagi _____
- znak Skorpiona _____
- znak Strzelca _____
- znak Koziorożca _____

1. CONSTELLATIO ORIONIS

- α Orionis _____ est.
- β Orionis _____ est.
- γ Orionis _____ est.
- δ Orionis _____ est.
- ζ Orionis _____ est.
- κ Orionis _____ est.

Ursa Major, the Great Bear
(The Big Dipper)

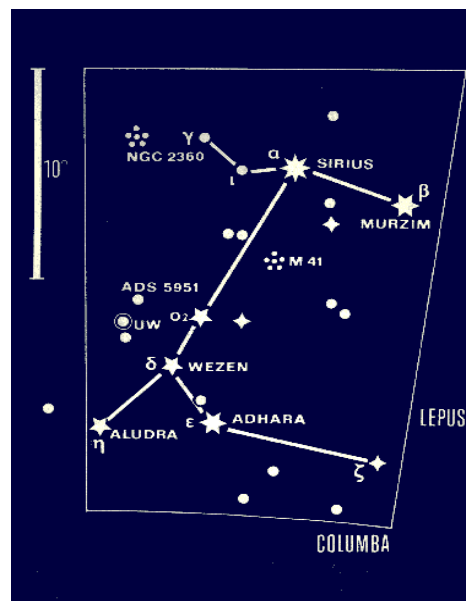

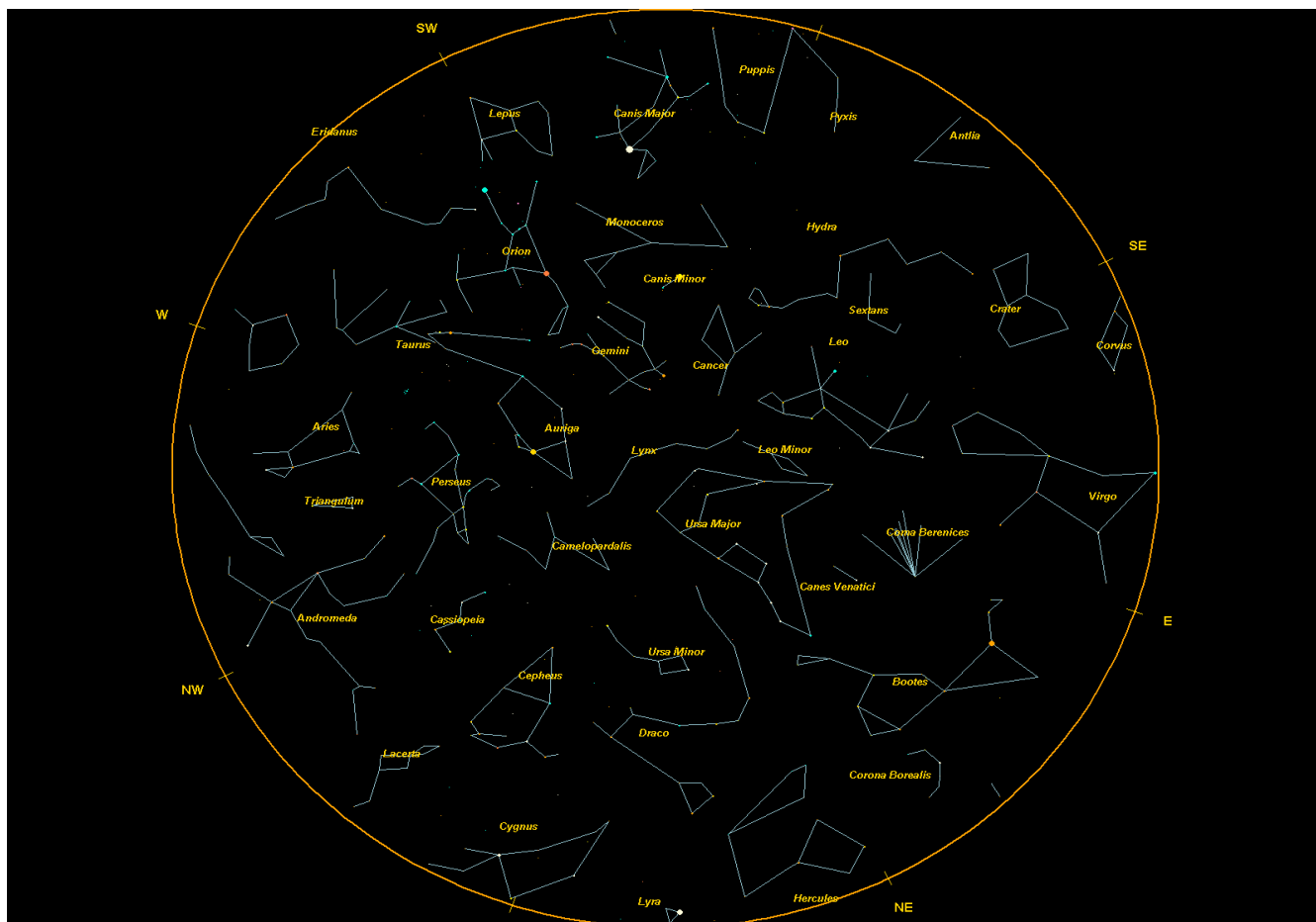
2. CONSTELLATIO
URSAE MAIORIS

- α Ursae Maioris _____ est.
- β Ursae Maioris _____ est.
- γ Ursae Maioris _____ est.
- δ Ursae Maioris _____ est.
- ζ Ursae Maioris _____ est.

3. CONSTELLATIO CANIS MAIORIS

- α Canis Maioris _____ est.
- β Canis Maioris _____ est.
- δ Canis Maioris _____ est.
- ε Canis Maioris _____ est.
- η Canis Maioris _____ est.

2. Zapisz łacińskie nazwy gwiazdozbiorów. Wedle której deklinacji się odmieniają?

- a. Baran _____
- b. Bliźnięta _____
- c. Byk _____
- d. Jednorożec _____
- e. Korona Północna _____
- f. Kruk _____
- g. Lew _____
- h. Łabędź _____
- i. Mała Niedźwiedzica _____
- j. Panna _____
- k. Pies Mniejszy _____
- l. Pies Większy _____
- m. Psy Myśliwskie _____
- n. Rak _____
- o. Rufa _____
- p. Ryś _____
- q. Smok _____
- r. Wielka Niedźwiedzica _____
- s. Wolarz _____
- t. Woźnica _____
- u. Zając _____

 3. Zapisz zdania po łacinie. Litery, oznaczające gwiazdy, zapisz po grecku.

- Gwiazdozbiór Bliźniąt _____
- Alfa* Lwa _____
- Gwiazdozbiór północny _____
- Beta* Panny _____
- Delta* Kruka _____
- Gwiazdozbiór Smoka _____
- Gamma* Byka _____
- Gwiazdozbiór Oriona _____

 4. Z jakimi bohaterami i mitami związane są następujące nazwy gwiazdozbiorów?

- Constellatio Orionis _____

- Constellatio Canis Maioris et Canis Minoris _____

- Constellatio Leporis _____

- Constellatio Heraclis _____

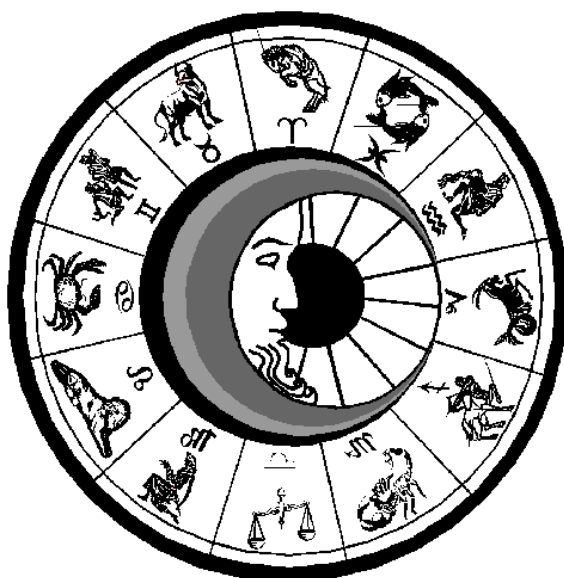
- Constellatio Andromedae _____

- Constellatio Persei _____

- Constellatio Lyrae _____

- Constellatio Casiopeae _____

- Constellatio Puppis _____

21. CO POWINIENES JUŻ UMIEĆ 3

21.1 ZAKRES MATERIAŁU

MATERIAŁ Z POPRZEDNICH SEKCJI (CO POWINIENES JUŻ UMIEĆ 1 i 2)

PODSTAWY

- Wiedzieć co to jest ACI i umieć rozwinąć ten skrót
- Znać elementy składowe konstrukcji ACI
- Wiedzieć, jakim czasem jest *imperfectum* i jaka cecha występuje w nim w czasownikach koniugacji I-IV
- Umieć rozpoznać słówka należące do deklinacji III
- Umieć rozpoznać, według jakiej podgrupy odmieni się słówko deklinacji III
- Umieć korzystać z grafu do przydzielania słówek III deklinacji do podgrup
- Umieć rozróżnić formy *praesentis* i *imperfecti*
- Wiedzieć, jak oddzielić temat rzeczownika i przymiotnika
- Rozumieć, w jakich okolicznościach może się w zdaniu pojawiać *infinitivus*

W DZIEDZINIE FLEKSJI i SKŁADNI

- Odmieniać czasownik *esse* i *posse* w *indicativie imperfecti*
- Odmieniać czasowniki koniugacji I – IV w *indicativie imperfecti*
- Odmieniać rzeczowniki i przymiotniki III deklinacji (również wyjątki)
- Odmieniać zaimek *se*
- Tworzyć i tłumaczyć konstrukcje ACI, również z zaimkami osobowymi
- Umieć odmienić czasownik zwrotny
- Zamieniać czasowniki ze strony czynnej na bierną i biernej na czynną w *imperfectum*
- Zamieniać zdania ze strony czynnej na bierną i biernej na czynną w *imperfectum*
- Znać na pamięć słowa wyróżnione w sekcjach VOCABULARIUM, podświetlone słowa z Listy Słówek III deklinacji, oraz wyboldowane w ćwiczeniach czasowniki
- Znać idiomy i wyrażenia z sekcji 17.2: IDIOMY, s. 81

W DZIEDZINIE PRZEKŁADU

- Umieć prawidłowo przetłumaczyć prosty preparowany tekst łaciński i proste wyrażenia z oryginału oraz sentencje

W DZIEDZINIE ŚWIADOMOŚCI JĘZYKOWEJ

- Mieć szersze pojęcie o podobieństwach i różnicach pomiędzy językiem polskim i łacińskim
- Wiedzieć, jakiego rodzaju są rzeczowniki łacińskie z przyrostkami -or, -trix, -tio, -as
- Umieć dostrzec ten sam rdzeń w różnych częściach mowy
- Znać podstawowe zjawiska gramatyczne i składniowe w języku polskim

W DZIEDZINIE KULTURY

- Umieć wymienić łacińskie nazwy 5 gwiazdozbiorów i napisać, z jaką mitologiczną historią są związane
- Wiedzieć, co oznaczają greckie litery przy nazwach gwiazd
- Umieć wymienić łacińskie nazwy 3 gwiazd, i wiedzieć, do jakiego gwiazdozbioru należą
- Umieć wymienić kilka łacińskich nazw znaków zodiaku

